

אזרחים על הכוונת התקפות הרקטות של חיזבאללה על ישראל במלחמת 2006

1.....	מפה
2	תקציר
6	בחינת התקפות הרקטות של חיזבאללה
7	בחינה של הצהרות חיזבאללה במהלך המלחמה
10.....	המשפט ההומניטארי הבינלאומי וסכסוכים א-סימטריים
11	חובתה של ישראל לנקוט באמצעי זהירות נגד הסכנות הנובעות מפעולות צבאיות
12.....	הערה בנוגע לצנזורה הישראלית
13.....	המלצות
15.....	סטנדרטים משפטיים החלים בעימות
15.....	החוק הבינלאומי החל בעימות
16.....	הגנות המוקנות לאזרחים ולאובייקטים אזרחיים
21.....	מאגר הנשק של חיזבאללה
22	סוגי הרקטות שנעשה בהן שימוש ומידת דיוקן
27	המודיעין של חיזבאללה
28	ספקי הנשק של חיזבאללה
33	שימוש חיזבאללה בתחמושת מצרר
38.....	מקרי מבחן
38	עכו
40	ערב אל-עראמשה
41.....	חיפה
43	הרג שמונה עובדי מוסך הרכבת בהתקפה ב-16 ביולי
44	בניין דירות בן שלוש קומות ניזוק קשות בהתקפה ב-17 ביולי
46	הרג שלושה קשישים בהתקפה ב-6 באוגוסט

47	ההתקפה על אזור הנמל
49	כרמיאל, מגיד אל-כרום ודיר אל-אסד
54	קריית שמונה
56	הקריות
59	מעלות-תרשיחא ומעיליא
61	מזרע : פגיעה במרכז לבריאות הנפש
62	מריאר
65	נהרייה
67	בית החולים נהרייה
68	נצרת
70	קיבוץ סער
70	צפת
72	הצדקות חיזבאללה להתקפות על אזורים אזרחיים
82	חובתה של ישראל לנקוט באמצעי זהירות נגד הסכנות הנובעות מהתקפות
84	הגנה על אזרחים בעת מלחמה ועקרון אי-האפליה
87	רקע היסטורי לעימות של שנת 2006
89	ראשיתו של עימות יולי-אוגוסט 2006
92	תודות
93	נספח

מפה

אזורי פגיעה של רקטות חיזבאללה בצפון ישראל, אשר נבחנו בדו"ח זה. © Human Rights Watch 2007

תקציר

במהלך הסכסוך המזוין עם ישראל, שהתקיים בין התאריכים 12 ביולי ו-14 באוגוסט 2006, טען חיזבאללה מספר פעמים שהרקטות שלו כווננו בעיקר אל מטרות צבאיות בישראל, או שהתקפותיו על אזרחים ישראלים מוצדקות כתגובה על הירי חסר ההבחנה של ישראל לשטח דרום לבנון וכאמצעי לגרירתה של ישראל למערכה קרקעית. למעשה, מספרן הרב של הרקטות שפגעו באזרחים ישראלים המרוחקים מאוד מכל מטרות צבאיות מפרק את הטענה הראשונה, ואילו הטענה השנייה בלתי קבילה במסגרת המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

כוחות חיזבאללה בלבנון ירו אלפי רקטות לתוך ישראל, תוך שהם גורמים לנפגעים בקרב האזרחים ונוזק למבנים אזרחיים. חיזבאללה הסתמך בהתקפותיו על נשק בלתי-מונחה, שלא הייתה לו היכולת לפגוע במטרות צבאיות ברמת דיוק סבירה כלשהי. חיזבאללה הפציץ שוב ושוב ערים, עיירות וכפרים, ללא שום מאמץ ניכר לעין להבחין בין אזרחים לבין מטרות צבאיות. בעשותו כך, הפר חיזבאללה, בהיותו צד לסכסוך מזוין שהמשפט ההומניטארי הבינלאומי חל עליו, איסורי יסוד על התקפות מכוונות וחסרות הבנה נגד אזרחים.

דו"ח זה מתמקד בהתקפות הרקטות של חיזבאללה על ישראל. הדו"ח מבוסס על תחקיר בשטח ועל סקירה של ראיות מתועדות. ארגון Human Rights Watch התייחס בדוחות אחרים להיבטים נוספים של העימות, כולל הפרות שישראל ביצעה, והתנהלותה במהלך מעשי האיבה. בדו"ח העומד לצאת לאור, שכותרתו "מדוע הם נהרגו: נפגעים אזרחיים בלבנון במהלך המלחמה ב-2006", נתייחס להיבטים נוספים של העימות, כולל הטענות כי חיזבאללה השתמש שוב ושוב באזרחים כ"מגנים". ארגון Human Rights Watch שואף תמיד לבדוק את מידת הציות של כל צד מול חובותיו במסגרת דיני המלחמה, ולא מול התנהלותו של הצד השני. ביקורת הנמתחת על צד אחד בנוגע להפרת המשפט ההומניטארי הבינלאומי אינה פוטרת את הצד השני מאחריותו להפרות שביצע ואינה מקלה בחומרן.

על-פי נתונים רשמיים, 43 אזרחים ו-12 חיילים נהרגו בתוך שטח ישראל כתוצאה מפגיעת רקטות של חיזבאללה במהלך 34 ימי העימות.¹ 33 אזרחים נפצעו קשה בגופם, 68 ספגו פציעות בינוניות, ו-1,388 נפצעו קל. בבתי החולים טופלו גם 2,773 אזרחים שסבלו מהלם ומחרדה.

מן הרקטות נהרגו ונפצעו ישראלים בבתייהם, במקומות עבודתם וברחובות הכפרים והערים. רקטות פגעו בבתי החולים בנהרייה, צפת ומזרעה, בבית ספר יסודי בקרית ים ובסניף דואר בחיפה. פגיעות

¹ נתון זה, שסופק על-ידי משרד החוץ הישראלי, כולל ארבעה ישראלים שנפטרו מהתקפי לב הקשורים בנפילת רקטות. ראו <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-Hizbullah/Israel-Hizbullah+conflict-Victims+of+rocket+attacks+and+IDF+casualties+July-Aug+2006.htm> (כניסה לאתר ביום 28 במאי 2007). מטבלאות נתונים רשמיות אחרות עולה כי מספר קורבנות התקפי הלב היה שלושה, ומספרם הכולל של ההרוגים עומד על 42.

מסוג זה באזרחים ובמבנים אזרחיים היו לעיתים מזומנות תוצאה צפויה מראש של התקפותיו של ארגון חיזבאללה, וכפי שעולה מהצהרותיו, היו בחלק מהמקרים התקפות מכוונות על אזרחים.

הרשויות הישראליות מכירות בכך שבחלק מהזמן כיוון חיזבאללה את התקפותיו אל מטרות צבאיות בצפון ישראל. עם זאת, בנימוק של "ביטחון לאומי" לא חשפו רשויות אלה פרטים בנוגע להתקפות כאלה, ולא התירו לפקחים עצמאיים לבקר באתרים אלה. לפיכך, אין בידנו לומר בוודאות באיזו תדירות פגעו התקפות הרקטות של חיזבאללה במטרות צבאיות או נחתו בסביבתן הקרובה של מטרות כאלה, או מה היחס בין מספרן של התקפות אלה לבין מספר הרקטות שפגעו באזרחים אזרחיים.

עם זאת, ראוי לבחון את חוקיותה של כל התקפה והתקפה בהתאם למשפט ההומניטארי הבינלאומי, ולפיכך העובדה שהתקפות מסוימות פגעו אולי במטרות צבאיות, אין בה כשלעצמה כדי להצדיק התקפות אחרות שלא פגעו במטרות כאלה.

הרקטות של חיזבאללה פגעו שוב ושוב באזרחים מאוכלסים בישראל. בחלק מהמקרים הללו, לא עלה בידנו למצוא ראיות כלשהן לקיומה של מטרה צבאית לגיטימית בקרבת מקום בעת ההתקפה, דבר המצביע על כך שמדובר בהתקפה מכוונת על אזרחים. במקרים אחרים, מצאנו כי ישנו אובייקט צבאי בקרבת מקום, אך אפילו בהנחה שחיזבאללה התכוון לפגוע במטרה הצבאית ולא באזרחים לא היה ביכולתן של הרקטות הבלתי-מונחות שבהן הוא השתמש להבחין בין השניים. חיזבאללה אף נמנע בעת ההתקפה מנקיטה בכל אמצעי הזהירות האפשריים על מנת לצמצם את אובדן חייהם של אזרחים, כגון מתן "התראה יעילה מוקדמת... בדבר התקפות העלולות להשפיע לרעה על האוכלוסייה האזרחית."²

בהתבסס על בחינה של הצהרות רבות ושל 89 הודעות שחיזבאללה פרסם בתקופת המלחמה בנוגע להתקפותיו על ישראל, אנו מגיעים למסקנה הבאה: אף כי מנהיגי חיזבאללה ודובריו הרבו להביע תמיכה בעיקרון שלפיו יש לחוס על אזרחים משני הצדדים ולא להתקיפם, הם איימו שוב ושוב לתקוף ערים ויישובים בישראל. כמו כן, לצד הטענות שהשמיעו בדבר פגיעה במטרות צבאיות ספציפיות בתוך ישראל, הם אף קיבלו על עצמם אחריות להתקפות ספציפיות על ערים ויישובים. התקפותיו של חיזבאללה, המהוות הפרה של דיני המלחמה, בשילוב עם הצהרות כאלה, שעולה מהן כוונה פלילית, מהוות ראיות חזקות לכך שחלק מחברי ארגון חיזבאללה ומפקדיו היו אחראים לביצוע פשעי מלחמה.

* * *

דו"ח זה מתמקד בשאלה באיזו מידה חיזבאללה כיוון את הרקטות שלו, או ירה אותן באורח חסר הבחנה, אל אזרחים ואובייקטים אזרחיים, ובפציעות ובמוות שאלה גרמו. הדו"ח אינו מתייחס להשפעות אחרות של מתקפת הרקטות של חיזבאללה, כגון עקירת אוכלוסייה, עלותם של ימי העבודה הרבים שאבדו, ההפרעה לפעילות הכלכלית והנזק לסביבה הבנויה והטבעית.

² הפרוטוקול הנספח לאמנות ג'נבה מיום 12 באוגוסט 1949 בדבר ההגנה על קורבנות סכסוכים מזוינים בינלאומיים (הפרוטוקול השני), 8 ביוני 1997, 3 U.N.T.S. 1125, אשר נכנס לתוקף ב-7 בדצמבר 1978, סעיף 57(2).

ארגון Human Rights Watch פרסם מספר דוחות והצהרות בנוגע להפרות של דיני המלחמה על-ידי הצדדים לעימות של שנת 2006 בין ישראל לחיזבאללה, וכולם זמינים בכתובת www.hrw.org. בין הדוחות: "התקפות קטלניות: התקפות חסרות ההבחנה של ישראל על אזרחים בלבנון" (2006), "ארגון חיזבאללה חייב לשים קץ להתקפות על אזרחים", (5 באוגוסט 2006) ו"התקפות הרקטות של חיזבאללה על ישראל נועדו להרוג אזרחים" (18 ביולי 2006).

כמו כן, פרסמנו דוחות בנוגע לסכסוכים מזוינים קודמים בין ישראל לבין חיזבאללה, כולל "מבצע ענבי זעם: הקורבנות מקרב האזרחים" (1997), "פיונים אזרחיים: הפרות של דיני המלחמה ושימוש בנשק בגבול הישראלי-לבנוני" (1996). בזמן כתיבת שורות אלו אף משלימים את הדו"ח שהוזכר לעיל, "מדוע הם נהרגו: נפגעים אזרחיים בלבנון במהלך המלחמה ב-2006", ודו"ח נפרד בנוגע לשימוש של ישראל בתחמושת מצרר.

מן המחקר שערכנו במהלך שנת 2006 אנו מסיקים כי התקפות צה"ל, שהביאו למותם של רוב ההרוגים מקרב האזרחים בלבנון, היו חסרות הבחנה; כלומר, הן בוצעו ללא הבחנה בין אזרחים לבין מטרות צבאיות. רבות מן ההתקפות שבהן נהרגו אזרחים בוצעו במועדים שלגביהם אין שום הוכחה כי לוחמי חיזבאללה או נשק השייך להם נמצאו באזור. זאת, על אף טענות צה"ל, כי מותם של אחוז גדול מן האזרחים שנהרגו בלבנון היה תוצאה של העובדה שחיזבאללה הסתיר את הרקטות והלוחמים שלו בכפרים ובערים. בעוד צה"ל הזהיר לעיתים קרובות את האזרחים כי עליהם לפנות אזורים בדרום לבנון, הוא נהג במקרים רבים כאילו אזהרות אלה העניקו לו רישיון לנהוג בכל האנשים שלא נמלטו כלוחמים. אנשים רבים נותרו בדרום לבנון גם לאחר האזהרות; זאת בשל ענייני גיל, בריאות לקויה, אחריות לבהמות הבית ולגידולים חקלאיים, אי-יכולת לעמוד בתעריפי המוניות המופרזים שנדרשו עבור פינוי, או פחד להפוך להרוגים נוספים בצד הדרך כתוצאה מהפצצות צה"ל. לפיכך, היו להפצצות חסרות ההבחנה של צה"ל תוצאות הרסניות עבור אזרחים.³ נוסף לכך, ישראל הפציצה את לבנון באורח חסר הבחנה ונרחב באמצעות תחמושת מצרר שהותירה אחריה לא פחות ממיליון נפלים מסוכנים. לפי נתוני מרכז האו"ם לתאום הפעילות בנושא מוקשים (UNMACC) בלבנון, 24 אזרחים נהרגו ו-183 נפצעו עד ה-20 ביוני 2007 מתחמושת זו.⁴ במקרים אחרים, ישראל כיוונה התקפות אל אזרחים פשוט בשל קשריהם הפוליטיים או החברתיים עם חיזבאללה, על אף העובדה שאין שום ראיה לכך שאזרחים אלה לקחו חלק פעיל במעשי האיבה.

בתחילה, הכחיש חיזבאללה כי הוא מכוון התקפות אל עיירות וערים בישראל. לאחר מכן הודה בכך פומבית, אך טען שלא היו לו אמצעים אחרים כלשהם לכפות על ישראל להפסיק את התקפותיה על אזרחים לבנונים. אמנות ג'נבה קובעות במפורש כי הפרות המבוצעות על-ידי צד אחד, חמורות ככל שיהיו, אין בהן כדי לשחרר את הצד השני מחובותיו לציית לחוקים אלה.⁵ אף כי מעשי תגמול לוחמניים מותרים בנסיבות מסוימות, שהגדרתן צרה ביותר, במהלך סכסוכים מזוינים בין מדינות

³ Human Rights Watch, התקפות קטלניות: התקפות חסרות ההבחנה של ישראל על אזרחים בלבנון, כרך 18, מס' 3(E), אוגוסט 2006, <http://hrw.org/reports/2006/lebanono806/>.

⁴ ראו <http://www.maccsl.org/reports/Victims/Casualties%20Tables.pdf> (כניסה לאתר ביום 9 ביולי 2007).

⁵ ראו סעיף 1 המשותף לאמנות ג'נבה משנת 1949 ("בעלי האמנה מתחייבים לכבד את האמנה הזאת ולדאוג לכיבודה בכל הנסיבות").

וכאשר הם מכוונים על אזרחים, הם אינם מותרים לעולם.⁶ לצדדים לסכסוך מזוין שאינו בינלאומי לא עומדת שום זכות למעשי תגמול לוחמניים מסוג כלשהו.⁷

חיזבאללה השתמש גם בצידוק אחר לירי רקטות לתוך ישראל: על מנת לכפות על ישראל לפתוח במתקפה קרקעית בלבנון, ובכך להעניק לעצמו יתרונות מסוימים בלוחמה שהוא לא נהנה מהם כאשר היה עליו להתמודד במערכה אווירית. כל ערך שהיה עשוי להיות לטענה מסוג זה לו כיוון חיזבאללה את התקפותיו רק נגד מטרות צבאיות תוך שימוש בנשק מדויק (לדוגמה, טיווח חיילים בירי צלפים מצדו השני של הגבול), אינו רלוונטי במקרה של התקפות חסרות הבחנה או ישירות על אזרחים. המשפט ההומניטארי הבינלאומי מחייב כי כל התקפה, תהיה תכליתית או לא תהיה, תבוצע רק נגד מטרות צבאיות, המוגדרות כאנשים, אובייקטים או מקומות שעצם טבעם, מיקומם, תכליתם או השימוש בהם תורמים תרומה אפקטיבית למטרה צבאית, ושהריסתם בכל עת יש בה כדי להעניק יתרון צבאי מובהק. הרציונאל הצבאי שבמתקפה על אזרחים אינו הופך את אלה שההתקפה מכוונת נגדם למטרה צבאית תקפה; על-פי דיני המלחמה, הם שומרים על חסינותם.

טענה אחרת שהשמיע חיזבאללה הייתה כי התקפות הרקטות שלו על עיירות וכפרים בצפון ישראל לא היו חסרות הבחנה, שכן רוב האזרחים הישראלים שבטווח ההתקפות כבר נמלטו לאזורים אחרים במדינה או היו מעבר להישג ידו של חיזבאללה, בתוך מקלטים או ב"חדרי ביטחון" בבתייהם. על-פי תפיסה זו, אין לראות את ירי הרקטות הבלתי-מונחות אל ישראל כחסר הבחנה, בשל מספרם המופחת של האזרחים שנשקפה להם סכנה. (באופן דומה נטען גם כי הירי חסר ההבחנה של ישראל לתוך דרום לבנון במהלך המלחמה היה מותר משום שהאוכלוסייה האזרחית נמלטה או שהיה עליה להימלט בשל אזהרות ממשלת ישראל).

טענה זו היא בעייתית כהצהרה עובדתית ומבחינה חוקית גם יחד. בעוד תושבים רבים בצפון ישראל אכן נמלטו או ירדו למקלטים, העיירות והערים לא היו ריקים מתושבים. אוכלוסייה גדולה למדיי בחרה להישאר, ממגוון של סיבות. לחלקם לא היה לאן להימלט, או שלא היה באפשרותם לשלם על לינה במקום אחר, או שהם בחרו שלא לנטוש את בתייהם, עבודתם, או קרובי משפחה שבחרו בעצמם להישאר. נוסף על כך, ביישובים ערביים בצפון ישראל, רק תושבים מעטים נמלטו, ורק למעטים מן התושבים ביישובים אלה הייתה גישה למקלטים או לחדרי ביטחון.

אפילו כאשר צד לסכסוך מפרסם אזהרות הקוראות לאזרחים להימלט, ואפילו כאשר חלק מאותם אזרחים אכן נמלטו או מוצאים מחסה בטוח, כאשר תושבים נותרים במקום מכל סיבה שהיא, המשפט ההומניטארי הבינלאומי אוסר על צד ללוחמה לנהוג באזור כשטח שבו מותר לירות באופן חופשי. על הצדדים ללחימה מוטלת החובה להמשיך ולנקוט באמצעי זהירות על מנת לחוס על אזרחים ולהימנע מהתקפות חסרות הבחנה.

⁶ ראו הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(6). לדיון בנושא מעשי תגמול לוחמניים בראי המשפט הבינלאומי המנהגי, ראו הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי (קיימברידג': דפוס אוניברסיטת קיימברידג', 2005), עמ' 23-520.

⁷ ראו הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי, כלל 148, המצטט את סעיף 3 המשותף לאמנות ג'נבה משנת 1949; הפרוטוקול השני, סעיף 4, וגינויים במסמכים שונים של האו"ם.

נוסף על כך, אין לראות בהצהרותיו הפומביות של חיזבאללה, המבטיחות התקפות נוספות על ערים ישראליות, אזהרות מן הסוג שהמשפט ההומניטארי הבינלאומי מעודד את הצדדים לפרסם לפני שהם מבצעים התקפות העלולות להשפיע על האוכלוסייה האזרחית.⁸ מטרתן של התראות נאותות היא לאפשר לאזרחים למצוא מחסה או לעזוב את האזור. על מנת שיהיו אפקטיביות, יש להשמיע את האזהרות בעיתן, ועל מנת לאפשר פעולה כזו עליהן להיות ספציפיות, מקיפות וברורות דיין. אזהרה מדומה, שהיא מעורפלת מדי או חסרת דיוק מכדי שתסייע למעשה להגן על אזרחים, ואשר נועדה בעיקר לזרוע פאניקה ופחד נרחבים, תהיה בלתי-חוקית, אפילו לא תבוצע ההתקפה לעולם.⁹

בהתאם למנדט הארגון, Human Rights Watch הוא ניטרלי ביחס לשאלת הלגיטימיות של ההזדקקות למלחמה. אנו רואים ניטרליות זו כדרך האפקטיבית ביותר לקדם את מטרתנו העיקרית: עידוד כל הצדדים לסכסוך מזוין לכבד את המשפט ההומניטארי הבינלאומי. בהתאם לכך, אין דו"ח זה מתייחס לשאלה מי היה אחראי לסכסוך המזוין בין חיזבאללה לישראל או לשאלה לאיזה צד הייתה הצדקה טובה יותר לצאת למלחמה – צדקת המטרות אינה משפיעה על הניתוח בהתאם למשפט ההומניטארי הבינלאומי.

בחינת התקפות הרקטות של חיזבאללה

בדו"ח זה מפורטות עשרות התקפות רקטות של חיזבאללה שפגעו באזרחים אזרחיים בישראל. הדו"ח אינו מזכיר את כל הרקטות, את כל הערים שנפגעו או את כל מקרי ההרג. עם זאת, המקרים שבחנו מלמדים על דפוס, העולה בקנה אחד עם הצהרותיו של חיזבאללה לכל אורך המלחמה, בדבר ירי חסר הבחנה ובמקרים מסוימים מכוון על אזרחים ועל מבנים אזרחיים, תוך הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

מקורו של המידע שבידינו בביקורים שערכנו במהלך העימות ואחריו בעיירות ובערים שנפגעו מרקטות; בבחינה של תחמושת ושל רסיסים שנאספו במקומות אלה; בראיונות עם אזרחים עדי ראיה, עם רופאים ישראלים שטיפלו בפצועים, עם רשויות אזרחיות ישראליות ועם גורמים רשמיים במשטרת ישראל ובמפקדת פיקוד העורף של צה"ל; בפרסומים בנוגע לכלי נשק; בהצהרות של גורמים רשמיים בחיזבאללה; ובמידע שנאסף מארגונים בינלאומיים ולא ממשלתיים בלבד. עד ליום זה לא קיבלנו כל מענה על השאלות שהגשנו ב-30 באפריל להנהגת חיזבאללה בנוגע להתקפות הרקטות שלה (ראו נספח לגרסה האנגלית של דו"ח זה).

חיזבאללה ירה שוב ושוב רקטות לכיוון אזרחים מאוכלסים שלא היו לגביהם ראיות כלשהן להימצאותה של מטרה צבאית. זאת עשה תוך הפרה של האיסור על התקפה על אזרחים. במקרים אחרים כן זיהינו מטרה צבאית קבועה או ניידת אפשרית בקרבת אתרים שבהם נהרגו או נפצעו אזרחים ישראלים בהתקפות של חיזבאללה. קשה היה להכריע האם חיזבאללה כיוון את הרקטות שלו אל מטרות צבאיות במקרים אלה. אולם, משום שכלי הנשק שבהם חיזבאללה השתמש לא היו

⁸ ראו הפרוטוקול הראשון, סעיף 57(2)(ג').

⁹ ראו הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(2). איום כזה עולה בבירור מנאומו של נסראללה ב-3 באוגוסט: "אם תפציצו את בירתנו בירות, אנו נפציץ את בירת ישות הגזל שלכם... נפציץ את העיר תל אביב". תמליל בשפה האנגלית של נאום זה בכתובת: <http://www.informationclearinghouse.info/article14470.htm> (כניסה לאתר ביום 1 במאי 2007).

מדויקים דיים עבור סביבה מאוכלסת, היה ממילא בהתקפות כדי להפר את האיסור הקיים במשפט ההומניטארי הבינלאומי על התקפות חסרות הבחנה. חיזבאללה טוען כי כיוון אל מטרות צבאיות ופגע בהן למעלה מן הידוע, ומאשים את הצנזורה הישראלית בהעלמת העובדות. אולם, אפילו יתברר כי חיזבאללה טיווח מטרות צבאיות בצפון ישראל במידה רבה ממה שזכה להכרה, עדיין יוותר בעינו דפוס ברור של כיוון ירי רקטות אל אזרחים, באורח ישיר או חסר הבחנה, תוך הפרה של המשפט הבינלאומי.

בבחירת כלי הנשק שלהם הפגינו מפקדי חיזבאללה האחראים לנושא, לכל הפחות, זלזול חסר אחריות בסיכוי שהנשק שלהם יפגע באזרחים. למיטב ידיעתנו, כל הרקטות שירה חיזבאללה חסרו מערכות הנחיה. לפיכך, כוחות חיזבאללה יכלו לכוון רקטה למטרה כללית, אך ללא דיוק. רבות מהרקטות שפגעו באזרחים צפופי האוכלוסין ביותר שלאורך החוף – העיר חיפה והקריות – היו רקטות בקוטר 220 מ"מ שהוטענו באלפי גולות פלדה בקוטר 6 מ"מ (שמתייחסים אליהן לעיתים קרובות כמסבים כדוריים). גולות אלה הן נשק הרסני נגד אדם: בעוד נשק זה אינו מסוגל לגרום נזק רציני למבנים צבאיים קשיחים או לציוד צבאי, הוא חודר לגוף האדם ולאיבריו ברדיוס נרחב ממקום התפוצצותה של הרקטה. חיזבאללה ירה גם מספר לא ידוע של רקטות מצרר שהוטענו בתחמושת-מְשֻׁנָּה (כלומר חומרי נפץ), ואשר פיזרו עם פגיעת הרקטה גולות פלדה בקוטר 3 מ"מ על-פני שטח נרחב.

האיסור על התקפות חסרות הבחנה חל לא רק בנוגע לתקיפת אזרחים אלא גם בנוגע לתקיפת אובייקטים אזרחיים – בניינים ומבנים אחרים. כל עוד אובייקטים אלה לא הפכו למטרות צבאיות, למשל כאשר משתמשים בהם כעמדות הגנה או כמפקדות, נאסר על צדדים ללוחמה לתקוף אותם באורח מכוון או חסר הבחנה. מבנים אזרחיים ראויים להגנה בזכות עצמם ומשום שאזרחים נוטים לשכון בהם. מאמציו של חיזבאללה לפגוע במטרות תעשייה ובתשתית במפרץ חיפה ובקריות היו חוקיים על-פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי רק אם מתקנים אלה תרמו "תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית", ורק אם הריסתם הייתה מעניקה לחיזבאללה "יתרון צבאי מובהק".¹⁰ מתקנים המספקים תמיכה ישירה למבצעים צבאיים הם דוגמה טיפוסית למטרות צבאיות חוקיות.¹¹

בחינה של הצהרות חיזבאללה במהלך המלחמה

חיזבאללה הצהיר כי ירה כ-8,000 רקטות לתוך ישראל במהלך 34 ימי העימות (ראו להלן). גורמים ישראלים רשמיים הצהירו כי מספר הרקטות היה 3,917,¹² וכי 23 אחוזים מהן נחתו ב"שטחים בנויים".¹³

¹⁰ הפרוטוקול הראשון, סעיף 52(2).

¹¹ מ. בות', ק. פרש וו. סולף, כללים חדשים לקורבנות סכסוכים מזוינים: פרשנות לשני הפרוטוקולים משנת 1977, הנוספים לאמנות ג'נבה משנת 1949 (האג, מרטינוס ניג'הוף, 1982), עמ' 322.

¹² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם אל"מ יחיאל קופרשטיין, ראש מחלקת מיגון בפקוד העורף של צה"ל, רמלה, 5 באוקטובר 2006.

¹³ נתונים רשמיים באשר למקום פגיעתן של רקטות מקורם, אלא אם כן צוין אחרת, במצגת PowerPoint של מטה המחוז הצפוני של משטרת ישראל, "מלחמה בצפון", ללא תאריך, אך ככל הנראה משלהי שנת 2007, השמורה בתיקי ארגון Human Rights Watch.

חיזבאללה טען כי הרקטות שלו פגעו במטרות צבאיות בישראל לעיתים קרובות יותר משדווח על-ידי התקשורת. אך ב-89 ההודעות שפרסם חיזבאללה במהלך המלחמה בנוגע להתקפות טילים על ישראל, שאותן בחנו, נטען כי בוצעו 22 התקפות על מטרות צבאיות ספציפיות, כגון בסיסי צה"ל, וכי מספר גדול לפחות פי ארבעה של התקפות כוונו נגד יישובים אזרחיים ספציפיים.¹⁴ במקרים הנדירים שבהם פגע חיזבאללה באזרחים ולאחר מכן הביע חרטה על שעשה כן, למשל, כאשר רקטה הרגה שני ילדים פלשתינאים-ישראלים בנצרת, ב-19 ביולי, וכאשר רקטה אחרת הרגה שני פלשתינאים-ישראלים בחיפה ב-6 באוגוסט – חיזבאללה לא ציין את המטרה שהרקטות נועדו לפגוע בה.

הצהרות אלה, בשילוב עם הראיות שנאספו בשטח בצפון ישראל, אינן מותירות ספק כלשהו באשר לעובדה שחיזבאללה ירה רקטות באורח מכוון או חסר הבחנה על אזרחים במשך חלק ניכר מן הזמן. מפקדים שהורו על ירי רקטות כזה ופעלו מתוך כוונה פלילית או תוך זלזול חסר אחריות באזרחים ביצעו פשעי מלחמה.

מנהיגי חיזבאללה ודובריו הצהירו בבירור ולעיתים מזומנות כי כיוונו באורח ישיר התקפות אל ערים וכפרים, כשעל-פי רוב הם הצדיקו את מעשיהם בטענה שמדובר בפעולות תגמול על התקפות ישראליות על אזרחים לבנוניים, ולעיתים קרובות הם הציגו את הדברים באופן שנועד לשרת את האינטרסים שלהם. כך למשל, ב-16 ביולי, ארבעה ימים לאחר תחילת העימות, לאחר ששמונה עובדים של רכבת ישראל נהרגו בחיפה מפגיעת רקטה של חיזבאללה בקוטר 220 מ"מ שנטענה בגולות פלדה, הופיע מזכ"ל חיזבאללה חסן נסראללה בטלוויזיה והסביר:

ביום הראשון כיוונו את הרקטות שלנו למטרות צבאיות בלבד, ולא תקפנו אף התנחלות או יישוב ישראליים בצפונה של פלסטין הכבושה. אך צבאו של האויב, חסר ישע אל מול המוג'אהדין, החל מהיום הראשון לכוון התקפות על עיירות, כפרים ומתקנים ותשתיות אזרחיים...

היום לא הייתה לנו ברירה אלא לחזור בנו מההתחייבות שקיבלנו על עצמנו. התקדמנו, והפצצנו את העיר חיפה, בהכירנו את חשיבותה ואת טבעה המסוכן של העיר... כל עוד האויב פועל בתוקפנות חסרת גבולות או קווים אדומים, אנו נגיב ללא גבולות וללא קווים אדומים...¹⁵

העובדה שהודעותיו של חיזבאללה במהלך המלחמה טענו להצלחה לא רק כאשר נפגעו מטרות צבאיות אלא, לעיתים מזומנות הרבה יותר, כאשר נפגעו יישובים אזרחיים, מלמדת שחיזבאללה הבין את ההבדל בין השניים, ועולה ממנה בבירור כי בחלק מהזמן הארגון תקף במכוון אזרחים.

בהודעה טיפוסית, הצהיר חיזבאללה ב-2 באוגוסט:

¹⁴ העתקים של הודעות אלה שמורים בתיקי ארגון Human Rights Watch.

¹⁵ "נסראללה: אנו מוכנים להתמודד עם המתקפה הקרקעית ולוחמינו ששים אלי קרב; אנו לוחמים את מלחמתה של האומה ואיננו מוטרדים מהצורך לבנות את שנהרס", א-נהאר, 17 ביולי 2006.

בתגובה להתקפות ציוניות נגד אזורים לבנוניים אזרחיים, הפציעה ההתנגדות האסלאמית, בשעה 11:30 בבוקר, את שני יישובי האויב בצוריאל ובצפת בעשרות רקטות. כמו כן כווננו רקטות אל מפקדת עוצבת הגליל בבסיס בירנית ואל הבסיס הצבאי עין חמור שבמזרח טבריה, שהופצץ לראשונה...

בתגובה לתוקפנות המתמשכת של האויב הציוני נגד אזרחים לבנוניים, הפציעה ההתנגדות האסלאמית, בשעה 11:40 בבוקר, את היישובים גורן, אילון, מעלות, כפר ורדים ואלקוש, בעשרות רקטות.

ההתנגדות האסלאמית כיוונה בשעה 12:00 בצהריים מטחי רקטות אל היישובים כברי וטבריה.¹⁶

ב-9 באוגוסט, שלושה ימים לאחר שרקטות של חיזבאללה הרגו בפעם הראשונה שלושה ערבים תושבי חיפה, ושלושה שבועות לאחר שהחלו להרוג ולפצוע תושבים יהודים, קרא נסראללה פומבית לתושביה הערבים של העיר להימלט למען ביטחונם:

לערביי חיפה, יש לי מסר מיוחד. אנו התאבלנו ועודנו מתאבלים על השהידים ועל הפצועים שלכם. אני מתחנן אליכם ופונה אליכם בבקשה לעזוב את העיר הזו. אני מקווה שתעשו זאת. במהלך התקופה האחרונה, נוכחותכם שם וחוסר המזל שלכם גרמו לנו להסס בהתקפותינו על העיר, אף על פי שהערבים הדרומיים [של בירות] ושאר לבה של לבנון הופגזו, בין אם חיפה הופגזה ובין אם לאו. אנא חסכו מאיתנו את ההיסוס הזה. חסכו את הדם שלכם, שהוא גם דמנו. אנא עזבו את העיר הזו.¹⁷

מהצהרתו של נסראללה עולה כי או שהתקפות הרקטות של חיזבאללה נועדו לפגוע בתושביה היהודים של חיפה או שחיזבאללה ידע כי הם מסכנים את אזרחיה של העיר אך לא היה לא אכפת מכך כל עוד היו הקורבנות יהודים. הדבר מצביע לפחות על כוונה לחשוף אותם, באורח בלתי זהיר, להתקפה חסרת הבחנה.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי אוסר גם על התקפות שתכליתן העיקרית היא לזרוע אימה בקרב האוכלוסייה האזרחית. בכל מקרה, קיימת הפרה, בין אם ההתקפה הביאה בפועל לאבדות משמעותיות בקרב האזרחים ובין אם לאו. על-פי הצהרותיו של מזכ"ל חיזבאללה ב-29 ביולי, שאף חיזבאללה לפגוע קשות בחיי היום יום בצפון ישראל בכך שיכפה מנוסה על האוכלוסייה האזרחית בצפון, אם למקלטים ואם לחצייה הדרומי של המדינה:

¹⁶ צוריאל, גורן ואלקוש הם מושבים שיתופיים, אילון הוא קיבוץ, וכפר ורדים הוא יישוב קהילתי; כל היישובים הללו נמצאים בקרבת העיר מעלות. כברי הוא קיבוץ ממזרח לעיר נהרייה.

¹⁷ תמליל של נאום זה בשפה האנגלית בכתובת:

<http://www.aimislam.com/forums/index.php?showtopic=457&st=40> (כניסה לאתר בתאריך 1 במאי 2007).

מתי [עוד] בהיסטוריה של הסכסוך הערבי-ישראלי נאלצו שני מיליון ישראלים לעזוב את אזוריהם או לשהות במקלטים במשך 18 ימים או יותר? המספר הזה יגדל כאשר נרחיב את השלב של "אחרי חיפה". הפגזת העיר עפולה ובסיסה הצבאיים סימנה את תחילתו של שלב זה. ערים רבות במרכז יהפכו למטרה בשלב שאחרי חיפה אם תימשך התוקפנות הברברית נגד מולדתנו, עמנו, וכפרינו.¹⁸

אכן, כתוצאה מפעולותיו של חיזבאללה נמלטו 25 אחוזים מן האוכלוסייה מבתייהם בערים מסוימות שבתוכן לא הייתה שום מטרה צבאית משמעותית, כגון קריית שמונה, כרמיאל ונהרייה. אלפים מאלה שנותרו בילו ימים ולילות מרותקים למקלטים או לחדרי ביטחון בבתייהם.

למיטב ידיעתנו, מאז הסתיים העימות בחודש אוגוסט 2006, לא הודו חיזבאללה ומנהיגיו בכל דרך שהיא בכך שהשיטות שבהן ירה רקטות לתוך ישראל הפרו במשך חלק ניכר מן הזמן את המשפט ההומניטארי. גם ממשלת לבנון לא הכריזה כי תנהל חקירה או בחינה של התנהלותו של חיזבאללה.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי וסכסוכים א-סימטריים

הלחימה בין חיזבאללה וישראל עוררה סוגיות הנוגעות ליישום המשפט ההומניטארי הבינלאומי בסכסוכים א-סימטריים לכאורה – אלה שבין יריב בעל טכנולוגיה פשוטה לבין יריב בעל טכנולוגיה עילית. השאלה הנשאלת היא, האם החובה לנקוט באמצעי זהירות על מנת לצמצם את הפגיעה באזרחים חלה באורח שווה על כל הצדדים לחימה, או שמידת תחולתה תלויה ברמה הטכנולוגית של כל צד. האם המשפט ההומניטארי מעניש באורח בלתי-הוגן כוח לוחם בעל טכנולוגיה פשוטה כמו חיזבאללה, המצויד בטילים בלתי-מונחים, בכך שהוא מצפה ממנו לעמוד באותם סטנדרטים בינלאומיים של הגנה על אזרחים – אפס התקפות חסרות הבחנה – באותה מידה כמו כוח לוחם בעל טכנולוגיה עילית שבידו נשק מונחה מדויק?

המשפט ההומניטארי מציב איסורים על אותם אמצעים ושיטות לוחמה שאינם יכולים להבחין בין לוחמים לאזרחים ולפיכך גורמים נזק מיותר לאזרחים. ניתן להשתמש בפצצות "חכמות" מתוחכמות ובטילים מונחים מדויקים במקום שבו רקטות בלתי-מונחות וכלי נשק "טיפשים" מתוחכמים פחות יהיו תמיד חסרי הבחנה. דרישה זו מטילה ללא ספק לחץ על כוחות חמושים בעלי טכנולוגיה פשוטה ועל קבוצות חמושות שאינן מדינות למצוא דרכי לחימה חלופיות, כגון ביצוע פשיטות על מטרות צבאיות בשטח האויב או שימוש בירי צלפים, או ברקטות נגד טנקים (אר-פי-גי) או בכלי נשק אחרים שניתן לכוונם ברמת דיוק סבירה אל מטרות צבאיות. אפילו אם שיטות התקפה אלה מציבות את הכוח בעל הטכנולוגיה הפשוטה במצב של נחיתות, תפקידו של המשפט ההומניטארי אינו להבטיח תחרות הוגנת בין כוחות לוחמים, אלא לחוס ככל שניתן על האוכלוסייה האזרחית מאימי המלחמה. התרת השימוש בכלי נשק שהיו בלתי-חוקיים לולא כן, מנימוקי עלות, תיצור תחשיב גס של הסבל האזרחי מול האמצעים הכספיים של הכוחות הלוחמים. כמו כן, יהיה בכך שוב כדי להרתיע צבאות מרכישתם ומפיתוחם של כלי נשק מתוחכמים יותר המאפשרים טוב יותר לחוס על חיי אזרחים, וזאת על חשבונם של האזרחים.

¹⁸ "מנהיג חיזבאללה מבטיח לתקוף 'ערבים' ישראליות בנאום ב-29 ביולי", בי-בי-סי המזרח התיכון, 30 ביולי 2006.

בו בזמן, מטיל האיסור על התקפות חסרות הבחנה נטל משפטי משמעותי גם על כוחות מזוינים בעלי טכנולוגיה עילית. כאשר לצבאות יש אפשרות לבחור כלי נשק להתקפה, מחובתם להשתמש, ככל הניתן, בנשק שיצמצם את הפגיעה בחיי אזרחים. בבואם לתקוף אזורים מאוכלסים מופעל עליהם אם כן לחץ להשתמש רק בנשק מונחה. כמו כן, אין הם יכולים להצדיק התקפות בלתי-חוקיות בכך שיריב בעל יכולת טכנולוגית פשוטה, חמוש ומיומן פחות, מבצע הפרות. כפי שכותב אחד המלומדים בתחום המשפט הבינלאומי: "לטעון שצד שיש לו יכולת טכנולוגית להפעיל זהירות ניכרת בהתקפה אינו צריך לעשות כן משום שיריבו אינו מצויד באורח דומה, מנוגד" להגנה על אלה שאינם לוקחים חלק במעשי האיבה.¹⁹

חובתה של ישראל לנקוט באמצעי זהירות נגד הסכנות הנובעות מפעולות

צבאיות

על-פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, חלה על צדדים לסכסוך מזוין החובה לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים על מנת להגן על האוכלוסייה האזרחית הנתונה לשליטתם מפני הסכנות הנובעות מפעולות צבאיות.²⁰ חובה זו כוללת את האיסור למקם מטרות צבאיות בתוך אזורים צפופי אוכלוסין או בסמוך להם²¹ ואת החובה להוציא את האוכלוסייה האזרחית מקרבתן של מטרות צבאיות.²²

מתקנים צבאיים קבועים, כגון בסיסי צה"ל, ממוקמים בכל צפון המדינה בסמוך ליישובים אזרחיים או בתוכם. מפקדת פיקוד הצפון של צה"ל ממוקמות בעיר צפת, ולחיל הים יש בסיס אימונים גדול לחוף ימה של חיפה, בסמוך לבית חולים חשוב ולשכונה של בתי דירות נמוכי קומה.

במקרים מסוימים ירה צה"ל ירי ארטילרי לתוך לבנון מאתרים הסמוכים למדי ליישובים, כמו גבולות היישובים זרעית וערב אל-עראמשה (לגבי זה האחרון, ראו מקרה מבחן להלן). עמדות ארטילריה אלה מהוות אובייקטים צבאיים; בחלק מההודעות שלו במהלך המלחמה הכריז חיזבאללה כי כיוון את הרקטות שלו לעמדות ארטילריה מסוג זה בתוך ישראל.

ישראל עשתה מאמצים ניכרים להגן על אזרחים בצפון ישראל או לפנותם, ומאמצים אלה צמצמו כמעט בוודאות את מספר האבדות האזרחיות שנגרמו כתוצאה מהרקטות שחיזבאללה ירה במהלך העימות. עם זאת, נותרו עדיין שאלות פתוחות בנוגע לשאלה, האם ישראל צייתה באורח מלא לכלל הדורש ממנה להימנע ככל שאפשר ממיקומם של אובייקטים צבאיים בתוך אזורים צפופי אוכלוסין או בסמוך אליהם, ולהגן באורח הולם על כל האזרחים שגרים בסמוך לנכסים צבאיים.

¹⁹ ראו מייקל מ. שמיט, "השפעת הלוחמה בטכנולוגיה עלית ובטכנולוגיה פשוטה על עקרון ההבחנה" (קיימברידג' מסצ'וסטס: התוכנית לחקר מדיניות הומניטארית ועימותים, HPCR, סדרת מאמרים מזדמנים (נובמבר 2003). עמ' 11, <http://www.ihlresearch.org/ihl/feature.php?a=45> (כניסה לאתר ביום 6 ביוני 2007). זאת ועוד, "המשפט ההומניטארי אינו כולל כיום שום חובה לרכוש יכולות צבאיות המעניקות לאזרחים הגנה גדולה יותר; תחת זאת, הוא מגביל עצמו להטלת חובה להשתמש ביכולות כאשר הן מצויות במלאי".

²⁰ ראו הפרוטוקול הראשון, סעיף 58(ג).

²¹ ראו הפרוטוקול הראשון, סעיף 58(ב).

²² ראו הפרוטוקול הראשון, סעיף 58(א).

אולם, אפילו נכשלה ישראל מבחינה זו, המשפט ההומניטארי הבינלאומי עדיין מחייב את הצדדים ללחימה להבחין בכל עת בין מי שאינם לוחמים לבין מטרות צבאות לגיטימיות, ולירות רק על אלה האחרונות, ורק כאשר הנזק הצפוי לאזרחים אינו בלתי-מידתי ביחס לתועלת הצבאית הצפויה. העובדה שחיזבאללה לא ציית לדרישות אלה הייתה הגורם העיקרי לאבדות האזרחיות בישראל במהלך המלחמה. (ראו להלן, הפרק על חובותיה של ישראל לנקוט באמצעי זהירות נגד הסכנות הנובעות מפעולות צבאיות).

הערה בנוגע לצנזורה הישראלית

רשויות הצבא הישראלית הגבילו את המידע הזמין לציבור לגבי היבטים שונים של המלחמה תוך שהן מנמקות זאת בשיקולי ביטחון לאומי. בכלל זה הוגבל חלק מהמידע בנוגע למקומות שבהם נחתו הרקטות של חיזבאללה במהלך העימות. הגבלות אלה הקטינו את יכולתנו לחקור באופן מלא את דפוס התקפותיו של חיזבאללה.

ב-16 ביולי, ארבעה ימים לאחר פרוץ העימות, פרסמה אל"מ סימה וקנין-גיל, הצנזורת הראשית של צה"ל, קווים מנחים לעיתונאים, שלפיהם אסור לדווח בין היתר על "ביקורים של גורמים רשמיים מהממשלה ומצה"ל בצפון ישראל עד אשר יסתיים הביקור, בשל הקשר הברור בין ביקורי גורמים רשמיים לבין התקפות הטילים על האזור המדובר", על "פגיעת טילים בבסיסי צה"ל ו/או במתקנים אסטרטגיים", על "טילים הנופלים בים התיכון" ועל "דיווח בזמן אמת על מיקומן המדויק של פגיעות טילים".²³

הרשויות הישראליות הודו ללא היסוס בפני ארגון Human Rights Watch כי רקטות מסוימות נחתו באזורים צבאיים או פגעו במטרות צבאיות שהיו מחוץ-לתחום עבור הציבור, אך דחו את בקשות ארגון Human Rights Watch לספק פרטים בנוגע למקרים אלה. כמו כן נתקלנו בהגבלות על המידע הנוגע למטרות תעשייה מסוימות. לדוגמה, קובי בכר, מפקד מחוז זבולון של המשטרה, שמצפון לחיפה, אמר: "חיזבאללה ניסה לפגוע במפעלים הפטרוכימיים באזור שלנו. היו לנו פגיעות בכל המפעלים, אבל בגלל הצנזורה, אני לא יודע אם מותר לי לתת לכם מידע כזה".²⁴ בסופו של דבר לא סיפק בכר את המידע.

ב-19 ביולי פגשו חוקרי Human Rights Watch, שביקרו בבית החולים רמב"ם בחיפה, חייל צה"ל שטופל בשל פציעה שספג בעת שרקטה פגעה בבסיס חיל האוויר ממש בסמוך לעיר. החייל אמר שצה"ל הורה לו שלא לשוחח עם העיתונות, ולמיטב ידיעתנו התקשורת מעולם לא דיווחה על התקפת רקטות זו. רופא בבית החולים רמב"ם, שלדבריו טיפל בחייל, אמר לנו גם הוא שצה"ל מנע פרסום מידע לגבי אותה התקפת רקטות.

²³ הצנזורה על עיתונות ותקשורת, מדינת ישראל, "מדיניות צנזורה בנוגע ללחימה בצפון", 16 ביולי 2006. ראו גם בנג'מין הרווי, "עוצמתה הרבה של הצנזורה הישראלית", וושינגטון פוסט, 19 ביולי 2006.

http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/07/19/AR2006071901674_pf.html (כניסה לאתר ביום 6 ביוני 2007).

²⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, קריית חיים, 4 באוקטובר 2006.

המלצות

ארגון Human Rights Watch הפנה רשימה מקיפה של המלצות לרשויות הישראליות בנוגע לציות למשפט ההומניטארי הבינלאומי במהלך העימות המזוין של שנת 2006 בלבנון וברצועת עזה (ראו "התקפות קטלניות: התקפות חסרות ההבחנה של ישראל על אזרחים בלבנון" ודו"ח העומד להתפרסם "מדוע הם נהרגו: נפגעים אזרחיים בלבנון במהלך המלחמה ב-2006"). סדרת ההמלצות שתפורט להלן מתייחסת אך ורק לנושאו של דו"ח זה, ירי הרקטות על-ידי חיזבאללה לתוך ישראל במהלך העימות של שנת 2006 והפרות המשפט ההומניטארי.

ארגון Human Rights Watch קורא לחיזבאללה:

- להפסיק ללא תנאים את כל ההתקפות המכוונות על אזרחים ולהפסיק את השימוש בשיטות לחימה שבהן לא ניתן להבחין בין אזרחים לבין לוחמים, במקומות שמצויים בהם אזרחים;
- לספק קווים מנחים ברורים והכשרה לכל המפקדים והלוחמים על מנת להבטיח את הציות למשפט ההומניטארי הבינלאומי;
- למסד את הנקיטה בצעדים משמעותיים הולמים נגד אנשי הארגון המפרים את המשפט ההומניטארי;
- לוותר פומבית על הטענות שלפיו התקפות על אזרחים ישראלים או על אובייקטים אזרחיים מותרות כאשר הן מבוצעות כפעולות תגמול על התקפות ישראליות נגד אזרחים לבנונים;
- להפסיק את השימוש בתחמושת מצרר לא מהימנה ובלתי מדויקת ולהשמיד את כל מצבורי הנשק הקיימים.

בעודנו מכירים בקשיים הפוליטיים שהיא מתמודדת עמם, אנו קוראים לממשלת לבנון לנקוט בהקדם האפשרי באמצעים הבאים, בהתאם לאחריותה ולחובותיה כמדינה:

- לנקוט באמצעים הנאותים על מנת לוודא שחיזבאללה מיישם את ההמלצות המפורטות לעיל;
- לאסור על אספקת רקטות לחיזבאללה כל זמן שהוא משתמש ברקטות תוך הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי בכך שהיא יורה על אזרחים או מבצע ירי חסר הבחנה לתוך אזורים אזרחיים;
- לחקור טענות בדבר הפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי שבוצעו על-ידי כוחות חיזבאללה. אנו מאמינים כי ניתן להגביר את אמינותה של החקירה בכך שתנוהל בידי מומחים מקומיים עצמאיים ומוערכים למשפט ההומניטארי הבינלאומי;
- לחקור ולהעמיד לדין אנשי חיזבאללה שנטען לגביהם כי הם אחראים אישית או פיקודית לביצועם של פשעי מלחמה;
- לשותף פעולה עם חקירות בינלאומיות בנוגע להפרות המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

אנו קוראים לממשלות סוריה ואיראן, תומכות ותיקות ועל-פי דיווחים ספקיות נשק של חיזבאללה:

- לא להתיר העברה של נשק, תחמושת וציוד צבאי אחר לחיזבאללה, כולל רקטות, אשר על-פי תיעוד או על-פי טענות, נעשה בהן שימוש תוך הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי בלבנון ובישראל. לא לספק מימון או תמיכה ברכישת כלי-נשק כאלה בהעדר נקיטת צעדים ממשיתים מצד חיזבאללה כדי להבטיח כי השימוש בהם ייעשה באופן העולה בקנה אחד עם המשפט ההומניטארי הבינלאומי ;
- להפעיל את השפעתם על מנת להבטיח כי כוחות חיזבאללה אינם מבצעים התקפות המפרות את המשפט ההומניטארי הבינלאומי. להבהיר לחיזבאללה שחובתו לכבד את המשפט ההומניטארי אינה תלויה בהדדיות ; הפרות מצד ישראל אינן מצדיקות את הפרותיו שלו ;
- לגנות לא רק התקפות של ישראל אלא גם של חיזבאללה, כאשר אלה מכוונות נגד אזרחים או פוגעות באזרחים באורח חסר הבחנה.

אנו קוראים לממשלות ארצות הברית, לאיחוד האירופי ולאומות אחרות שיש להן קשרים עם ממשלות איראן וסוריה:

- להפציר בממשלות איראן וסוריה ליישם את ההמלצות שנמנו לעיל אשר הופנו אליהן.

בצייננו כי ממשלות לבנון וישראל גם יחד נמנעו עד כה מלחקור את הפרות המשפט ההומניטארי הבינלאומי בשטחן, אנו קוראים למזכיר הכללי של האומות המאוחדות:

- להקים ועדת חקירה בינלאומית שתחקור דיווחים על הפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, כולל פשעי מלחמה אפשריים, בלבנון ובישראל, ולגבש המלצות במטרה לחייב את מי שהפר את החוק לתת על-כך דין וחשבון ;
- לנצל את השפעתו על ישראל וחיזבאללה על מנת לנקוט באמצעים ממשיתים כדי להבטיח ציות למשפט ההומניטארי הבינלאומי, בייחוד בכל הנוגע להגנה על אזרחים, בכל סכסוך מזוין בעתיד ;
- להפציר בממשלות איראן וסוריה ליישם את ההמלצות שנמנו לעיל אשר הופנו אליהן.

אנו קוראים לממשלת ישראל:

- לנקוט בכל האמצעים האפשריים, בהתאם לחובותיה במסגרת המשפט ההומניטארי הבינלאומי, על מנת למקם אובייקטים צבאיים קבועים (כגון בסיסים צבאיים, מפקדות ומפעלי תחמושת) וניידים (כגון תותחי ארטילריה וכוחות קרקע) הרחק מאזורים צפופי אוכלוסין, ולהבטיח אמצעים נאותים להגנה על כל האזרחים שעלולה להישקף להם סכנה מוגברת מירי האויב בשל קרבתם לנכסים צבאיים ישראליים ;
- להבטיח, במהלך סכסוכים מזוינים, כי המדינה מספקת אמצעי הגנה נאותים לכל האזרחים באורח שווה.

סטנדרטים משפטיים החלים בעימות

החוק הבינלאומי החל בעימות

על העימות המזוין בין ישראל לחיזבאללה בחודשים יולי-אוגוסט 2006 חל קורפוס משפטי שנקרא המשפט ההומניטארי הבינלאומי, אשר מוכר גם כדיני המלחמה. מקורותיו של המשפט ההומניטארי הם המשפט ההסכמי והמשפט המנהגי, המחייב הן מדינות והן קבוצות חמושות שאינן מדינות.

המשפט ההסכמי הרלוונטי ביותר לעימות של שנת 2006 הוא אמנות ג'נבה משנת 1949, שלמעשה, כל המדינות הן צד להן. סעיף 2 המשותף לאמנות ג'נבה משנת 1949 קובע כי האמנות חלות באופן מלא במקרה של סכסוך מזוין בין צדדים לאמנה (כלומר מדינות), או במקרה של כיבוש חלקי או מלא של ארצו של אחד הצדדים לאמנה (אפילו כאשר הכיבוש האמור לא נתקל בשום התנגדות מצד המדינה).²⁵ העימות של שנת 2006 היה עימות בינלאומי מזוין, לפחות ככל שהתקיימו בו מעשי איבה מזוינים בין מדינת ישראל ללבנון, וככל ששטח לבנוני היה נתון במהלכו לשליטה ישראלית. אמנות ג'נבה משנת 1949 מבטיחות, ככלל, את ביטחונם ואת רווחתם של אנשים שאינם לוקחים עוד חלק במעשי האיבה. אנשים אלה כוללים לוחמים שנשבו, פצועים ואזרחים הנתונים לשליטת הכוחות הלוחמים. כמו כן מעניקות אמנות אלה הגנות מיוחדות, למשל, לצוותים רפואיים ולבתי חולים.

קיימת מחלוקת באשר לשאלה, האם המשפט ההומניטארי הבינלאומי חל על חיזבאללה. אלא אם רואים בכוחות חיזבאללה חלק מן הכוחות המזוינים הלבנוניים, בני ברית מוכחים של כוחות כאלה או כוחות הפועלים באופן מוכח בהכוונתה או בשליטתה האפקטיבית של ממשלת לבנון,²⁶ ישנו בסיס לקבוע כי כללי המשפט ההומניטארי הבינלאומי לעימות בינלאומי מזוין חלים על מעשי האיבה בין ישראל לבין חיזבאללה.²⁷ בהתאם לאפיון זה, החוק ההסכמי החל יהיה סעיף 3 המשותף לאמנות ג'נבה ("ההסכם שבתוך ההסכם"), המגן על לוחמים שבויים ועל אזרחים מפני רצח, יחס אכזרי ובלתי-אנושי, החזקה כבני ערובה ומשפטים בלתי-הוגנים. התשובה לשאלה האם לוחמי חיזבאללה

²⁵ סעיף 2 המשותף לאמנות ג'נבה משנת 1949.

²⁶ ראו פעולות צבאיות וצבאיות למחצה בניקרגואה ונגדה (ניקרגואה נ' ארה"ב), בית הדין הבינלאומי לצדק, שיפוט וקבילות, 1984, ICJ REP. 392, 27 ביוני 1986. ראו גם התובע נ' טאדיץ', בית הדין הבינלאומי ליוגוסלביה לשעבר, תיק מס' IT-94-I-T, 7 במאי 1997.

²⁷ על-פי מרקו ססולי, "באופן שנוי יותר במחלוקת, הדין לגבי עימות בינלאומי מזוין חל כאשר מדינה מפנה מעשי איבה נגד קבוצה על-לאומית חמושה בשטחה של מדינה אחרת ללא הסכמת אותה מדינה (לדוגמה ישראל בלבנון בשנת 2006, אם אנחנו רואים את מעשיה של חיזבאללה כדבר שלא ניתן ליהס ללבנון). מרקו ססולי, "קבוצות חמושות על-לאומיות והמשפט ההומניטארי הבינלאומי" (קיימברידג' מסצ'וסטס: התוכנית לחקר מדיניות הומניטארית ועימותים, HPCR, סדרת מאמרים מזדמנים, מס' 6, חורף 2006). עמ' 5, <http://www.hpcr.org/pdfs/OccasionalPaper6.pdf> (כניסה לאתר בתאריך 6 ביוני 2007); אך ראו קנת' אנדרסון, "האם העימות בין ישראל לחיזבאללה הוא עימות בינלאומי מזוין?" 14 ביולי 2006, בכתובת: <http://kennethandersonlawofwar.blogspot.com/2006/07/is-israel-hezbollah-conflict.html> (כניסה לאתר ביום 6 ביוני 2007): "בבחינה ראשונה, העימות בין ישראל לחיזבאללה אינו עימות בינלאומי, שכן חיזבאללה, אף שהיא צד לעימות, אינה צד לאמנות ג'נבה".

שנשבו יהיו זכאים להגנות שבאמנת ג'נבה השלישית העוסקת ביחס לשבויי מלחמה, באמנת ג'נבה הרביעית העוסקת באזרחים מוגנים או רק להגנות הבסיסיות שבסעיף 3 המשותף, תלויה באפיון המשפטי של העימות ובניתוח עובדתי של חיזבאללה ושל יחסיה עם הכוחות המזוינים הלבנוניים. ניתוח כזה אינו נחוץ על מנת להעריך את ניהול מעשי האיבה בין ישראל לבין חיזבאללה, משימה העומדת במוקדו של דו"ח זה, שכן ההוראות המהותיות החלות לגביהם יהיו למעשה אותן הוראות.²⁸

המשפט ההומניטארי הבינלאומי העוסק בהתנהלותם של מעשי איבה, אשר נהוג לכנותו "דיני האג" שכן בעבר נוסחו בהאג הסכמים המסדירים לוחמה, מפורט ב"תקנות האג" משנת 1907²⁹ ובפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה, משנת 1977 (הפרוטוקול הראשון).³⁰ הפרוטוקול הראשון, שבו נקבעו הוראות המפורטות והעדכניות ביותר בנוגע לניהול מעשי האיבה במהלך עימותים בינלאומיים מזוינים, אינו חל ישירות על העימות של שנת 2006, שכן ישראל אינה צד להסכם זה. עם זאת, רבות מן ההוראות שבפרוטוקול הוכרו על-ידי מדינות ובהן ישראל כמשקפות משפט בינלאומי מנהגי.³¹ לפיכך, הניתוח המשפטי שנערך בדו"ח זה מרבה לאזכר נורמות שעוגנו בפרוטוקול הראשון, אך תוך התייחסות אליהן כמקור חשוב של משפט מנהגי ולא כאל חובה הסכמית. המשפט ההומניטארי, בהתייחסו לעקרונות היסוד הנוגעים לניהול מעשי האיבה, מוכר כיום כזהה במידה רבה בין אם הוא מתייחס לעימות בינלאומי מזוין ובין אם הוא מתייחס לסכסוך מזוין שאינו בינלאומי.³²

הגנות המוקנות לאזרחים ולאובייקטים אזרחיים

המשפט ההומניטארי הבינלאומי מגביל את אמצעי הלחימה ואת שיטות הלחימה המותרות לצדדים לסכסוך מזוין ודורש מהם לכבד אזרחים וכן לוחמים שנשבו ולהגן עליהם. המונח "אמצעי לחימה" מתייחס בדרך כלל לנשק, בעוד המונח "שיטות לחימה" מתייחס לאופן השימוש בנשק זה.

בפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה, משנת 1977 (הפרוטוקול הראשון), ובתקנות האג משנת 1907, מובאים החוקים המגנים על אזרחים במהלך סכסוך מזוין. רוב ההוראות הרלוונטיות בשני ההסכמים נחשבות למשפט מנהגי, כללים של המשפט הבינלאומי המבוססים על מנהג מבוסס של

²⁸ בהתאם למעמדם של כוחות חיזבאללה, עשויות להתעורר סוגיות משפטיות באשר לשאלה האם מותר לכוון נגד לוחמי חיזבאללה התקפות חוקיות כלוחמים או כאזרחים "הלוקחים חלק ישיר במעשי האיבה".

²⁹ האמנה הרביעית בדבר הדינים והמנהגים של מלחמה ביבשה לרבות תקנות בקשר לדיני המלחמה ומנהגיה ביבשה מה-18 באוקטובר 1907 (תקנות האג), 3 Martens Nouveau Recueil (ser. 3) 461, 187 Consol. T.S. 227, שנכנסה לתוקף ב-26 בינואר 1910. ישראל, כמו מדינות רבות שהוקמו לאחר מלחמת העולם השנייה, אינה צד לתקנות האג.

³⁰ על-פי סעיף 96 לפרוטוקול הראשון, גופים שאינם מדינות רשאים להתחייב, בנסיבות מסוימות מאוד, להחיל את אמנות ג'נבה ואת הפרוטוקולים, אם הם מצהירים על נכונותם לעשות כן בפני ממשלת שבדיה.

³¹ ראו יורם דינשטיין, "ניהול מעשי האיבה במסגרת דיני העימות הבינלאומי המזוין", דפוס אוניברסיטת קיימברידג', 2004, עמ' 10-11 ("אמנת האג הרביעית משנת 1907 רכשה לאורך השנים סממנים של משפט בינלאומי מנהגי" ו"ניתן לראות חלק גדול מן הפרוטוקול כמשקף כללים של המשפט הבינלאומי המנהגי, או לפחות כדבר שאינו שוני במחלוקת"). ראו באופן כללי הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, "המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי".

³² הבדל משמעותי אחד נוגע למעשי תגמול, המותרים בנסיבות מוגבלות ביותר במהלך סכסוכים מזוינים בינלאומיים אך אינם מותרים במסגרת סכסוכים מזוינים שאינם בינלאומיים.

המדינות ואשר מחייבים את כל הצדדים לסכסוך מזוין, בין אם הם גופים מדיניים ובין אם הם קבוצות חמושות שאינן מדינות.³³

שתי אבני היסוד של המשפט ההומניטארי הבינלאומי הן עקרון "חסינות האזרחים" ועקרון "ההבחנה".³⁴ עקרונות אלה מטילים חובה, התקפה בכל עת במהלך העימות, להבחין בין לוחמים לאזרחים, ולכוון התקפות רק נגד אלה הראשונים. בסעיף 48 של הפרוטוקול הראשון נקבע: "על מנת להבטיח את כיבודם של האוכלוסייה האזרחית ושל אובייקטים אזרחיים ואת ההגנה עליהם, הצדדים לסכסוך יבחינו בכל עת בין האוכלוסייה האזרחית לבין הלוחמים, ובין אובייקטים אזרחיים לבין מטרות צבאיות, ובהתאם לכך, יכוונו את פעולותיהם רק נגד מטרות צבאיות".³⁵ בעוד הפרוטוקול הראשון מכיר בכך שפגיעה מסוימת באזרחים היא בלתי-נמנעת, נאסר על הצדדים לעימות לכוון את פעולותיהם על אזרחים ואובייקטים אזרחיים, והם רשאים לכוון את פעולותיהם על אובייקטים צבאיים בלבד.

אובייקטים אזרחיים הם כלל האובייקטים שאינם נחשבים לאובייקטים צבאיים.³⁶ אובייקטים צבאיים הם לוחמים ואותם אובייקטים ש"טבעם, מיקומם, מטרותם או השימוש בהם תורמים תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית ושהריסתם, תפיסתם או נטרולם, באופן מוחלט או חלקי, בנסיבות המתקיימות באותו הזמן, מקנים יתרון צבאי מובהק".³⁷ ככלל, החוק אוסר על התקפות ישירות נגד אובייקטים שהם מטבעם אזרחיים, כגון בתים ודירות, אתרי פולחן, בתי חולים, בתי ספר ונכסי תרבות, אלא אם כן נעשה בהם שימוש למטרות צבאיות.³⁸

בתי חולים אזרחיים נהנים, על-פי אמנת ג'נבה הרביעית, ממעמד מוגן מיוחד החורג מהחסינות המוקנית להם כאובייקטים אזרחיים. ההגנה עשויה להיות מוסרת אם משתמשים בהם לא רק למילוי חובותיהם ההומניטאריים אלא גם לביצוע מעשים המזיקים לאויב מעבר לכך, אך הסרת ההגנה תיעשה רק "לאחר שנמסרה בעוד מועד התראה הקובעת, בכל המקרים הנאותים, מועד מספיק, ולא שעו להתראה".³⁹ נוסף על כך, "העובדה שניתן בבתי חולים אלה טיפול לפצועים ולחולים מבין אנשי הכוחות המזוינים או עובדת מציאותם של נשק מיטלטל ותחמושת, שנלקחו מהלוחמים האלה ועדיין לא נמסרו לשירות המתאים, אין רואים אותן כמעשים המזיקים לאויב".⁴⁰

"מעשי אלימות או איומים באלימות שמטרתם העיקרית היא לזרוע פחד בקרב האוכלוסייה האזרחית הינם אסורים" על הצדדים לעימות.⁴¹ "התקפות נגד האוכלוסייה האזרחית או אזרחים על-

³³ ראו באופן כללי הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

³⁴ הפרוטוקול הראשון, סעיפים 48, 51(2), 52(2).

³⁵ הפרוטוקול הראשון, סעיף 48.

³⁶ הפרוטוקול הראשון, סעיף 52(1).

³⁷ הפרוטוקול הראשון, סעיף 52(2).

³⁸ הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, המשפט ההומניטארי הבינלאומי, כלל 8, ציטוטים מספרי הדרכה צבאיים ומהצהרות רשמיות.

³⁹ אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 19.

⁴⁰ אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 19.

⁴¹ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(2).

דרך של מעשי תגמול אסורות" גם הן.⁴² מעשי תגמול הוגדרו כמעשים בלתי-חוקיים כשלעצמם "שבמקרים יוצאי דופן נחשבים לחוקיים במסגרת המשפט הבינלאומי כאשר משתמשים בהם כאמצעי אכיפה בתגובה למעשים בלתי-חוקיים של יריב."⁴³ המשפט הבינלאומי הוציא אל מחוץ לחוק כל התקפה ישירה על אזרחים, בין אם כפעולת תגמול ובין אם לאו, בין היתר משום שהתקפות המבוצעות לכאורה כמעשי תגמול מביאות לעיתים מזומנות להתקפות של הצד השני, ומעגל הפציעה והמוות של האזרחים נמשך עד אין קץ.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי אוסר על התקפות חסרות הבחנה. התקפות מסוג זה נחשבות גם במשפט ההסכמי וגם במשפט המנהגי להתקפות "שמטבען לפגוע במטרות צבאיות ובאזרחים או באובייקטים אזרחיים ללא הבחנה." בסעיפים 51(4) ו-51(5) לפרוטוקול הראשון נמנו חמישה סוגים של התקפות חסרות הבחנה: אלה אשר: (1) אינן מכוונות נגד "מטרה צבאית מסוימת", (2) לא ניתן לכוון נגד "מטרה צבאית מסוימת", (3) יש להן השפעות המפרות את כללי הפרוטוקול, (4) מתייחסות למטרות צבאיות נפרדות בתוך שטח עירוני כמטרה אחת (הפצצה שיטתית של אזור), או (5) מפרות את עיקרון המידתיות.

לדוגמה, כאשר לוחם מבצע התקפה מבלי לנסות לכוון אותה כראוי אל מטרה צבאית, או שהוא מבצע אותה באופן שפוגע באזרחים מבלי ליחס חשיבות למידת הסבירות שהיא תגרום למוות או לפציעה, יהיה הדבר בגדר התקפה חסרת הבחנה. בדומה לכך, כל התקפה, אם באמצעות הפצצה אווירית ואם באמצעים אחרים, המתייחסת למספר מטרות צבאיות נפרדות ומובחנות באופן ברור הממוקמות בתוך עיר, עיירה, כפר או אזור אחר שבו מרוכזים אזרחים או אובייקטים אזרחיים, כאל מטרה צבאית יחידה, תחשב להתקפה חסרת הבחנה, והיא אסורה.⁴⁴

כמו כן, אסורות התקפות המפרות את עקרון המידתיות. התקפה בלתי מידתית היא כזו "שניתן לצפות כי תרגום לאובדן נלווה של חיי אזרחים, פציעה נלווית של אזרחים, נזק נלווה לאובייקטים אזרחיים... אשר יהיו מופרזים ביחס ליתרון הצבאי הקונקרטי והישיר הצפוי" מן ההתקפה.⁴⁵ הסכנה הצפויה לאוכלוסייה האזרחית ולאובייקטים אזרחיים תלויה בגורמים שונים, כולל מיקומם (למשל בתוך מטרה צבאית או בקרבתה), מידת הדיוק של הנשק שבו משתמשים (התלויה במסלול, בטווח, בגורמים סביבתיים, בתחמושת וכו') ובמיומנות הטכנית של הלוחמים (העלולה להביא לשיגור אקראי של נשק כאשר אין ביכולתם של הלוחמים לפגוע במטרה המיועדת).⁴⁶

המשפט ההומניטארי הבינלאומי מחייב את הצדדים לעימות לנקוט בזהירות מתמדת במהלך פעולות צבאיות, במטרה לחוס על האוכלוסייה האזרחית ולנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים כדי למנוע או לצמצם אובדן נלווה של חיי אזרחים, פציעה נלווית לאזרחים ונזק נלווה לאובייקטים אזרחיים.⁴⁷ אמצעי הזהירות האפשריים

⁴² הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(6).

⁴³ ראו הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי, עמ' 513.

⁴⁴ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(5)(א').

⁴⁵ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(5)(ב').

⁴⁶ הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, פרשנות לפרוטוקולים הנספחים מה-8 ביוני 1977 לאמנות ג'נבה מה-12 באוגוסט 1949 (Kluwer Law International, 1987), עמ' 684.

⁴⁷ הפרוטוקול הראשון, סעיף 57.

הוגדרו כך: "אותם אמצעי זהירות שהם ברי יישום או אפשריים מבחינה מעשית כאשר מביאים בחשבון את כל הנסיבות השוררות באותה עת, כולל שיקולים הומניטאריים וצבאיים".⁴⁸ בפרשנותו המוסמכת לפרוטוקול הראשון מסביר הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, כי הדרישה לנקוט בכל אמצעי הזהירות "האפשריים" משמעה, בין היתר, שהאדם המשגר התקפה נדרש לנקוט באמצעים הנחוצים על מנת לזהות "בזמן" את המטרה כמטרה צבאית לגיטימית "על מנת לחוס על האוכלוסייה עד כמה שניתן".

אמצעי זהירות אלה כוללים:

- עשייתו של "כל דבר בן ביצוע על מנת לוודא" כי האובייקטים שיוקפו הם מטרות צבאיות ולא אזרחים או אובייקטים אזרחיים. אם קיימים ספקות בנוגע לשאלה האם מטרה אפשרית היא בעלת אופי אזרחי או צבאי, הוא יוחזק כאזרחי.⁴⁹ על הצדדים הלוחמים לעשות כל שניתן על מנת לבטל או להשעות התקפה, אם מתגלה כי המטרה אינה מטרה צבאית.⁵⁰
- נקיטה ב"כל אמצעי הזהירות בני הביצוע בבחירת האמצעי ושיטות ההתקפה" ללחימה על מנת למנוע, ובכל מקרה לצמצם, "אובדן נלווה של חיי אזרחים, פגיעה נלווית לאזרחים ונוזק נלווה לאובייקטים אזרחיים".⁵¹
- כאשר הנסיבות מאפשרות זאת, מתן התראה יעילה מוקדמת "בדבר התקפות העלולות להשפיע לרעה על האוכלוסייה האזרחית".⁵²
- "כאשר אפשרית הבחירה בין מספר מטרות צבאיות להשגת יתרון צבאי דומה", בחירה באותה המטרה "שניתן לצפות כי תקיפתה תגרום לסכנה המעטה ביותר לחיי אזרחים ולאובייקטים אזרחיים".⁵³
- הימנעות "מלמקם מטרות צבאיות בתוך אזורים צפופי אוכלוסין או בסמוך להם".⁵⁴
- מאמץ "להוציא את האוכלוסייה האזרחית... מקרבתן של מטרות צבאיות".⁵⁵

כמו כן נאסר על הצדדים לסכסוך מזוין להשתמש באזרחים על מנת "למגן מטרות צבאיות מפני התקפות" או להשתמש בנוכחותם על מנת "למגן, לקדם או לסכל פעולות צבאיות".⁵⁶ הצדדים לסכסוך לא יכוונו את תנועתה של האוכלוסייה האזרחית או של אזרחים יחידים במטרה לנסות ולמגן מטרות צבאיות מפני התקפות, או למגן פעולות צבאיות. עם זאת, כאשר אחד הצדדים משתמש

⁴⁸ פרוטוקול בדבר הגבלות על השימוש בנשק מתלקח (הפרוטוקול השלישי), 1342 U.N.T.S. 171, 19 I.L.M. 1534, נכנס לתוקף ב-2 בדצמבר 1983, סעיף 1(5).

⁴⁹ הפרוטוקול הראשון, סעיף 52(3).

⁵⁰ הפרוטוקול הראשון, סעיף 57(2).

⁵¹ הפרוטוקול הראשון, סעיף 57(2).

⁵² הפרוטוקול הראשון, סעיף 57(2).

⁵³ הפרוטוקול הראשון, סעיף 57(3).

⁵⁴ הפרוטוקול הראשון, סעיף 58(ב').

⁵⁵ הפרוטוקול הראשון, סעיף 58(א').

⁵⁶ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(7).

באזרחים כבמגנים, מחובתו של הצד השני להוסיף ולפעול על-פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, להימנע מהתקפות חסרות הבחנה, ולנקוט באמצעי זהירות על מנת להגן על אזרחים.

"מטרות בעלות שימוש כפול" מטשטשות לעיתים את ההבחנה בין אובייקטים אזרחיים וצבאיים. מתקנים בעלי שימוש כפול, כגון מתקני חשמל ותעשייה, הם אלה אשר עשוי להיות להם הן יישוב צבאי והן אזרחי. מטרה בעלת שימוש כפול עשויה להיות מטרה צבאית לגיטימית, שכן היא "תורמת תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית", ויש בהריסתה כדי להעניק "יתרון צבאי מובהק".⁵⁷ אם לא כך הם פני הדברים, יחשב האובייקט לאזרחי. זאת ועוד, כאשר הנזק לאוכלוסייה האזרחית מהריסתו של אובייקט כזה הוא בלתי מידתי ביחס "ליתרון הצבאי הקונקרטי והישיר" הצפוי, ההתקפה הופכת לכזו שלא ניתן להתירה.⁵⁸ על אנשי הצבא המתכננים את הפעולות לאזן היטב, בבחירת המטרה, בין היתרון הצבאי הקונקרטי והישיר שבהריסתה לבין הפגיעה הצפויה באזרחים והנזק הצפוי לאובייקטים אזרחיים.⁵⁹

בכל הנוגע לאחריות אישית, הפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, כולל התקפות מכוונות, חסרות הבחנה ובלתי-מידתיות הפוגעות באזרחים, מהוות פשעי מלחמה כאשר הן מבוצעות בכוונה פלילית. גם יחידים עלולים לשאת באחריות פלילית על ניסיון לבצע פשעי מלחמה, כמו-גם על עזרה, הקלה, והענקת סיוע או עידוד לביצוע פשע מלחמה. גם אנשים המתכננים פשעי מלחמה או מסיתים לביצועם עלולים להימצא אחראים.⁶⁰ מפקדים ומנהיגים אזרחיים עלולים להיות מועמדים לדין על ביצוע פשעי מלחמה, כעניין של אחריות פיקודית, אודות מקרים שבהם הם ידעו או צריכים היו לדעת על ביצוע פשעי מלחמה, ונקטו באמצעים בלתי-מספיקים על מנת למנוע אותם או להעניש את האחראים להם.⁶¹

⁵⁷ הפרוטוקול הראשון, סעיף 52(2).

⁵⁸ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(5)(ב').

⁵⁹ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(5)(ב'). ראו Human Rights Watch, "מוות מיותר במלחמת המפרץ" (ניו יורק, 1991), פרק ראשון, תת-פרק שכותרתו: "אזרחים ו'שימוש כפול' באובייקטים".

⁶⁰ ראו הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, המשפט ההומניטארי הבינלאומי, עמ' 554.

⁶¹ ראו הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, המשפט ההומניטארי הבינלאומי, עמ' 153.

מאגר הנשק של חיזבאללה

טבלה: סוגים עיקריים של רקטות שנורו על-ידי חיזבאללה לשטח ישראל במהלך העימות של שנת 2006, על-פי נתונים שסיפקו הרשויות הישראליות⁶²

סוג	טווח	סוג הרס	משקל חומר הנפץ	מקומות שנפגעו
רקטות רגילות בקוטר 122 מ"מ, דוגמת 9M22; כ-75% מהרקטות שנחתו בישראל	20 ק"מ	רסס בשתי שכבות של פיסות פלדה קצוצות בצורת יהלום; או גולות פלדה בקוטר 6 מ"מ	6.33 ק"ג	עיירות וכפרים בטווח של 20 ק"מ מהגבול, במיוחד נהרייה, קריית שמונה, מעלות-תרשיחא, צפת, עכו וכרמיאל
רקטות בקוטר 122 מ"מ לטווח משופר	30 ק"מ	כ-4,100 גולות פלדה בקוטר 6 מ"מ או תחמושת מצרר (39 פריטי תחמושת-משנה שהכילו גולות פלדה בקוטר 3 מ"מ)	6.33 ק"ג	שתיים פגעו בחיפה, בהן אחת ב-13 ביולי; אחרות נחתו בכפרים, בערים ובמקומות אחרים באזור הגליל.
רקטות בקוטר 220 מ"מ (מדגם אינ'ן; חיזבאללה מכנה רקטות אלה בשמות רעד 2 ו-רעד 3).	65-70 ק"מ	כל רקטה נטענה בגולות פלדה בקוטר 6 מ"מ ובמשקל כולל של 50 ק"ג; גולות אלה גרמו למרבית מקרי המוות כתוצאה מפגיעת רקטות.	18 ק"ג	המשטרה תיעדה 39 פגיעות של רקטות בקוטר 220 מ"מ בחיפה, שהן כמעט מחצית מסך הפגיעות שהיה בידה לאשר.
רקטות בקוטר 240 מ"מ (המכונות על-ידי חיזבאללה בשם פאלק 1)	10.5 ק"מ	ראש קרב בעל כושר פיצוץ גבוה ללא רסס מבוקר	18 ק"ג	לפי משטרת ישראל, שלוש נחתו בנהרייה, אחת בקריית שמונה, אחת במושב שתולה ואחת בכפר גלעדי.
רקטות מסוג פאגיר בקוטר 240 מ"מ	43 ק"מ	לרקטה אין רסס מבוקר, אך היא מתאימה במיוחד	45 ק"ג	כמה פגעו בקריות וכמה בכרמיאל.

⁶² ב-30 באפריל 2007 פנה ארגון Human Rights Watch לחיזבאללה בבקשה לקבל מידע אודות הרקטות שירה הארגון לשטח ישראל במהלך העימות של שנת 2006 (ראו נספח לגרסה האנגלית של דו"ח זה). עד לרגע הורדתו של הדו"ח לדפוס לא התקבלה תגובה בעניין.

		לפגיעה בתשתית בשל כושר הפיצוץ הגבוה של ראש הקרב שלה.		
פגעו בעיקר ליד עפולה ומדרום לה, כולל צפון הגדה המערבית; שלוש נחתו בחיפה ובסביבתה.	50 ק"ג	רסס כבד, גושים במימדים של 1.5 ס"מ על 2 ס"מ על 1 ס"מ	90 ק"מ	רקטות בקוטר 302 מ"מ (המכונות על-ידי חיזבאללה (חייבר 1)

סוגי הרקטות שנעשה בהן שימוש ומידת דיוקן

דוברים ישראלים רשמיים ציינו כי 3,917 רקטות של חיזבאללה נחתו בישראל במהלך 34 ימי העימות.⁶³ לטענת חיזבאללה, המספר קרוב יותר ל-8,000 (ראו להלן).

על-פי משטרת ישראל, 23% מתוך 3,917 הרקטות שלדברי דוברים ישראלים רשמיים נחתו בישראל נפלו בתוך "שטחים בנויים".⁶⁴ הדו"ח שבו מופיע נתון זה אינו מגדיר את המונח "שטחים בנויים", ואינו מסביר אם הוא כולל בתוכו אתרי תעשייה או אתרים אחרים שייתכן כי היו מטרות צבאיות לגיטימיות, דוגמת מפעלי תחמושת. למיטב ידיעתנו, דוברים ישראלים רשמיים לא חשפו באף מקום את מספר הרקטות שנפלו באזורים צבאיים או על אובייקטים שהשימוש בהם כפול, דוגמת גשרים או כבישים מהירים המובילים לאזורי הקרבות, שייתכן כי הותקפו באופן חוקי.

למיטב ידיעתנו, כל הרקטות שחיזבאללה ירה לתוך שטח ישראל במהלך העימות של שנת 2006 היו רקטות קרקע-קרקע ארטילריות בלתי-מונחות. רקטה היא כלי נשק מונע, אך בשונה מטיל אין היא כלי נשק מונחה. היות שלא ניתן היה לכוון את הרקטות של חיזבאללה בצורה מדויקת, יכולתן לגרום לנזק רציני הייתה גדולה רק כשהן נורו בכמויות גדולות ובמשך תקופה.

רקטות מזוהות על-פי קוטרו של בסיסן, הנמדד במילימטרים. הרקטות משיגות את מטרת ההרס שלהן באמצעות שילוב של כוח פיצוץ ורסס מבוקר. "אפקט הפיצוץ" נוצר באמצעות התפוצצותו של חומר הנפץ היוצרת גלי הדף. "אפקט הרסס המבוקר" מושג באמצעות פליטה של גופי רסס הניתנים לכל עבר. אף על פי שלא כל אותם גופי רסס הם "רסיסים" הלכה למעשה, גופי הרסס שחיזבאללה השתמש בהם על-פי רוב היו: פיסות משוננות וחדות של פלדה חתוכה; גולות פלדה קטנות או גושי פלדה קטנים; ותחמושת-משנה, קרי כלי נשק קטנים שנטענו בתוך כלי נשק גדולים יותר הקרויים תחמושת מצרר. הן אפקט הפיצוץ והן אפקט הרסס המבוקר מסבים נזק כבד לבני אדם.

⁶³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם אל"מ יחיאל קופרשטיין, ראש מחלקת מיגון בפקוד העורף של צה"ל, רמלה, 5 באוקטובר 2006.

⁶⁴ אמנם, רבות מהרקטות שנחתו מחוץ ל"שטחים בנויים" נפלו באזורים פתוחים או בחורשות, אך אחרות פגעו ביישובים אזרחיים – קיבוצים וכפרים למשל – ובמקרים מסוימים הביאו למותם של אזרחים. בהודעותיו השגריות אודות יעדי ההתקפות שלו התייחס חיזבאללה ליישובים חקלאיים אלה בשםם.

לטענת דוברים ישראלים, במהלך העימות של שנת 2006 ירה חיזבאללה לשטח ישראל לפחות שישה סוגים של רקטות המשוגרות מן הקרקע.⁶⁵ ההבדלים העיקריים ביניהן היו הקוטר, המשפיע על טווח המעוף של הרקטה ועל כמות המטען, וסוג המטען שהן הכילו: רסיסים, גולות מתכת או תחמושת-משנה.

הרקטה בקוטר 122 מ"מ הייתה הנפוצה ביותר. טווח הירי שלה הוא עשרים ק"מ והיא נושאת כשישה ק"ג חומר נפץ. מטען הרס שלה היה מורכב משתי שכבות של פיסות מתכת משוננות, מגולות מתכת בקוטר 6 מ"מ או מ-39 פריטי תחמושת-משנה, כולם מתוכננים בראש ובראשונה להרוג או לפצוע בני אדם. ראש הקרב הנפוץ ביותר ברקטות אלה מיועד להתיז מתוכו החוצה 3,150 גופי רסס, שיכולים להרוג או לפצוע ברדיוס של 28 מטרים.⁶⁶

הרקטות בקוטר 122 מ"מ שנורו על-ידי חיזבאללה מכונות לא פעם באופן בלתי-רשמי בשם "קטיושות". במקור שימש המונח חיילים סובייטים במהלך מלחמת העולם השנייה כדי לתאר רקטות בקוטר 82 מ"מ ורקטות בקוטר 132 מ"מ, שבהן השתמשו כוחותיה של ברית המועצות. מאז משמש המונח ככינוי בשפה מדוברת לכל רקטה בלתי-מונחת הנורית באופן טיפוסי באמצעות משגר רב-קנים המותקן על גבי משאית עם מרכב שטוח חסר דפנות.⁶⁷ חיזבאללה ירה את הרקטות שלו ממשגרים ניידים.⁶⁸

נוסף לרקטות רגילות בקוטר 122 מ"מ, ירה חיזבאללה גם רקטות לטווח משופר בקוטר 122 מ"מ מתוצרת סין, רקטות אוֹרְגָן בקוטר 220 מ"מ ומספר קטן יותר של רקטות בקוטר 240 מ"מ ו-302 מ"מ. בנוסף, ירה חיזבאללה מספר קטן של פגזי מרגמה על יישובים הסמוכים לגבול, במיוחד על קריית שמונה.

הטווח של רקטת "גראד" משופרת ארוך יותר מזה של רקטה רגילה בקוטר 122 מ"מ ומגיע לשלושים ק"מ. רקטה זו נושאת כ-4,100 גולות פלדה הניתזות לכל עבר למרחק של עד מאתיים מטרים מנקודת הנפילה, בהתאם לסוג חומר הנפץ ולגודלו של ראש הקרב.⁶⁹ גולות אלה פוצעות או הורגות בדרכן אנשים, והן אף יכולות לגרום נזק ל"מטרות קשות" או לחדור אליהן. לרקטה בקוטר 220 מ"מ יש טווח ארוך יותר מפי שניים, ומספר גולות הפלדה שבה גדול לפחות פי עשרה.

לרקטות מהסוגים פאלק 1 ופאג'ר 3 בקוטר 240 מ"מ, שטווחי הירי שלהן הם 10.5 ק"מ ו-43 ק"מ בהתאמה, יש ראשי קרב בעלי כושר פיצוץ גבוה, אך אין להן כל רסס מבוקר מיוחד. לבסוף, לרקטות

⁶⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם סג"צ מיכאל קרדש, סגן ראש היחידה לסילוק פצצות של משטרת ישראל, ירושלים, 4 באוקטובר 2006.

⁶⁶ Human Rights Watch, "שאלות ותשובות: רקטות מצרר בקוטר 122 מ"מ", 18 באוקטובר 2006, http://hrw.org/english/docs/2006/10/18/global14408_txt.htm.

⁶⁷ Human Rights Watch, "שאלות ותשובות: רקטות מצרר בקוטר 122 מ"מ", 18 באוקטובר 2006, http://hrw.org/english/docs/2006/10/18/global14408_txt.htm. ראו גם <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/katyusha.htm>, "רקטות קטיושה" (כניסה לאחר ביום 31 במאי 2007).

⁶⁸ [globalsecurity.org](http://www.globalsecurity.org), "רקטות קטיושה".

⁶⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מיכאל קרדש, ירושלים, 4 באוקטובר 2006.

בקוטר 302 מ"מ הטווח הגדול ביותר – תשעים ק"מ. משטרת ישראל טענה כי אלה האחרונות הכילו גושי מתכת קטנים, הגדולות יותר מגולות הפלדה אך משמשות לאותה מטרה.⁷⁰

בחודש אוקטובר מסרו לנו דוברים רשמיים של משטרת ישראל כי הם בחנו 1,666 פגיעות של רקטות ושל פצצות מרגמה.⁷¹ במשטרה הסבירו כי אין במספר זה כדי להעמיד בספק, בכל דרך שהיא, את הספירה של 3,917 תקיפות, המבוססת, כך נטען, על מעקב של מכ"ס.⁷² המספר שנמסר מהמשטרה נמוך יותר שכן אין הוא כולל אתרי נחיתה שהשוטרים לא בחנו בעצמם, כולל אתרים שקשה להגיע אליהם ואתרים שטופלו בידי צוותים שאינם שייכים למשטרה, דוגמת היחידה לסילוק פצצות של צה"ל. אלה האחרונים כוללים כמה מאתרי נחיתה הרקטות הממוקמים באזורים צבאיים. משטרת ישראל פירטה לסוגיהם את 1,666 הרקטות ופגזי המרגמה שהיא מנתה החל מסוף יוני 2007 באופן הבא:

- 1,111 רקטות בקוטר 122 מ"מ
- 246 רקטות לטווח משופר בקוטר 122 מ"מ
- 86 רקטות בקוטר 220 מ"מ ("אוקגן")
- שש רקטות בקוטר 240 מ"מ ("פאלק 1")
- שש רקטות בקוטר 240 מ"מ (ככל הנראה "פאגיר 3")
- 31 רקטות בקוטר 302 מ"מ
- 34 רקטות בלתי מזוהות (למשל, משטרת ישראל ציינה כמה נפילות של רקטות בכינרת או בים התיכון אך לא עלה בידיה לזהותן)
- 146 פריטי תחמושת אחרים, בכללם פגזי מרגמה שנחתו ליד הגבול ולפחות 188 רקטות מצרר שנטענו בתחמושת-משנה.⁷³

סנ"צ מיכאל קרדש, סגן מפקד יחידת החבלה של משטרת ישראל, מסר כי הוא מאמין שפירוט זה של 1,666 הנחיתות שנבחנו על-ידי המשטרה משקף היטב את הפיזור הכולל של פריטי התחמושת שנורו על ישראל.⁷⁴

⁷⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מיכאל קרדש, ירושלים, 4 באוקטובר 2006.

⁷¹ הודעת דואר אלקטרוני ממיכאל קרדש לארגון Human Rights Watch, 21 ביוני 2007.

⁷² ד"ר אל"מ (במיל) ראובן ארליך, "שימוש באזרחים לבנוניים כ'מגן אנושי': התשתית הצבאית רחבת ההיקף שהטמיע והסתיר חיזבאללה בקרב ריכוזי אוכלוסייה אזרחית בלבנון וירי רקטות מכון של חיזבאללה לעבר יעדים אזרחיים בישראל", מרכז המידע למודיעין ולטרור במרכז למורשת המודיעין, נובמבר 2006, נספח א(5).

<http://www.terrorism->

info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/pdf/human_shields_hfs.pdf (כניסה לאתר ביום 25 ביולי 2007), עמ' 130. במסמך מצוין כי המחקר בוצע בסיוע "המודיעין הצבאי, חטיבת המבצעים במטה הכללי, דובר צה"ל ומשפטים מצה"ל וממשרד החוץ".

⁷³ הודעת דואר אלקטרוני ממיכאל קרדש לארגון Human Rights Watch, 21 ביוני 2007.

⁷⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, ירושלים, 4 ביולי 2007.

רקטות שנטענו בחתיכות פלדה או בגולות פלדה הן בראש ובראשונה נשק נגד אדם. באותם מקרים שבהם ייתכן כי חיזבאללה כיוון פריטי תחמושת נגד אדם על אובייקטים צבאיים, חשף הארגון אזרחים ששהו בסביבת אובייקטים אלה לסכנה גדולה, משום שפריטי התחמושת נישאו על-גבי רקטות בלתי-מדויקות.

עימות זה היה הראשון שבו ידוע על שימוש של חיזבאללה ברקטות טעונות בגולות מתכת. הרקטות בקוטר 220 מ"מ, שכל אחת מהן נטענה, על-פי משטרת ישראל, בארבעים עד שמונים אלף גולות פלדה,⁷⁵ היו קטלנית במיוחד. שיעור הנפלים שלהן, כך נטען, היה קרוב לאפס, וגולות המתכת שהן התיזו מתוכן בכוח עצום ניקבו בקלות רבה חורים בגופם של אנשים, ואף חדרו מתכת ובטון. רקטות אלה הרגו אנשים במצבים שבהם אותן רקטות, לו נשאו מטען קונבנציונאלי, היו גורמות לפחות הרוגים. הן היו עשויות להיות אפקטיביות מבחינה צבאית נגד חיילי אויב הנעים בשטח רחב ידיים, אך בעימות זה לא היו מטרות צבאיות נפוצות מסוג זה. תוצאת השימוש בהן בקרב אזרחים היא דומה, וכך קרה ב-16 ביולי כשרקטה טעונה בגולות פלדה התרסקה לתוך גגו הרך של מוסך הרכבת בחיפה, והרגה שמונה עובדים.

ד"ר יורם קלוגר, מנתח ומומחה לפציעות שנגרמו מגולות מתכת, שעבד במהלך המלחמה בבית החולים רמב"ם בחיפה, ציין:

לגולות המתכת יש דפוס פציעה מאוד שונה מסוגי תחמושת אחרים. בגלל הצורה העגולה שלהן, הן גורמות למעשה לפציעות קשות יותר מסוגים אחרים של רסס ותחמושת. אם אדם עומד בסמוך לפיצוץ, הגוף שלו ינוקב כולו. אנחנו קוראים לזה "דפוס פגיעה רב-מימדי", משום שישנם בה בעת ההשפעה של החדירה, הכוויות והאפקטים של ההדף, כולם על אותו אדם, על הראש שלו, על המערכת הווסקולארית שלו ועל המערכת האורטופדית שלו.

הגולות נדחפות על-ידי חומרי נפץ שנמצאים ברקטה. ככל שהמרחק שהן עוברות גדול יותר, כך קטן יותר הנזק שהן גורמות. הניצולים נפצעו קשה או קל, בהתאם למרחק שבו הם היו מנקודת הפגיעה.

ד"ר קלוגר הוסיף, כי מעבר למרחק, היו גורמים נוספים שקבעו אם הגולות יסבו פגיעות קטלניות, כמו למשל השאלה אם הנפגעים נמצאו במרחב פתוח או סגור. לדבריו, "דפוס הפגיעה במרחב סגור הרסני הרבה יותר; במרחבים פתוחים, חלק מאפקט הפיצוץ נעלם מיד". הוא הוסיף:

שימוש בגולות בכלי נשק אינו דבר חדש. השתמשו בהן בפעם הראשונה בכלי נשק בשנת 1888. ארצות הברית השתמשה בגולות בווייטנאם. השימוש בהן מצביע על כוונה להגביר את פוטנציאל הפציעה; אין להן שום מטרה אחרת, כמו להפחיד או לגרום להתמוטטותם של בניינים.⁷⁶

⁷⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מיכאל קרדש, ירושלים, 4 באוקטובר 2006.

⁷⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, הרצלייה, 10 באוקטובר 2006.

לחיזבאללה לא הייתה אפשרות לכוון את רקטות הארטילריה הבלתי-מונחות שלו ברמת דיוק המספיקה לפגוע בבניין מסוים או בסוללת ארטילריה מסוימת. עם זאת, כן הייתה לו אפשרות לכוון על עיירה או אפילו על שכונה בדרגת מהימנות מסוימת.

כאשר יורים את הרקטות שחיזבאללה השתמש בהן יותר מכול (9M22), עם ראש קרב בסיסי (OF-21-M) עם חומר נפץ / רסס מבוקר, לטווח המרבי שלהן, העומד על כעשרים קילומטרים, הן מדויקות רק בתוך מלבן במימדים של 336 מטרים על 160 מטרים. פירושו של דבר, שרקטות אלה יכולות לנחות בכל נקודה בתוך מלבן בגודל זה, שבתוכו נמצאת המטרה המיועדת.⁷⁷ גורמים סביבתיים, ובראשם הרוח, וגורמים הקשורים בשימוש, דוגמת מצב הצידוד, ניסיונו של הצוות, תשומת הלב המוקדשת להכנה לירי ושינויים במיקומו של המשגר בין ירי לירי, משפיעים גם הם על מידת הדיוק. כמה כלי תקשורת ציטטו בעילום שם דוברים רשמיים מטעם ארצות הברית וישראל, שטענו כי חיזבאללה קיבל הדרכה מאיראן על אופן השימוש בכלי נשק אלה,⁷⁸ אך אין זה ידוע אם לאנשי חיזבאללה הייתה היכולת להביא בחשבון גורמים סביבתיים בשעת כיוון הירי.

בתנאים אידיאליים, חיזבאללה יכול היה לירות מטח של כמה רקטות, לנתח את מידת הדיוק שלו בפגיעה במטרות, ואז לכייל מחדש את הפרמטרים לקראת שיגור המטח הבא, וכך לשפר את מידת הדיוק לאורך זמן. ייתכן כי לחיזבאללה היה מידע כלשהו לגבי זהותם של האזורים שבהם פגע, שהתקבל באמצעות מערכות איכון לווייניות (גיי-פי-אס), תצלומי לוויין, דיווחים בכלי התקשורת, מודיעים, או מודיעין מסוג אחר, או במקרה של עיירות הסמוכות לגבול באמצעות מעקב ישיר. יחד עם זאת, לחיזבאללה מודיעין מוגבל, ואנשיו היו חשופים באופן מתמשך להתקפות שכנגד מצד ישראל, לכן סביר להניח כי לא היה באפשרותו של הארגון לעשות שימוש מלא בטכניקה זו של ירי חוזר ונשנה כדי לשפר את מידת הדיוק. בנוסף, רשויות הצבא הישראליות אמרו כי חיזבאללה לא תמיד ירה במטחים, וכי לפעמים ירה רקטה בודדת בכל פעם, דבר שהיה בו כדי לצמצם עוד יותר את סבירות הפגיעה במטרה מסוימת.⁷⁹

⁷⁷ Human Rights Watch, שאלות ותשובות: רקטות מצרר בקוטר 122 מ"מ, 18 באוקטובר 2006, http://hrw.org/english/docs/2006/10/18/global14408_txt.htm. ראו גם Jane's Ammunition Handbook, בעריכת טרי גיי. ג'נדר וצ'ארלס ק. קאטס שאו, (Jane's Information Group, UK: Limited, 2001), עמ' 624.

⁷⁸ ראו לדוגמה "גיהינום משמיים", U.S. News & World Report, 31 ביולי 2006, עמ' 32-33 (שם צוינה ההכשרה שהעניקו אנשי משמרות המהפכה האיראניים בשימוש ברקטות), "חימוש חיזבאללה חושף כתמים עיוורים של ארה"ב וישראל", הניו יורק טיימס, 19 ביולי 2006, עמ' 12 (שם צוין כי אנשי כוחות "אל-קודס" של איראן היו צריכים לאמן את חיזבאללה לגבי השימוש ב-C-802, אך לא היה עליהם להיות נוכחים בזירה); "ארצות הברית תוקפת את איראן על משלוחי נשק ששיגרה כביכול לחיזבאללה; לבנון: גורמים בממשל מאשימים את טהראן בניסיון לחבל במאמצי השכנת השלום של כריסטופר", לוס אנג'לס טיימס, 26 באפריל 1996 (המאמר מתייחס לאימונים שהעניקו בעבר אנשי משמרות המהפכה האיראניים ללוחמי חיזבאללה).

⁷⁹ "נתיבים קשים; ישראל ממשיכה לתקוף את מאגר הרקטות של חיזבאללה, אך איומים גדולים והרסניים יותר צצים", Aviation Week & Space Technology, 7 באוגוסט 2006.

המודיעין של חיזבאללה

הפגנת כוונה לירות על אובייקט ספציפי דורשת הן כלי נשק שניתן לכוונם על אותה מטרה והן החזקה באמצעי מודיעין הניתן להפעלה במקום המטרה.

נראה שחיזבאללה אכן נהנה ממודיעין ממין זה לגבי מטרות בישראל – הן לגבי אובייקטים צבאיים והן לגבי אובייקטים אזרחיים – ממגוון של מקורות, אף כי איננו יודעים במדויק את איכותו של מערך המודיעין או את כמותו. סביר להניח שאנשי חיזבאללה ליקטו את המודיעין שלהם ממה שהיה ביכולתם לראות מעבר לגבול, ממידע פומבי דוגמת דיווחים בכלי התקשורת, ממפות, מגי-פי-אס, מתוכנת Google Earth וממקורות נוספים כמו מיפוי מבוסס לוויין, וגם, לפי הערכות, ממודיעין על הקרקע בתוך שטח ישראל.⁸⁰ לפי דיווחים בעיתונות הישראלית, ייתכן כי חיזבאללה פיתח יכולת לצותת להודעות במכשירי איתורית וליירטן.⁸¹ לפי דיווחים, חיזבאללה אף השתמש במודיעין שאיראן וסוריה חלקו איתו,⁸² ולפי המגזין Jane's Defence Weekly שלח בעבר לפחות שני מטוסים ללא טייס שחגו מעל יישובים ישראלים.⁸³

במהלך העימות של שנת 2006 טען צה"ל כי במהלך פלישתו ללבנון מצא "כרטיסי טווחים" שחיזבאללה הכין בחודש דצמבר 2005, ובהם נקודות הציון המדויקות של מקומות רבים בתוך ישראל ונוסחאות לכיוון פגזי מרגמה ורקטות בקוטר 122 מ"מ על מקומות אלה ממיקום יחיד בדרום לבנון. בכרטיסים אלה סופקו, עבור כל אתר בישראל שצוין ברשימה, האזימוט המערבי, הטווח, זווית הראייה וזווית הירי. רוב המיקומים היו שמות של עיירות, כפרים, קיבוצים ומושבים, בהם "אדמית", "כפר ורדים", "מרכז מעלות", "דרום מעלות", ו"צפון מעלות".

לפי ניתוח של מרכז מחקר הקשור לצה"ל, 56 מתוך 91 המיקומים שנקודות הציון שלהם הופיעו בכרטיסים היו אובייקטים אזרחיים, ו-27 היו עמדות ובסיסי צה"ל.⁸⁴

אין באפשרותו של ארגון Human Rights Watch לוודא את מידת האותנטיות של כרטיסי הטווחים משנת 2005, שהוגבלו לנקודת ירי בודדת, ואף אין באפשרותו להצליבם עם התקפות רקטות מסוימות שנערכו במהלך העימות של שנת 2006. עם זאת, ידוע לנו כי חיזבאללה ירה רקטות על רבים

⁸⁰ זאב שיף, "חיזבאללה האזין בקביעות לסלולאריים ולביפרים", הארץ, 4 באוקטובר 2006, <http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/770308.html> (כניסה לאתר ביום 1 באוגוסט 2007).

⁸¹ שם.

⁸² זאב שיף, "חיזבאללה קיבל במלחמה מידע מודיעיני מתחנות האזנה רוסיות-סוריות", הארץ, 3 באוקטובר 2006, <http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/769826.html> (כניסה לאתר ביום 1 באוגוסט 2007).

⁸³ אלון בן דוד, "ישראל ירטה מל"ט של חיזבאללה", Jane's Defence Weekly, 9 באוגוסט 2006. לפי השבועון, "בנובמבר 2004 ובאפריל 2005 חדר בהצלחה מירסאד 1 [מל"ט אבאביל מתוצרת איראן] לתחום האווירי של ישראל, וטס מעל יישובים ישראליים מבלי שחיל האוויר הישראלי יבחין בו". עוד נכתב בשבועון כי ב-7 באוגוסט 2006 יירט חיל האוויר הישראלי אבאביל נוסף שעשה את דרכו למשימת סיור בשמי ישראל.

⁸⁴ ארליך, שימוש באזרחים לבנוניים כ"מגן אנושי", נספח א (5), http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/pdf/human_shields_hfs.pdf (כניסה לאתר ביום 25 ביולי 2007), עמ' 207-213.

מהיישובים האזרחיים שנקודות הציון שלהן מופיעות על כרטיסי הטווחים, וכי רבים מיישובים אלה היו בין היישובים שחיזבאללה טען בהודעות לעיתונות שפרסם במהלך המלחמה כי תקף אותם.

ספקי הנשק של חיזבאללה

בידיו של ארגון Human Rights Watch אין האמצעים לזהות באופן וודאי ועצמאי את יצרני הרקטות שחיזבאללה ירה לשטח ישראל בחודשים יוני-אוגוסט 2006, ואף לא את האופן שבו הן הושגו. מאז שנות השמונים האשימו ממשלת ישראל והממשל האמריקאי את איראן וסוריה באספקת נשק לחיזבאללה.⁸⁵ איראן וסוריה מעולם לא הודו בכך,⁸⁶ על אף שעל-פי דיווחים בכלי התקשורת, דוברים רשמיים של חיזבאללה כן הודו בדבר. כך למשל, על-פי דיווחים, אמר מזכ"ל חיזבאללה חסן נסראללה בחודש פברואר 2007, כי ידוע שאיראן העניקה למפלגה סיוע כספי והעבירה לה כלי נשק והדרכה, וכן ידוע שעזרה זו הגיע דרך סוריה.⁸⁷

החלטה 1599 של מועצת הביטחון של האו"ם משנת 2004 קוראת ל"פירוקן מנשק של כל המיליציות הלבנוניות ואלה שאינן לבנוניות". החלטה 1701 משנת 2006 חזרה על קריאה זו. הן לפני העימות של שנת 2006 והן במהלכו יצאו המזכירים הכלליים של האו"ם בקריאת אזהרה בעניין זרימת הנשק למיליציות, שנעשתה תוך הפרה של החלטות מועצת הביטחון.

בדוחותיו התקופתיים של מזכ"ל האו"ם על יישום ההחלטות 1559 ו-1701 הובעה דאגה בעניין דיווחים על כלי נשק שמועברים ללבנון דרך הגבול הסורי. עם זאת, דוחות אלה נמנעו מציון הגוף שולח הנשק ומקבלי הנשק מבין המיליציות הלבנוניות והפלסטיניות הרבות שפועלות בלבנון. מכל מקום, בדו"ח התקופתי השלישי שלו על החלטה 1559 התייחס המזכ"ל דאז קופי אנאן למשלוח ספציפי של רקטות "קטיושה" ושל כלי נשק נוספים דרך הגבול הסורי ולידי חיזבאללה:

...בחודש פברואר 2006 נודע לי על תקרית שבה כלי נשק שיועדו לחיזבאללה הועברו מהרפובליקה הערבית הסורית לתוך לבנון. שתים עשרה משאיות ובהן תחמושת וכלי נשק מסוגים שונים, בהם רקטות קטיושה, חצו את הגבול מהרפובליקה הערבית הסורית. המשאיות התגלו כמה ימים מאוחר יותר במחסום דרכים בתוך לבנון, והותר להן להמשיך במסען לקראת יעדן בדרום לבנון. הודעה שפרסמו הכוחות המזוינים הלבנוניים לאחר המקרה, ב-6 בפברואר 2006, הצביעה על כך שהעברה ואחסון של תחמושת בבעלות

⁸⁵ ראו לדוגמא "גיהנום משמיים", U.S. News & World Report.

⁸⁶ ראו לדוגמא, "איראן מכחישה מתן סיוע לחיזבאללה", ג'רוזלם פוסט, 28 ביולי 2006, <http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1153292020585&pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull> (כניסה לאתר ביום 21 ביוני 2007).

⁸⁷ העיתון הכווייתי א-ראי דיווח כי נסראללה אמר זאת למלומד המצרי סעד א-דין איבראהים. איהאב חשיש, "נסראללה לסעד א-דין איבראהים על המלחמה בקיץ: אולי חישבנו לא נכון, אבל רק הוד רוממותו לא טועה; התנצלנו בפני העם הלבנוני ושיילמנו בדם", א-ראי, 3 בפברואר 2007. <http://www.alraialaam.com/03-02-2007/ie5/frontpage.htm> (כניסה לאתר ביום 20 ביוני 2007). בהמשך אישר איבראהים בהודעת דואר אלקטרוני לארגון Human Rights Watch שנשלחה ב-13 ביוני 2007, כי מאמר זה דיווח באופן מדויק על דברי נסראללה אליו.

"ההתנגדות", מרגע שהיא נמצאת בלבנון, כפופה להצהרת מדיניות מיניסטר־אליית של ממשלת לבנון הנוכחית, שלפיה ה"התנגדות" היא לגיטימית. לכן, כפי שאישרה ממשלת לבנון, לכווחות המזוינים הלבנוניים לא הייתה סמכות למנוע את המשך השינוע של התחמושת, דבר שהיה בחינת פרקטיקה מקובלת במשך למעלה מ-15 שנים. חיזבאללה אישר באופן פומבי שכלי הנשק יועדו אליו. ממשלת לבנון ופיקודו של צבא לבנון יידעו את שליחי המיוחד על כך שמקרים נוספים של העברת נשק יוכפפו להחלטתו הישירה של ראש הממשלה סניורה, וכי לא התרחשו העברות נוספות של תחמושת וכלי נשק מאז אותה תקרית.⁸⁸

מאוחר יותר בשנת 2006, בדו"ח האחרון על מידת יישומה של החלטה 1559 שפורסם לאחר המלחמה ציין המזכ"ל אנאן:

מאז שנכנסה לתוקפה הפסקת מעשי האיבה בלבנון, ב-14 באוגוסט 2006, הגיעו לידיעת דיווחים מחודשים על משלוחי נשק שיורטו. עודני מאמין כי אכיפתו של אמברגו על נשק... הוא אמצעי נחוץ בהינתן ההיסטוריה של משלוחי הנשק שיועדו למיליציות לבנוניות ולמיליציות שאינן לבנוניות... הדגשתי גם את הצורך שהרפובליקה הערבית הסורית, באופן מיוחד, תסייע לאכוף את הוראות ההמובאות בפסקאות 14 ו-15 של החלטה 1701 (2006), היות שהיא חולקת את גבול היבשה היחיד עם לבנון הפתוח באופן כללי לתנועה.⁸⁹

ב-30 באוקטובר 2006 אמר טריה רד-לארסן, השליח המיוחד של האו"ם למזרח התיכון, למועצת הביטחון ולעיתונות, כי דוברים רשמיים של לבנון דיווחו לו דרך קבע על כך שכלי נשק הוברחו מסוריה לשטח לבנון.⁹⁰ דוברים רשמיים סורים הכחישו זאת.⁹¹

אך הדו"ח הבא של המזכיר הכללי על החלטה 1559, שפורסם ב-7 במאי 2007, טען כי כלי נשק בלתי חוקיים המשיכו להיכנס ללבנון, והפציר במיוחד בסוריה ובאיראן לתרום לאכיפתו של האמברגו:

⁸⁸ הדו"ח החצי-שנתי השלישי של המזכיר הכללי למועצת הביטחון על יישום החלטת מועצת הביטחון מספר 1559 (2004), S/2006/248, 19 באפריל 2006.

<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Lebanon%20S2006248.pdf> (כניסה לאתר ביום 21 ביוני 2007), פסקה 64.

⁸⁹ הדו"ח החצי-שנתי הרביעי של המזכיר הכללי למועצת הביטחון על יישום החלטת מועצת הביטחון מספר 1559 (2004), S/2006/832, 19 באוקטובר 2006.

<http://www.reliefweb.int/library/documents/2006/unsclbn-19oct.pdf> (כניסה לאתר ביום 21 ביוני 2007), פסקה 27 והערות שוליים 6.

⁹⁰ אירוויין אריף, "האו"ם – נשק עדיין מוברה מסוריה ללבנון", רויטרס, 30 באוקטובר 2006.

⁹¹ רויטרס, "סוריה מכחישה את טענות שליח האו"ם בדבר הברחת נשק מסוריה ללבנון", 8 בנובמבר 2006.

קיבלתי מידע מישראל על העברת כלי נשק. המידע הזה היה מפורט ומוצק... קיבלתי גם דיווחים ממדינות חברות אחרות, המפרטים כי העברות בלתי חוקיות של כלי נשק אמנם מתבצעות. לפי דיווחים ממין זה, כמה כלי נשק המיוצרים מחוץ לאזור מגיעים דרך מדינות שלישיות ומובאים בחשאי לשטח לבנון דרך הגבול שבין סוריה ללבנון. נטען כי העברות כאלה מתבצעות מעשה שגרה...

אכיפת האמברגו על הנשק מתוקף החלטה 1701 (2006) ושיתוף הפעולה של גורמים מחוץ ללבנון, בייחוד הרפובליקה הערבית הסורית והרפובליקה האסלאמית של איראן, נותרו מרכיבי מפתח במאמצים לוודא כי תהליך פוליטי כזה יכול להימשך וכי גורמים וקבוצות המרחיבים את כוחם הפוליטי באמצעות רכישת כלי נשק אינם מערערים אותו.⁹²

בחודש יוני 2007 הציג רד-לארסן בפני מועצת הביטחון דו"ח שהוכן על-ידי צבא לבנון, שבו נטען כי התבצעו הברחות נרחבות של כלי נשק מסוריה לידי קבוצות מיליציה אסלאמיות בלבנון. רד-לארסן לא נקב באופן פומבי בשמן של הקבוצות, אך המצגת שלו הועברה בזמן שבו התרחשו התנגשויות בין כוחות מזוינים לבנוניים לבין הפלג הפלסטיני החמוש פתח אל-אסלאם במחנה הפליטים נהר אל-בארד. ב-11 ביוני שבה מועצת הביטחון, בהצהרה שפרסמה, והביעה "דאגה עמוקה בנוגע למידע המגיע מישראל וממדינות אחרות על תנועות בלתי חוקיות של נשק לשטח לבנון ובמיוחד דרך הגבול שבין סוריה ללבנון".⁹³ סוריה הכחישה את ההאשמות.⁹⁴

מאוחר יותר באותו חודש ציין המזכיר הכללי באן קי-מון בדו"ח הרביעי על יישומה של החלטה 1701 (2006) כי הוא "מודאג מדיווחיו של הנשיא המצביעים על הפרות של האמברגו על נשק לאורך הגבול בין סוריה ללבנון". בדו"ח, שפורסם ב-28 ביוני, לא מצוינים שמות הגורמים השולחים או מקבלים את כלי הנשק המוברחים. עם זאת, מוזכרת בו תקרית של יירוט כלי נשק, הדומה לזו שהתרחשה בחודש פברואר 2006, ואשר סופר עליה לעיל, כאשר שוב צוינה טענתה של ממשלת לבנון כי כלי הנשק יורטו שעה שהם הועברו בתוך שטח לבנון ולא בעת שהועברו ממדינה אחרת:

⁹² הדו"ח החצי-שנתי החמישי של המזכיר הכללי למועצת הביטחון על יישום החלטת מועצת הביטחון מספר 1559 (2004), S/2007/262, 7 במאי 2007.

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/No7/334/17/PDF/No733417.pdf?OpenElement> (כניסה לאתר ביום 22 ביולי 2007), פסקאות 28 ו-36.

⁹³ הודעה נשיאותית של מועצת הביטחון של האומות המאוחדות, S/PRST/2007/17, 11 ביוני 2007, <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/sc9040.doc.htm> (כניסה לאתר ביום 22 ביולי 2007).

⁹⁴ "דיווח: סוריה דוחה את האשמותיו של שליח האו"ם על הברחת נשק ללבנון", הארץ (המהדורה האנגלית), 13 ביוני 2007, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/870268.html> (כניסה לאתר ביום 22 ביוני 2007).

סוריה אף הכחישה כי הפרה את האמברגו במכתבים שנשלחו בחודש מאי 2007 למזכ"ל האו"ם ולנשיא מועצת הביטחון. ראו דו"ח המזכ"ל הרביעי על יישום החלטת מועצת הביטחון 1701 (2006), S/392/2007, 28 ביוני 2007.

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/No7/404/02/PDF/No740402.pdf?OpenElement> (כניסה לאתר ביום 11 ביולי 2007), פסקה 39.

ממשלת לבנון סיפקה לנו מידע על תפיסה שקרתה לאחרונה של משאית מלאה ברקטות גראד, פצצות מרגמה ותחמושת לרובים אוטומאטיים ומכונות ירייה. התחמושת, שהייתה שייכת לחיזבאללה, נתפסה ב-5 ביוני 2007 במחסום דרכים של הכוחות המזוינים הלבנוניים בדוריס, ליד בעלבכ, בבקעת הלבנון שבמזרח. לפי ממשלת לבנון, כלי הנשק הועברו בתוך המדינה.⁹⁵

ארבעה חודשים קודם לכן דווח בעיתונות על תפיסה דומה של כלי נשק השייכים לחיזבאללה. לפי הדיווחים, ב-8 בפברואר 2007 תפס צבא לבנון ליד בירות משלוח שיועד לחיזבאללה והועבר במשאית. בהצהרה שפרסם הודה חיזבאללה כי הציוד יועד ללוחמים, ודרש את השבתו של המשלוח שיורט. לדברי מקורות ביטחוניים לבנוניים, כפי שצוטטו בעיתונות, כלי הנשק כללו רקטות גראד בקוטר 122 מ"מ מהסוג שחיזבאללה ירה לשטח ישראל במהלך המלחמה בשנת 2006. חיזבאללה טען כי המשלוח היה בדרכו מבקעת הלבנון, שנמצאת במזרח המדינה וגובלת בסוריה, וכי אנשי המכס של לבנון תפסו אותו. עם זאת, שר ההגנה של לבנון אליאס אל-מור אמר בתחנת הטלוויזיה הלבנונית אל-בי-סי כי המשלוח הגיע מתוך לבנון, וכי "אין בנמצא כלי נשק הנכנסים מסוריה". הוא הוסיף כי הממשלה תיתן את כלי הנשק המוחזרים ליחידות של צבא לבנון המוצבות בדרום המדינה.⁹⁶

באביב 2007 קיימה ישראל סדרה של תדריכי מודיעין במטרה לשכנע את האו"ם כי כלי נשק המיועדים לחיזבאללה מוברחים מסוריה לשטח לבנון בכמויות גדולות. מבלי לאמץ או לדחות את טענותיה של ישראל, המליץ מזכ"ל האו"ם באן קי-מון לשגר משלחת שתעריך את מצב הביטחון בגבול שבין סוריה ולבנון.⁹⁷ הצעה זו אושרה על-ידי מועצת הביטחון.⁹⁸ "צוות עצמאי לבדיקת הגבול" ערך חקירה והגיע למסקנה, מבלי להאשים גופים מסוימים, כי "מצב האבטחה הנוכחי בגבול אינו מספיק למניעת הברחה, במיוחד לא למניעה של הברחת נשק, במידה משמעותית כלשהי. ההערכה קיבלה חיזוק מכך שלצוות לא נמסר אף לא על תפיסה אחת של נשק מוברח שהתרחשה על הגבול או בסמוך לו".⁹⁹

⁹⁵ שם, פסקה 33.

⁹⁶ רים ר'זאל, "חיזבאללה דורש מהצבא: החזירו את כלי הנשק", דיילי סטאר, 9 בפברואר 2007; וגם זיינה כראם, "שר ההגנה של לבנון: כלי הנשק של חיזבאללה יועברו לשימוש הצבא", איי-פי, 9 בפברואר 2007.

⁹⁷ מכתב שנשלח ב-13 באפריל 2007 ממזכ"ל האו"ם לנשיא מועצת הביטחון, S/2007/16, באפריל 2007, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/No7/308/00/PDF/No730800.pdf?OpenElement> (כניסה לאתר ביום 22 ביוני 2007).

⁹⁸ הצהרה נשיאותית של מועצת הביטחון של האו"ם, 17 באפריל 2007, S/PRST/12/2007, <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/sc9002.doc.htm> (כניסה לאתר ביום 22 ביוני 2007).

⁹⁹ דו"ח הצוות העצמאי של האו"ם לבדיקת הגבול בלבנון, S/382/2007, 26 ביוני 2007, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Lebanon%20S2007%20382.pdf> (כניסה לאתר ביום 22 ביולי 2007).

בשנות השמונים היו דיווחים על כך שאיראן סיפקה לחיזבאללה משגרי רקטות מסוג BM-21.¹⁰⁰ ישראל טענה כי רוב הרקטות שנורו לשטחה במהלך העימות של חודש יולי 1993 (הקרוי על-ידי ישראל "מבצע דין וחשבון"), היו ממשגרי מטח בודד "שיוצרו בסין ובצפון קוריאה כמו-גם באיראן".¹⁰¹ דוברים ישראלים רשמיים ודוברים של התעשייה האווירית הבינלאומית העלו את האפשרות, לפי ציטוטים שפורסמו בעיתונות בעילום שם, כי ממשלות רוסיה וסין מכרו רקטות וכלי נשק נוספים לאיראן ולסוריה, ואלה העבירו לאחר מכן את כלי הנשק לחיזבאללה.¹⁰² רוסיה וסין הן היצרניות העיקריות של רקטות בקוטר 122 מ"מ¹⁰³ מהסוג שחיזבאללה השתמש בו, אף על פי שאיראן מייצרת דגמים דומים.¹⁰⁴ לדברי משטרת ישראל, איראן היא ככל הנראה יצרנית הרקטות מסוג פאגיר 3 בקוטר 240 מ"מ שחיזבאללה ירה לשטח ישראל.¹⁰⁵

גורמים רשמיים בארה"ב טענו, לפי ציטוטים בעילום שם שהופיעו בעיתונות, כי רקטות אינן הסיוע הצבאי היחיד שאיראן העניקה לחיזבאללה. לטענתם, איראן תיעלה לא פחות ממאה מיליון דולר בשנה לסיוע צבאי לחיזבאללה, כולל משלוחי נשק גדולים והדרכה ישירה ממשמר המהפכה האיראני.¹⁰⁶

¹⁰⁰ מאגנס ראנסטורפ, "עתידו של חיזבאללה?", *Jane's Intelligence Review*, כרך 7, מס' 1, ינואר 1995, עמ' 35. ראנסטורפ דיווח גם כי בסוף שנת 1994 ניסתה סוריה להגביל משלוחי נשק מאיראן לחיזבאללה בפגישה שנערכה בבירות בין שר המודיעין האיראני לרמטכ"ל צבא סוריה. הוא הוסיף כי "חיזבאללה עוקף הגבלות אלה באמצעות רכישה של נשק מתקדם, ובייחוד טילי AT-3, מסוחרי נשק שונים בלבנון. גם אם משלוחי הנשק מאיראן הופסקו, ניתן להעריך כי לחיזבאללה יש מאגר נשק שיאפשר לו להמשיך את פעילותו הצבאית ברמה הנוכחית למשך חמש שנים לפחות".

¹⁰¹ הודעה בכתב מאת אל"מ אחז בן-ארי, ראש ענף דין בינלאומי בפרקליטות הצבאית (כתוארו דאז), לארגון Human Rights Watch, 18 במאי 1994.

¹⁰² ראו למשל דויד בונד, "רקטות רוסיות", *Aviation Week & Space Technology*, 4 בספטמבר 2006, עמ' 21; פול ריכטר, "פוקוס על תנועת הנשק במזרח התיכון; ארה"ב וישראל חוששות מחידוש הלחימה ולוחצות על מדינות אחרות לוודא כי כלי הנשק שלהן אינם מגיעים לידי חיזבאללה", לוס אנג'לס טיימס, 19 באוגוסט 2006, עמ' A8; דויד א. פולגום ודאגלס בארי, "הקשר האיראני; מבצעים חדשים, נשק מתקדם ויועצים איראניים משפיעים על מהלך העימות בלבנון/ישראל", *Aviation Week & Space Technology*, 14 באוגוסט 2006, עמ' 20.

¹⁰³ אריק ווסטריילט, "ישראל נאבקת ברקטות חיזבאללה ובכוחות הגרילה שלה", דיווח שמע, חדשות אן-פי-אר – All Things Considered, 4 באוגוסט 2006 (ראיון עם מיכאל קרדש).

¹⁰⁴ ידוע כי איראן מייצרת משגרים מהסוגים נור וחדיד, שהם בעלי ארבעים קנים ומיועדים לרקטות בקוטר 122 מ"מ, וגם את גרסת אראש של המשגרים רבי-הקנים המיועדים לקטיושה בקוטר 122 מ"מ. פדרציית המדענים האמריקנים, "רקטות הארטילריה של איראן", <http://www.fas.org/man/dod-101/sys/land/row/mrl-iran.htm>, (כניסה לאתר ביום 1 במרץ 2007). ראו גם אנתוני ה. קורדסמן, "העברת נשק איראני: העובדות, 30 באוקטובר 2000", <http://www.iranwatch.org/privateviews/CSIS/csis-iranarmstransf-103000.pdf>, (כניסה לאתר ביום 8 במרץ 2007).

¹⁰⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מיכאל קרדש, 4 באוקטובר 2006; וגם ארליך, שימוש באזרחים לבנוניים כ"מגן אנושי", נספח א (5), http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/pdf/human_shields_hfs.pdf, (כניסה לאתר ביום 25 ביולי 2007), עמ' 121.

¹⁰⁶ "גיהינום משמיים", *U.S. News & World Report*; "ארה"ב טוענת כי איראן שולחת נשק לחיזבאללה", לוס אנג'לס טיימס, 18 באפריל 1996. העיתון היומי הפן-ערבי א-שרק אל-אווסט דיווח ב-16 ביולי 2006, כי על-פי

לדברי גורמים ישראלים ואמריקניים רשמיים, בדרך כלל הועברו כלי הנשק לסוריה במטוסי מטען איראניים, ומשם שונעו על הקרקע אל מעבר לגבול הפרוץ עם לבנון.¹⁰⁷ לדברי גורמים ישראלים רשמיים, כפי שצוטטו בעיתונות בעילום שם, ייתכן שהתפקיד שסוריה מילאה ביחס לנשק איראני לא התמצה בהיותה נקודת מעבר. לדבריהם, רקטות מסוג אוֹרֶן בקוטר 220 מ"מ, שחיזבאללה השתמש בהן, היו סוג שרוסיה מייצרת וייצאה לסוריה.¹⁰⁸ רקטות 220 מ"מ אלה הן סוג הנשק העיקרי שחיזבאללה ירה על העיר חיפה במהלך העימות של שנת 2006.¹⁰⁹ רקטות בקוטר 302 מ"מ לטווח ארוך יותר, שכביכול יוצרו על-ידי סוריה,¹¹⁰ פגעו בטירת הכרמל שמדרום לחיפה, בעפולה ובנקודות בצפון הגדה המערבית.

לדברי משטרת ישראל, רקטות המצרר מסוג 81 שחיזבאללה ירה לשטח ישראל מיוצרות על-ידי סין. אין זה ידוע כיצד הן הושגו.¹¹¹ פרדריק גראס, מנהל שדה טכני בקבוצה המייעצת הבלתי ממשלתית בעניין מוקשים, סיפר לנו כי הוא בחן בלבנון תחמושת מצרר אותה זיהה כמיוצרת בסין.¹¹² ההנחה היא כי פריטי תחמושת המצרר הללו היו חלק ממאגר הנשק של חיזבאללה.

לדברי גורמים רשמיים בממשלת ישראל, איראן וסוריה המשיכו לנסות להעביר מחדש אספקה לחיזבאללה במהלך העימות של שנת 2006 אבל המצור האווירי והימי של ישראל מנע זאת באופן נרחב.¹¹³

שימוש חיזבאללה בתחמושת מצרר

בנוסף לשימוש ברקטות עם גולות פלדה ירה חיזבאללה תחמושת מצרר לתוך אזורים מאוכלסים בישראל. כלי נשק אלה נודעו לשמצה על הנזק שהם גורמים בקרב אזרחים, וניתן להניח כי כאשר

"מקור המקור לבעלי תפקידים בכירים במשמרות המהפכה האיראניים", טהראן סיפקה לחיזבאללה כ-11,500 טילים וקליעים, ולמעלה מ-3,000 אנשי חיזבאללה אומנו באיראן. עלי נורי זאדה, "מקור: איראן מספקת לחיזבאללה אמצעי לחימה", א-שרק אל-אווסט, המהדורה האנגלית, 16 ביולי 2006, <http://www.asharqalawsat.com/english/news.asp?section=1&id=5651> (כניסה לאתר ביום 22 ביוני 2007).

¹⁰⁷ ראו למשל: "ג'יהנום משמיים", *U.S. News & World Report*; "ארה"ב טוענת כי איראן שולחת נשק לחיזבאללה", לוס אנג'לס טיימס.

¹⁰⁸ "נתיבים קשים; ישראל ממשיכה לתקוף את מאגר הרקטות של חיזבאללה, אך איומים גדולים והרסניים יותר צצים", *Aviation Week & Space Technology*, 7 באוגוסט 2006.
¹⁰⁹ לדברי מיכאל קרדש, סגן ראש היחידה לסילוק פצצות של משטרת ישראל, 39 מתוך 56 רקטות שנחתו בעיר חיפה עצמה במהלך העימות היו בקוטר של 220 מ"מ. הודעת דואר אלקטרוני לארגון Human Rights Watch, 21 ביוני 2007.

¹¹⁰ ארליך, שימוש באזרחים לבנוניים כ"מגן אנושי", עמ' 119.

¹¹¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם סנ"צ מיכאל קרדש, סגן ראש היחידה לסילוק פצצות של משטרת ישראל, ירושלים, 4 באוקטובר 2006.

¹¹² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, יוחמור, לבנון, 26 באוקטובר 2006.

¹¹³ "ישראל אומרת שסוריה, ולא רק איראן, סיפקה טילים לחיזבאללה", לוס אנג'לס טיימס, 31 באוגוסט 2006; "יכולות חיזבאללה: יותר צבא ממיליציה", לוס אנג'לס טיימס, 20 ביולי 2006.

משתמשים בהם באזורים מאוכלסים השימוש בהם הנו חסר הבחנה והוא בבחינת הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. הקהילה הבינלאומית נמצאת בעיצומו של תהליך לניסוח אמנה שתוציא מחוץ לחוק את השימוש בתחמושת מצרר אשר גורמת לפגיעה בלתי מתקבלת על הדעת באזרחים.

פריסתן על-ידי חיזבאללה של רקטות בקוטר 122 מ"מ מסוג 81 המיוצרות בסין, הייתה השימוש המאומת הראשון בכל מקום שהוא של דגם זה של תחמושת מצרר. השימוש ברקטות אלה מעורר חשש עמוק בדבר הגידול המהיר בשימוש בתחמושת מצרר הן באמצעות כלי נשק חדשים בזירה והן בידי גופים שאינם מדינות ואשר לא השתמשו בנשק זה בעבר. ארגון Human Rights Watch תיעד שלושה הרוגים מקרב האזרחים ונזק שנגרם לרכוש כתוצאה מהתקפה אחת ממין זה על כפר מר'א שבגליל (ראו להלן).¹¹⁴ לדברי גורמים ישראליים רשמיים, חיזבאללה ירה במהלך המלחמה של שנת 2006 לפחות 118 רקטות מצרר אל תוך צפון ישראל.¹¹⁵

עם זאת, חבר הפרלמנט מטעם חיזבאללה חסן חובאללה הכחיש את ההאשמות מבלי להתייחס ישירות לראיות שהוצגו על-ידי ארגון Human Rights Watch. בראיון לבי-בי-סי הוא אמר: "לא השתמשנו בפצצות האלה. אין לנו מהן". הוא הוסיף: "אנו דוחים את השימוש בפצצות האלה בכל מקום שהוא בעולם, משום שהן פוגעות באזרחים, בייחוד כשהן מוטלות על אזורים מגורים. תפיסתנו עקבית. היא איננה יכולה להשתנות".¹¹⁶

תחמושת מצרר היא כלי נשק גדול שמכיל עשרות, ופעמים רבות מאות פריטי תחמושת-משנה קטנים. תחמושת-משנה מוטלת מן האוויר או משוגרת מן הקרקע. התחמושת נפתחת באוויר, משחררת את תחמושת-המשנה, ומפזרת אותה על-פני שטח גדול. פריטי תחמושת-המשנה המשתחררים מתחמושת מצרר המוטלת מן האוויר נקראים "פצצונות" (פצצות משנה), ופריטי תחמושת-המשנה המשתחררים מתחמושת מצרר המשוגרת מן הקרקע נקראים רימונים. לתחמושת-המשנה יש, לעיתים קרובות, הן אפקטים נגד אדם והן אפקטים חודרי שריון. לבד ממקרים יוצאי דופן בודדים, הן תחמושת מצרר והן תחמושת-משנה הן כלי נשק בלתי מונחים. כל תחמושת-המשנה של חיזבאללה הייתה בלתי-מונחית.

הצבא מוצא ערך רב בתחמושת מצרר בגלל השפעתה האזורית; היא יכולה להרוס מטרות רחבות ידיים ורכות יחסית, כמו שדות תעופה ואתרי שיגור לטילי קרקע-אוויר. תחמושת זו עשויה להיות אפקטיבית גם נגד מטרות נעות או כאלה שמיקומן המדויק אינו ידוע, כמו אנשים וכלי רכב. עם זאת,

¹¹⁴ ראו "לבנון/ישראל: חיזבאללה ירה תחמושת מצרר לעבר ישראל במהלך העימות", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 19 באוקטובר 2006, <http://hrw.org/hebrew/docs/2006/10/18/lebanon14424.htm>.

¹¹⁵ דף מידע מיום 3 באוקטובר 2006, שנמסר לארגון Human Rights Watch על-ידי משטרת ישראל. הנתון עודכן מ-113 ל-118 בהודעת דואר אלקטרוני ממיכאל קרדש, סגן ראש היחידה לסילוק פצצות של משטרת ישראל, לארגון Human Rights Watch, 21 ביוני 2007. ב-31 באוקטובר 2006 שלח ארגון Human Rights Watch מכתב לחיזבאללה, שבו הציג ראיות לכך שזה האחרון השתמש בתחמושת מצרר, וביקש לדעת אם אמנם כך היה. בעקבות מכתב זה נפגשנו ב-26 בדצמבר בבירות עם עלי פיאד, ראש מרכז הייעוץ ללימודים ולפיתוח הקשור לחיזבאללה. בפגישה זו ביקשנו תשובה לאותה פנייה. נכון להיום, חיזבאללה לא ענה בכל צורה שהיא.

¹¹⁶ "חיזבאללה מכחיש שימוש בפצצות מצרר", חדשות הבי-בי-סי, 19 באוקטובר 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6068154.stm (כניסה לאתר ביום 27 באפריל 2007).

צדדים לעימות חייבים לשקול את היתרונות הצבאיים של תחמושת מצרר אל מול הנזק המתועד שהיא גורמת לאזרחים הן במהלך התקפה והן לאחריה.

התוצאות ההומניטאריות של התקפת תחמושת מצרר הן פעמים רבות חמורות יותר מאלה של כלי נשק מסוגים אחרים. בשל הפיזור הנרחב של תחמושת-המשנה, גם אם תחמושת מצרר פוגעת במטרה, עלולה תחמושת-המשנה להרוג או לפצוע אזרחים בתחום שבו התפזרה. כאשר משתמשים בתחמושת-משנה באזור שבו נמצאים הן לוחמים והן אזרחים, ניתן להניח כמעט בוודאות כי אזרחים ייפגעו.

בנוסף, לתחמושת מצרר ישנה תופעת לוואי בעייתית, שכן רבים מפריטי תחמושת המצרר אינם מתפוצצים עם הפגיעה, כפי שנועד לקרות. בעוד לכל כלי הנשק יש שיעור נפלים, תחמושת מצרר היא מסוכנת יותר משום שהיא משחררת מתוכה פריטי תחמושת-משנה רבים ומשום שמאפיינים מסוימים, המבוססים על שיקולי מחיר וגודל, מגדילים את שיעור הנפלים של תחמושת-המשנה. יצרנים וצבאות ציינו כי שיעור הנפלים הטיפוסי בתנאי מבחן של תחמושת-משנה הוא בין שני אחוזים לעשרים.¹¹⁷ שיעורי הנפל האמיתיים בתנאי קרב היו גבוהים יותר.¹¹⁸ כתוצאה, כל פגיעה של תחמושת מצרר מותירה תחמושת שלא התפוצצה. שיעור הנפלים, או הכשל הראשוני, כלומר האחוז שאינו מתפוצץ במגע מידי עם הקרקע, לא רק פוגע ביעילות הצבאית של תחמושת מצרר, אלא גם חושף אזרחים לסכנה גדולה. פצצות משנה ורימונים שלא התפוצצו הם לעיתים קרובות בלתי יציבים ויכולים להתפוצץ במגע או בתנועה הקלים ביותר, דבר ההופך אותם הלכה למעשה למוקשים ההורגים או פוצעים אזרחים השבים לאזור הקרבות לאחר ההתקפה.

הרקטה מסוג 81 שבה השתמש חיזבאללה מכילה 39 פריטי תחמושת-משנה מסוג MZD-2 או מסוג 90. הרקטה עצמה היא רקטה בקוטר 122 מ"מ לטווח משופר, הדומה לאלה שחיזבאללה ירה כשהן טעונות בגולות פלדה. פריטי תחמושת-המשנה דומים לפעמונים גליליים קטנים עם רצועה באחד הקצוות. סרט פלסטיק מלא בגולות מתכת בקוטר 3 מ"מ נכרך במאוזן סביב מרכז הגליל. בפנים ישנו "מטען חלול" חודר-שריון. גולות אלה קטנות הרבה יותר מגולות הפלדה שנטענו על רקטות חיזבאללה הרגילות בקוטר 122 מ"מ ו-220 מ"מ, כלומר אלה שלא הכילו תחמושת-משנה, שקוטרן 6 מ"מ.

ניסים לוי, ראש מחלקת חבלה במשטרת ישראל, אמר לארגון Human Rights Watch כי רקטות המצרר שחיזבאללה ירה על ישראל במהלך העימות גרמו בסך הכול למותו של אדם אחד ולפציעתם של שנים-עשר: אדם אחד הרוג ושישה פצועים בכפר מר'אר, שלושה פצועים בכרמיאל, שני פצועים

¹¹⁷ ראו לדוגמה Human Rights Watch, פצצות זמן מתקתקות: השימוש של נאט"ו בתחמושת מצרר ביוגוסלביה, כרך 11, מס' 6 (D), יוני 1999, פרק 2, תת-הפרק "שיעור נפל גבוה", <http://www.hrw.org/reports/1999/nato2/index.htm>, עמ' 5.

¹¹⁸ כך למשל, דוברים רשמיים של מרכז תיאום פעילות פינוי המוקשים של האו"ם בלבנון (UNMACC SL) ומפרקי מוקשים מטעם ארגונים לא ממשלתיים ציינו לא פעם כי שיעור הנפל של תחמושת-המשנה הישראלית בלבנון הוא שלושים אחוזים. ראו לדוגמה דף מידע בנוגע לפצצות מצרר בדרום לבנון (לא מתוארך, אך המידע מעודכן ל-10 באוקטובר 2006 בקובץ אצל ארגון Human Rights Watch); משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים, לבנון: דף עובדות על פצצות מצרר, 19 בספטמבר 2006.

בקריית שמונה ופצוע אחד בנהרייה. לדברי לוי, המשטרה גילתה את הרקטה הראשונה ממין זה ב-15 ביולי בכפר ספסופה שבגליל העליון.¹¹⁹ מהמשטרה נמסר כי שתי רקטות כאלה נחתו בחיפה.¹²⁰

לא עלה בידיו של ארגון Human Rights Watch לאשר נתוני נפגעים אלה, אך נציגיו ביקרו שלושה אנשים בכפר מר'אר שספגו פגיעות שטחיות שנגרמו ככל הנראה מסוגים של גולות קטנות שנמצאות בתחמושת-משנה מסוג MZD-2. תושבים במר'אר הראו לנו תחמושת שהם אספו בכפר ובסביבתו, ואשר הכילה בבירור חתיכות בנות-זיהוי של תחמושת-משנה ואריזתה, כולל מטענים חלולים, רצועות, מרעומים וגולות פלדה קטנות. ב-9 באוקטובר 2006 הראה מפקד משטרת כרמיאל אפרים פרטוק לארגון Human Rights Watch ראיות פיזיות של תחמושת-משנה מרקטה מסוג 81, שלדבריו נחתה בכרמיאל ושהתאימה למה שראה יום קודם לכן בכפר מר'אר.

ניתן לחשב כי ב-188 רקטות מצרר מסוג 81 יהיו 4,602 (39 x 118) פריטי תחמושת-משנה. דוברים רשמיים של המשטרה והצבא לא חשפו בפני ארגון Human Rights Watch את שיעור הנפלים המוערך של תחמושת-המשנה שנישאה ברקטות המצרר שבהן טיפלו לדבריהם, ואף לא אם נפלים גרמו לפציעות כלשהן.

ארגון Human Rights Watch חקר גם את השימוש בתחמושת-משנה מסוג MZD-2 במסגרת משלחת ללבנון. מפרק מוקשים בינלאומי מקבוצת הייעוץ לענייני מוקשים (MAG), שהנה גוף לא ממשלתי, אמר לארגון Human Rights Watch כי "לחיזבאללה הייתה [MZD-2] ונורו מצבורים. הם לא נורו על-ידי ישראל".¹²¹ מפרק מוקשים מ-BACTEC, יחידה לפירוק תחמושת נפצה, אמר כי תחמושת-המשנה שהוא מצא בלבנון נראתה כאילו "נבעטה החוצה" – במילים אחרות, תחמושת שהתפזרה כשכלי נשק אחר פגע בה. אך הוא הודה כי היה "קשה לומר אם היא נורתה או הוכנה לירי".¹²² ב-24 באוקטובר ראו אנשי ארגון Human Rights Watch לצד כביש בבית יחון, כפר בדרום לבנון, MZD-2 חי.

ארגון Human Rights Watch חקר רק חלק קטן מ-188 התקפות תחמושת המצרר שביצע חיזבאללה על-פי רשויות ישראל. ראינו ראיות לכך שהן פגעו באזורי מגורים בעיר כרמיאל, הרחק מכל מטרה צבאית נראית לעין. הן פגעו גם בכפר מר'אר; ישנם לפחות שני בסיסי צבא ליד כפר זה אך אין זה ידוע אם אלה היו המטרות של חיזבאללה בהתקפותיו.

כיוון התקפות על אזרחים הוא הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי בכל נשק שהוא. כאמצעי לחימה, יש לראות בתחמושת מצרר נשק חסר הבחנה כאשר היא נורית אל קרבת אזורים מאוכלסים; התוצאות חסרות ההבחנה שלה חמורות אף יותר כשהיא משוגרת – כפי ששוגרו פריטי תחמושת המצרר של חיזבאללה – מרקטות בלתי מונחות. כדי לקבוע אם התקפה מסוימת גרמה לנזק בלתי

¹¹⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, רמלה, 17 באוקטובר 2006.

¹²⁰ הודעת דואר אלקטרוני ממיכאל קרדש לארגון Human Rights Watch, 21 ביוני 2007.

¹²¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, כפר ג'וז, לבנון, 25 באוקטובר 2006.

¹²² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, צור, לבנון, 25 באוקטובר 2006.

מידתי לאזרחים, יש לקחת בחשבון גם את שיעור הנפל הגבוה של תחמושת המצרר ואת השפעות הנפלים על האוכלוסייה האזרחית. אנשים שיורים תחמושת מצרר על אזורים מאוכלסים, מתוך כוונה פלילית, באופן מכוון או חסר הבחנה, ישאו באחריות אישית לביצוע פשעי מלחמה.

רקטות בקוטר 122 מ"מ מצויות ברשותן של 65 מדינות לפחות. ידוע כי לשש מהן יש רקטות מצרר בקוטר 122 מ"מ: סין, מצרים, רוסיה, סלובקיה, סודן ואיחוד האמירויות הערביות. בנוסף לחיזבאללה, גם קבוצות לא-ממשלתיות באפגניסטן (הברית הצפונית) וקראטיה (המיליציה הסרבית) השתמשו ברקטות מצרר.

סין וארבע מדינות נוספות מייצרות רקטות מצרר בקוטר 122 מ"מ. תאגיד תעשיות צפון סין (נורניקו), מפעל סיני השייך למדינה, מייצר את רקטות המצרר בקוטר 122 מ"מ מסוג 81, המכילות 39 פריטי תחמושת-משנה דו-תכליתיים מסוג 90. נורניקו מייצר גם את רקטות המצרר בקוטר 122 מ"מ מסוג 90A, שמכילות 39 פריטי תחמושת-משנה.

ארגון Human Rights Watch מכין דו"ח על שימוש בתחמושת-משנה על-ידי ישראל במהלך העימות של שנת 2006. החל ב-24 ביולי 2006 פרסם הארגון הצהרות וניירות קצרים יותר בנושא, הזמינים באינטרנט: http://www.hrw.org/campaigns/israel_lebanon/clusters/index.htm.

הקהילה הבינלאומית הכירה לאחרונה בצורך בכלי משפטי חזק יותר וברור יותר שיחול על השימוש בתחמושת מצרר. ב-23 בפברואר 2007 הסכימו 46 מדינות בעיר אוסלו, נורבגיה, לגבש עד שנת 2008 אמנה שתאסור על השימוש בתחמושת מצרר אשר גורמת לפגיעה בלתי מתקבלת על הדעת באזרחים.¹²³ 68 מדינות יוצגו בחודש מאי 2007 בכנס בנושא האמנה, שהתקיים בלימה שבפרו. המדינות הגיעו להסכמה נרחבת על מסגרת לאמנה עתידית ועל מרכיביה העיקריים. נוסף על האיסור על תחמושת מצרר חדשה, האמנה תכלול גם דרישות ותאריכי יעד להשמדת מצבורים ולטיהור אזורים נגועים, כמו-גם מחויבות לספק סיוע לקורבנות.

¹²³ ועידת אוסלו בנושא פצצות מצרר, "הצהרה", 22-23 בפברואר 2007, [http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Oslo%20Declaration%20\(final\)%2023%20February%202007.pdf](http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Oslo%20Declaration%20(final)%2023%20February%202007.pdf) (כניסה לאתר ביום 2 במרץ 2007).

מקרי מבחן

ארגון Human Rights Watch חקר פגיעות של רקטות בכמה ערים ישראליות, תוך התמקדות באותם מקרים שבהם נהרגו אזרחים, כמו-גם במקרים אחרים אשר חושפים היבטים של כוונות חיזבאללה. אין זה מדגם מדעי או מייצג של מקרים. אין בנמצא רשימה מקיפה ונגישה לציבור של המקומות שבהם נפלו רקטות של חיזבאללה ושל מועדי נפילתן; איננו יודעים כמה רקטות פגעו ביעדים צבאיים, הרחק מעיני הציבור, או נחתו באתרים מרוחקים.

עם זאת, המקרים המוצגים כאן מאשרים, כי בחלק משמעותי מהמקרים ירה חיזבאללה על אזורים אזרחיים בישראל תוך הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. כאשר התקפות אלה חוברות להצהרותיה של חיזבאללה המעידות על כוונה פלילית לכוון התקפות על אזרחים, מצביע הדבר באופן ברור על אחריות אישית לביצוע פשעי מלחמה.

בחלק מהמקרים נראה היה שחיזבאללה כיוון התקפות ישירות על אזרחים או על אובייקטים אזרחיים. מסקנה זו נסמכת על הממצא לפיו רקטות פגעו שוב ושוב, ולאורך זמן, באזור אזרחי מסוים או באובייקט אזרחי מסוים, כאשר אין בנמצא כל ממצא או ראיה להימצאו של אובייקט צבאי נראה לעין. דוגמה לכך ניתן לראות ברקטות שנחתו בקרבת בית החולים הגליל המערבי – נהרייה במהלך המלחמה. מתחם בית חולים זה נראה לעין מן הגבול, והמבנה שלו מתנשא לגובה מעל מבנים סמוכים. למיטב ידיעתנו, לא הייתה כל מטרה צבאית בשום מקום הסמוך לבית החולים שעה שרקטות אלה נפלו.

במקרים מסוימים פגעו רקטות של חיזבאללה באובייקטים אזרחיים, לפעמים שוב ושוב, אך נוכחותו של אובייקט צבאי בקרבת מקום אינה מאפשרת לקבוע כי האובייקט האזרחי היה היעד להתקפה. גם אז, מרבית התקפות אלה היו חסרות הבחנה, שהרי חיזבאללה ירה במסגרתן רקטות בלתי-מונחות שלא ניתן היה לכווןן באופן שיבחין בין מטרה צבאית ואזרחים. ככאלה, היוו ההתקפות הפרות חמורות של דיני המלחמה.

חיזבאללה לא ענה למכתבינו, שבהם ביקשנו מידע על ההתקפות המסוימות המתוארות בדו"ח זה. יחד עם זאת, במקרי המבחן שלהלן אנו מצטטים את ההצהרות שפרסם חיזבאללה, שעליהן ידוע לנו, בנוגע להתקפות ספציפיות.

עכו

ב-3 באוגוסט 2006 נהרגו שמונה אזרחים בשתי התקפות רקטות. חמישה מהם נהרגו בהתקפה אחת על עכו, עיר חוף השוכנת 17 ק"מ מדרום לגבול, ובה אוכלוסייה מעורבת ערבית-יהודית. מספר תושבי עכו הוא 46,000.¹²⁴ הרקטה נפלה בשכונת מגורים יהודית. הייתה זו אחת מ-32 רקטות לפחות שפגעו

¹²⁴ אלא אם מצוין אחרת, נתוני האוכלוסייה המובאים כאן לגבי יישובים בישראל מבוססים על הערכות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל מה-31 בדצמבר 2006.

http://www.cbs.gov.il/population/new_2007/table3.pdf (כניסה לאתר ביום 25 במאי 2007).

בעכו במהלך העימות. לפי משטרת ישראל, היו תשע מהן רקטות רגילות בקוטר 122 מ"מ ו-23 היו רקטות לטווח משופר בקוטר 122 מ"מ.¹²⁵

למיטב ידיעתנו, לא היה אובייקט צבאי בסביבה המיידית. חוקרי ארגון Human Rights Watch נסעו ברחובות עכו מיד לפני ההתקפה ומיד לאחריה, ולא הבחינו בכוחות צבא או בכל מטרה צבאית ניידת אחרת.

המטרה הצבאית הגדולה ביותר בקרבת עכו היא מתקן של רפאל, הרשות לפיתוח אמצעי לחימה, שהיא תאגיד ביטחון של המגזר הציבורי. מתקן זה נמצא מדרום לעיר, במרחק של כמה קילומטרים מהמקום שבו נחתו הרקטות ב-3 באוגוסט.

חמשת ההרוגים בעכו הם שמעון זריבי, בן 44; בתו מזל, בת 15; אלברט בן-אבו, בן 41; אריה תמס, בן 50; ואחיו טירן, בן 39.

ארגון Human Rights Watch ראיין את אשתו של אריה תמס, צביה, שנפצעה בהתקפה, ביחד עם גיסתה, שמחה, ובתם בת השמונה נועה. צביה אמרה:

זה הרס את כל המשפחה שלנו. בעלי מת. אחיו מת. אחותם בכאבים גדולים. החותנת שלי, שהיא נכה, הרוסה; שמחה גם הייתה המטפלת העיקרית שלה. הילדים ספגו טראומה לתמיד.

אין לנו מקלט בבניין, אז כשהתחילה האזעקה הלכנו למקלט בבניין של דודה שלי ברחוב בן שושן. אחרי שהרקטה הראשונה נפלה והאזעקה נפסקה יצאנו מהמקלט כדי להסתכל. הבת שלי עמדה לידי, בכניסה, אבל אריה התקרב יותר לרחוב. פתאום, היה עוד בום גדול אחד וחלקי מתכת עפו לכל מקום. לא הבנתי מה קרה לי, אבל רצתי למקום שבו בעלי עמד. כל חמשת האנשים שעמדו שם ליד הגדר נהרגו. היה דם בכל מקום; ניסיתי למשוך אותו משם וצעקתי "אל תמות; בבקשה אל תמות!" הבן שלי זרק את עצמו על הגופה שלו, וגם הוא צעק, "אבא, אבא, אל תמות!" אז הגיעו השוטרים והאמבולנסים, ולקחו את כולנו לבית החולים.¹²⁶

יום לפני ההתקפה הקטלנית הזאת נחתה בעכו רקטה שפצעה אזרחים, אם כי איש לא נהרג. חיים לגזיאל, תושב נטועה, שביקר באותו יום בעכו, סיפר:

בגלל העימות הזה לא ראינו את הנכדים במשך שלושה שבועות. חשבנו שיש הפסקת אש זמנית ושיחסיט בטוח ללכת. אבל ברגע שהתקרבו לבית שלהם בצפון עכו, רקטה פגעה

¹²⁵ הודעת דואר אלקטרוני ממיכאל קרדש לארגון Human Rights Watch, 21 ביוני 2007. קודם לכן פרסמה המשטרה נתונים שלפיהם נחתו 106 רקטות בעכו וסביבותיה, כאשר 24 מתוכן נחתו בעיר עצמה. "מלחמה בצפון", מצגת PowerPoint.

¹²⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נהרייה, 4 באוגוסט 2006.

ברחוב, בערך 15 מטרים מהמכונית. לא הייתה אזעקה; רק שמעתי את הפיצוץ ואז ראיתי את אשתי ציונה מכוסה לגמרי בדם. היא סובלת מהמופיליה ככה שהדם זרם כמו נהר. אני לא כל-כך זוכר. אני בעצמי הייתי בהלם מהפיצוץ; רק זרקתי אותה למכונית. מישוהו אחר ניסה לסתום את הפצע שלה בבטן, ולקחנו אותה מהר לבית החולים. ציונה סבלה משתי פציעות מרסיסים בבטן ומפציעה אחת בזרוע ימין.¹²⁷

ערב אל-עראמשה

בכפר ערב אל-עראמשה גרים כ-1,000 בדואים. הכפר שוכן 500 מטרים בלבד מגדר הגבול עם לבנון. לדברי סובחי מזעל, תושב הכפר, נותרו התושבים בתחילת המלחמה במקומם, אף על פי שהצבא הישראלי ירה פגזי ארטילריה מתותחים שמוקמו 150 עד 200 מטרים מן הכפר, ורקטות חיזבאללה נפלו בתוך היישוב או בסביבותיו. ב-5 באוגוסט פגעה רקטה בסמוך לביתה של משפחת ג'ומעה, והרגה את פאדיה ג'ומעה, בת 60, ואת שתי בנותיה, סולטאנה, בת 31, וסמירה, בת 33. הבית נמצא בתוך הכפר, באזור מגורים. לדברי מזעל, במהלך המלחמה נפלו בכפר או בסמוך לו בסך הכול כעשרים רקטות.

מזעל הוסיף כי תושבים בכפר התלוננו בפני המועצה האזורית על כך שצה"ל יורה פגזי ארטילריה מעמדות קרובות כל-כך לכפר, אך נענו כי מתנהלת מלחמה וכי התותחים הוצבו באתרים אסטרטגיים.¹²⁸

לאחר אותה תקרית, ברחו תושבים רבים דרומה, לאזורים בטוחים יותר בישראל, ולנו אצל חברים או קרובי משפחה, או בבתי מלון בבאר שבע, באבו גוש, בכפר קאסם ובמקומות אחרים. לדברי מזעל, חלק מן התושבים חזרו שלא ברצונם עוד בטרם הסתיים העימות, משום שלא היה עוד באפשרותם לשלם על לינה מחוץ לבית.

לפי המשפט הבינלאומי, ישראל מחויבת, בהיותה צד לסכסוך מזוין, לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים כדי להגן על האוכלוסייה האזרחית שבשליטתה מהסכנות הנובעות מפעולות צבאיות.¹²⁹ חובה זו כוללת הימנעות ממיקומן של מטרות צבאיות באזורים צפופי אוכלוסין או בסמוך אליהם¹³⁰ והוצאת אזרחים מקרבתם של אובייקטים צבאיים.¹³¹

סגן אלוף דיויד בנימין, ראש ענף דין אזרחי ובינלאומי בפרקליטות הצבאית הראשית של צה"ל, אמר: "אנחנו מדינה קטנה. אם תגיד שאתה לא יכול לשים מתקן ארטילריה 30 ק"מ מכפר, לא היינו יכולים

¹²⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נהרייה, 3 באוגוסט 2006.

¹²⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, ערב אל-עראמשה, 30 בספטמבר 2006.

¹²⁹ ראו הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה, סעיף 58(ג).

¹³⁰ ראו הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה, סעיף 58(ב).

¹³¹ ראו הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה, סעיף 58(א).

לפעול. לצה"ל אין מדיניות של ירי, בכוונה או ברשלנות, באופן שיסכן את האוכלוסייה האזרחית שלנו".¹³²

למיטב ידיעתנו, חיזבאללה לא פרסם כל הודעה המצביעה על זהותה של מטרת ההתקפה הקטלנית על ערב אל-עראמשה; לא ידוע האם כיוון הארגון אל תותח ארטילריה של צה"ל או פשוט ירה לעבר הכפר. כך או כך, נותרו בעינן השאלות, האם יכול היה צה"ל למקם את תותחי הארטילריה שלו הרחק מן הכפר, והאם יכולות היו הרשויות הישראליות לעשות יותר כדי להעניק לתושבי ערב אל-עראמשה מקלט מפני ירי חיזבאללה או כדי לסייע בפינויים.

אולם, אפילו אם נכשלה ישראל בכך שלא נקטה בכל צעדי המניעה האפשריים כדי שלא לסכן את אזרחיה באמצעות מיקומם של מתקני צבא באזורים צפופי אוכלוסין או בקרבתם, לא ניתן לראות בכך הצדקה, על-פי דיני המלחמה, להתקפות חסרות ההבחנה שביצע חיזבאללה בתגובה.

חיפה

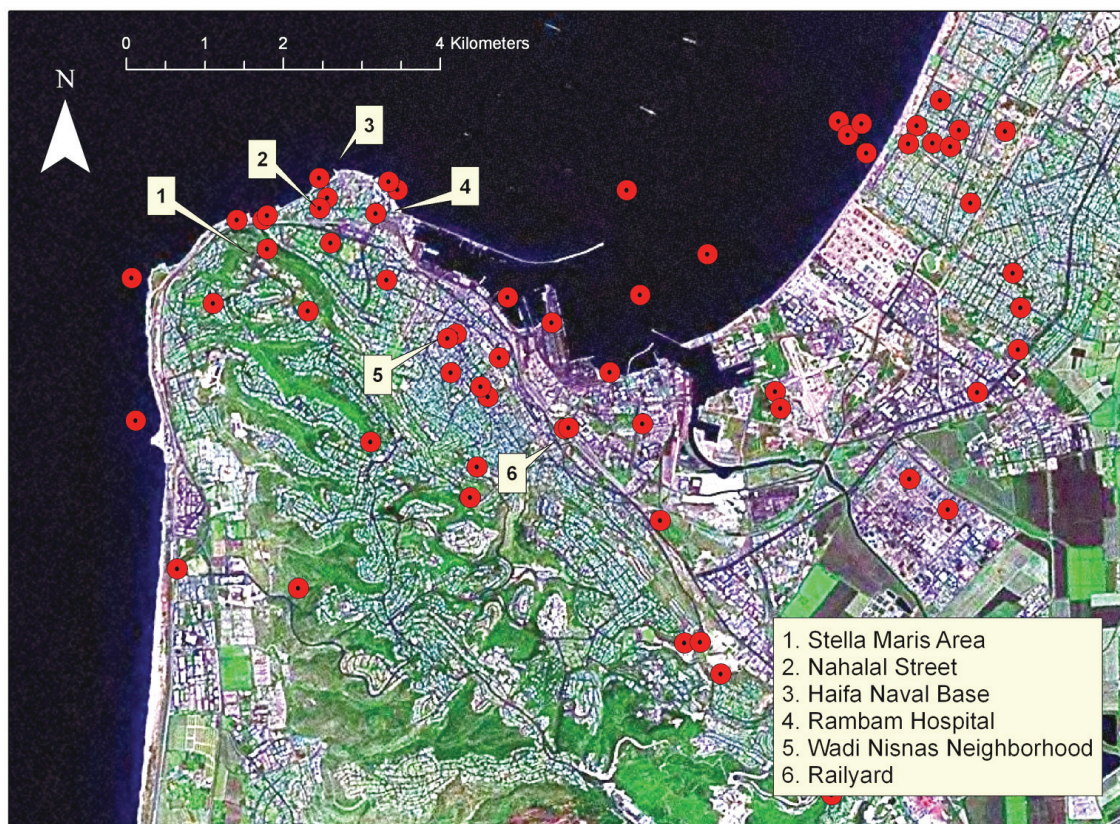
חיפה היא העיר השלישית בגודלה בישראל והעיר המרכזית בצפון המדינה. כ-13% מ-267,000 תושביה הם ערבים. חיפה בנויה ברובה על מדרונותיו הצפוניים של הר הכרמל ועל הגבעות הסמוכות היורדות לעבר מפרץ חיפה, שם פועל נמל תעשייה גדול.

ישנם הבדלים קלים בנתונים הרשמיים שנמסרו לגבי מספר הרקטות שנפלו בחיפה ובקרבתה. לפי אחד המניינים, תיעדה המשטרה 93 נפילות רקטות בעיר ובקרבתה, כולל רקטות שנפלו בים. ארבעים מתוכן נפלו בתוך גבולות העיר.¹³³ מנתונים שמסרה משטרת חיפה עולה כי מן הרקטות נהרגו 13 אזרחים, בהם שניים שמתו מהתקף לב. כמו כן נפצעו מהרקטות 251 אזרחים ונפגעו 1,282 מבני מגורים ו-700 מכוניות.¹³⁴

¹³² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, תל אביב, 2 ביולי 2007.

¹³³ משטרת ישראל, "התקפות רקטות על חיפה", מצגת PowerPoint, ללא תאריך (ככל הנראה סוף 2006); וגם ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מפקד משטרת חיפה ניר מריאש, תל אביב, 4 באוקטובר 2006. מיכאל קרדש מן המשטרה הארצית נתן נתונים מעט שונים לגבי חיפה: סך של 56 רקטות שנפלו בתוך העיר, מתוכן 39 בקוטר 220 מ"מ, שתי רקטות לטווח משופר בקוטר 122 מ"מ, שתי רקטות עם תחמושת-משנה בקוטר 122 מ"מ, שלוש רקטות בקוטר 302 מ"מ ועשר רקטות מסוג שאינו ידוע. הודעת דואר אלקטרוני ממיכאל קרדש לארגון Human Rights Watch, 21 ביוני 2007.

¹³⁴ "מלחמה בחיפה, יולי-אוגוסט 2006", מצגת PowerPoint, ללא תאריך (סוף 2006). המצגת נמסרה לארגון Human Rights Watch על-ידי משטרת חיפה.

פגיעות רקטות בחיפה במהלך העימות המזוין של שנת 2006, על-פי נתוני משטרת ישראל, © 2007
לנדסאט תצלומי לוויין

חיפה שוכנת 30 ק"מ מדרום לגבול, ותושביה לא חוו קודם לכן פגיעות של רקטות מלבנון, אף כי בינואר 1991, בזמן מלחמת המפרץ בין עיראק ובין קואליציית המדינות שהובילה ארה"ב, פגעו בעיר טילי סקאד עיראקיים.¹³⁵

הרקטה הראשונה שפגעה בחיפה במהלך העימות בשנת 2006 נפלה בערב ה-13 ביולי, יומה השני של המלחמה. ראש משטרת חיפה ניר מריאש זיהה את התחמושת כרקטה לטווח משופר בקוטר 122 מ"מ. רקטה זו נחתה ליד מנזר סטלה מאריס, כחצי הדרך במעלה הר הכרמל, ליד חלקו העליון של קו רכבל הממוקם על צלע ההר. הנפילה לא פצעה איש ולא הסבה נזק גדול.

בהודעה שפורסמה באותו יום בשעה 14:00, איים חיזבאללה לתקוף את חיפה ואת סביבותיה אם יותקפו בירות או פרבריה. בתחילה, לאחר שישראל דיווחה על ההתקפה על חיפה, הכחיש סגן מזכ"ל חיזבאללה שיח' נעים קאסם את הדיווח. בראיון טלפוני לתחנת הטלוויזיה אל-ג'זירה הוא הסביר כי

¹³⁵ ראו ארגון Human Rights Watch, "מוות מיותר במלחמת המפרץ: קורבנות מקרב האזרחים במהלך המערכה האווירית והפרות של דיני המלחמה, 1991, פרק 8, <http://www.hrw.org/reports/1991/gulfwar/CHAP8.htm>

"התקפת חיפה תהייה קשורה להפצצת בירות ופרבריה [הדרומיים, המאוכלסים בעיקר בשיעים]... זו תהייה... תגובה ולא מתקפת מנע".¹³⁶

דוברים ישראלים רשמיים כינו את ההתקפה על חיפה מה-13 ביולי "הסלמה משמעותית". לדבריו של מפקד משטרת חיפה ניר מריאש, לא פגעו בחיפה רקטות נוספות עד ל-16 ביולי.

הרג שמונה עובדי מוסך הרכבת בהתקפה ב-16 ביולי

בבוקר יום ראשון, 16 ביולי, עם תחילתו של שבוע העבודה, חדרה רקטה בקוטר 220 מ"מ את הגג הרך של מוסך הרכבת בחיפה, הממוקם באזור הנמל. עם פיצוץ הרקטה התפזרו מתוכה מאות אלפי גולות פלדה. כתוצאה מכך נהרגו שמונה מעובדי המוסך ולפחות ארבעה נוספים נפצעו קשה.

הייתה זו הפעם הראשונה שחיזבאללה ירה בהצלחה רקטה בקוטר 220 מ"מ לשטח ישראל. עד אז, הסתמך הארגון על רקטות רגילות ועל רקטות לטווח משופר בקוטר 122 מ"מ.

כפי שצוין לעיל, חיזבאללה פרסם הודעות לעיתונות החל ב-13 ביולי ובהן איים לתקוף את חיפה אם תתקוף ישראל את בירות או את פרבריה הדרומיים. ב-16 ביולי, לאחר ההתקפה הקטלנית על מוסך הרכבת, אמר חיזבאללה בהודעה שפרסם כי ההתקפות על חיפה באותו יום ב"עשרות" טילי רעם 2 ורעם 3 היו תגובה להתקפותיה המתמשכות של ישראל על פרברי בירות ועל אזורים נוספים, כמו-גם על מתקני נמל ותשתית, בהם תחנת הכוח ג'ייה. ניתן היה לפרש את הדברים כרמז לכך שההתקפה על מוסך הרכבת של חיפה, הממוקם פחות מ-500 מטרים מתחנת כוח באזור הנמל, הייתה מעשה נקם על התקפות אלה. מריאש העריך כי היעד להתקפה היה תחנת הכוח.¹³⁷ בנאום שנשא ב-16 ביולי טען נסראללה כי חיזבאללה נמנע מפגיעה במתקנים הפטרוכימיים של חיפה, במטרה להימנע מהסלמה מסוכנת, אך ציין כי חיזבאללה לא יתמיד בריסון זה אם האויב "יפעל בתוקפנות ללא קווים אדומים".¹³⁸

רכבת ישראל, שמוסך זה שייך אליה, היא מערכת תחבורה שנועדה בראש ובראשונה לאוכלוסייה האזרחית של ישראל. חיילים אמנם משתמשים במערכת זו כיחידים, אך הרכבת לא תרמה כל תרומה מהותית למאמץ המלחמתי של ישראל, ומכאן שלא ניתן להחשיבה מטרה צבאית.

ארגון Human Rights Watch ראיין בבית החולים רמב"ם שלושה מעובדי הרכבת שנפצעו באירוע. אחד העובדים, אלק ונסבאום, בן 61, סיפר:

היו שלושה בומים גדולים והתחלתי לרוץ אל מחוץ למוסך... אחד העובדים, ניסים, שנהרג מאוחר יותר, צעק לכולם לרוץ למקלט. הפיצוץ הרביעי קרה כשכבר הייתי ליד הדלת,

¹³⁶ "חיזבאללה מכחיש ירי רקטות על העיר הישראלית חיפה", סוכנות הידיעות הצרפתית, 13 ביולי 2006.

¹³⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, חיפה, 4 באוקטובר 2006.

¹³⁸ "נסראללה: אנו מוכנים להתמודד עם המתקפה הקרקעית", א-נהאר, 17 ביולי 2006.

ונפגעי מרסיס... נפגעי מרסיס מתכת שדומים למסבים, שחדרו לי לצוואר, ליד, לבטן ולרגל.¹³⁹

ירון יצחק, בן 37, הוסיף:

בסביבות 9:30 שמעתי שני בומים, והשלישי תפס אותנו. עבדתי על מסילה 6, והיו אחרים שעבדו על מסילה 5. הרקטה נפלה על מסילה 3... אחרי שני הפיצוצים הראשונים כולנו התחלנו לרוץ לחדרי הביטחון שהיו בצד השני, והרקטה השלישית תפסה אותי בחצי הדרך.

נפגעי מרסיסים בשתי הרגליים, בעצם הבריח, מסב כדורי אחד באף, ועוד אחד ריטש לי את העין. אני לא יודע כמה זמן עוד אשאר בבית החולים; בטח אצטרך ניתוח פלסטי בשביל הפציעות בעין.¹⁴⁰

סמי רז, בן 39, חשמלאי מעובדי הרכבת, אמר שגולת מתכת ניקבה את הריאה שלו ונתקעה בסמוך ללבו. לדבריו, "היו לי קשיי נשימה נוראים אחרי שנפצעתי".¹⁴¹

ב-16 ביולי נחתו, לדברי מפקד משטרת חיפה, למעלה מעשרים רקטות בחיפה ובסביבותיה, אך רק הפגיעה הישירה במוסד הרכבת גרמה נזק קשה בגוף.¹⁴² קרדש תיאר את סוג הרקטה שבה נעשה שימוש בהתקפה:

ראש הנפץ של רקטת ה-220 מ"מ רגיש מאוד. הוא מפוצץ כל מה שהוא נוגע בו. עם הרקטות בקוטר 122 מ"מ היו הרבה נפלים. אבל עם הרקטות בקוטר 220 מ"מ לא היה אפילו אחד. כולם התיזו סביב את המסבים הכדוריים. חלק מהרקטות שנחתו בים, לא רחוק מהחוף, התיזו את הגולות לתוך הבניינים הסמוכים. אחת מהרקטות בקוטר 220 מ"מ שפגעה בכרמל [החלק הגבוה של העיר] השתפשפה בצמרת של עץ [ופיזרה את גולות המתכת] לפני שנחתה על גג. כתוצאה, בכל העצים והמדרכות והמכוניות בקרבת מקום היו מאות חורים.

בניין דירות בן שלוש קומות ניזוק קשות בהתקפה ב-17 ביולי

ב-17 ביולי ביקרו חוקרי ארגון Human Rights Watch בדירת מגורים בתוך בניין בן שלוש קומות ברחוב נהלל 16 בשכונת בת גלים בחיפה, לאחר שרקטה בקוטר 220 מ"מ גרמה לנזק כבד בשתי הקומות העליונות שלו ופצעה שישה דיירים, אחד מהם באורח קשה. החוקרים אספו גולות פלדה

¹³⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, חיפה, 17 ביולי 2006.

¹⁴⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, חיפה, 19 ביולי 2006.

¹⁴¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, חיפה, 17 ביולי 2006.

¹⁴² הודעת דואר אלקטרוני ממיכאל קרדש לארגון Human Rights Watch, 23 ביוני 2007.

שניקבו חורים בקירותיו של בניין המגורים, ברחוב ובשמשותיהן של מכוניות, עד למרחק של גוש בניינים.

מלכה כרסנטי, בת שבעים, שהתה בתוך בניין המגורים כשנפגע:

בסביבות 14:30, כשנמנמתי בדירה שלי בקומה השנייה, שמעתי שמתחילה אזעקה. הלכתי לחדר השירותים שאני משתמשת בו כחדר ביטחון [משום שאין מקלט בבניין]. היה בום חזק, ואז הכול התחיל להתמוטט. נפצעתי בעצם הכתף הימנית, שברתי צלע בצד שמאל, ויש לי קרע בעור התוף, אז אני לא שומעת עכשיו טוב. היו שתי אזעקות בתוך שעה, והרקטה פגעה אחרי השנייה. אחרי שמונה או עשר דקות הגיעו שוטרים וכבאים וחילצו אותי.

בתה של מלכה, מירה, הוסיפה שאמה ירשה בשירותים שנותרו במקומם כשהרצפה והקירות קרסו, משום שהצנרת שהשירותים מחוברים אליה תמכה בהם. מלכה המשיכה וסיפרה:

רוב הדיירים בבניין לא היו בבית באותו זמן, או נפצעו קל, חוץ מבחור אחד שהיה במרפסת שלו בקומה הראשונה כשהרקטה פגעה והעיפה אותו. הוא נפצע קשה בראש והוא נמצא כאן בבית החולים.¹⁴³

בית הדירות נמצא כמאה מטרים מבסיס אימונים של חיל הים באזור החוף, וכחצי קילומטר מבית החולים רמב"ם. בסיס האימונים הוא מטרה לגיטימית.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי מחייב את ישראל, כצד לוחם, להימנע ככל האפשר ממיקום אובייקטים צבאיים באזורים צפופי אוכלוסין או בקרבתם ולהגן על האוכלוסייה האזרחית שבשליטתה מהסכנות הנובעות מפעולות צבאיות.

ייתכן כי בחלק מהמקרים ביקש חיזבאללה לפגוע במטרות צבאיות לגיטימיות דוגמת בסיס חיל הים. עם זאת, לרקטות הבלתי-מונחות שלו לא הייתה היכולת לפגוע במטרות אלה באופן מדויק, ובמקרים רבים הן פגעו באופן חסר הבחנה בשכונות אזרחיות ובאובייקטים אזרחיים.

מנתונים שסיפקה משטרת חיפה עולה כי למעלה מ-45 רקטות נפלו ברדיוס של 500 מטרים מבית החולים רמב"ם. היעד להתקפות אלה אינו ידוע; עם זאת, מעברו השני של הרחוב שבו שוכן מתחם בית החולים נמצא בסיס חיל הים.

לדברי מפקד משטרת חיפה ניר מריאש, פינה צה"ל את חייליו מהבסיס ביום השני למלחמה. הבסיס, בין שהיה מאויש ובין שפונה, הינו מטרה צבאית. עם זאת, אם לא היה הבסיס בשימוש, היה בכך כדי להשפיע על תחשיב המידתיות – קיים סיכוי גדול יותר שהסכנה הצפויה לאזרחים ולמבנים אזרחיים

¹⁴³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, חיפה, 19 ביולי 2006.

באזור, כמו בית החולים רמב"ם, כתוצאה מהתקפה על בסיס ריק, תעלה על היתרון הצבאי הצפוי מהתקפה כזו.

רמב"ם, בית החולים הגדול ביותר בצפון ישראל, מספק שירותי רפואת מומחים לתושבי האזור כולו ושירותי רפואה כלליים לתושבי חיפה. העובדה שבבית החולים טופלו גם חיילים פצועים, אשר רבים מהם הובהלו באמצעות מסוק מהחזית בלבנון, אין בה כדי להפוך את בית החולים למטרה צבאית.

הרג שלושה קשישים בהתקפה ב-6 באוגוסט

גם אם אכן כיוון חיזבאללה, במשך חלק מן הזמן, את התקפותיו על אובייקטים צבאיים או על מתקני תעשייה בחיפה, הרי שהארגון לא הביע כל צער על כך שאזרחים נהרגו כתוצאה מהתקפותיו. זאת, עד ה-6 באוגוסט, אז פגעו הרקטות שלו בשכונת ואדי ניסנאס המאוכלסת ברובה בערבים. בהתקפה נהרגו שני תושבים ותושב שלישי נפצע קשה. רק אז עלה מזכ"ל חיזבאללה חסן נסראללה לשידור בטלויזיה והפציר בתושבים ערבים לעזוב את העיר (ראו להלן פרק אודות "הצדקות חיזבאללה להתקפות על אזורים אזרחיים").

בניין שבו נמצא ארכיון העיתון אל-איתחאד בשכונת ואדי ניסנאס בחיפה לאחר פגיעת רקטה ב-6 באוגוסט 2006; מפגיעת הרקטה נהרגו שני קשישים בבניין הסמוך. © 2006 אריקה גסטון

שכונת ואדי ניסנאס שוכנת כקילומטר מעל אזור התעשייה שעל קו המים. ב-6 באוגוסט ישבו חנא חמאס, בן 62, ולביבה מזאווי, בת כ-67, במרפסת של חמאס, שבחזית קומת הקרקע, ושתו קפה. אזעקה נשמעה, אך השניים לא חיפשו מקלט. הרקטה פגעה בבניין הסמוך, וריססה גולות מתכת אשר פצעו את שניהם והרגו אותם. בבניין שנפגע שוכן ארכיון העיתון הקומוניסטי היומי בשפה הערבית, אל-איתחאד.

סהא בחר, פעילה פוליטית שגרה קומה מעל המרפסת שבה נהרגו השניים סיפרה:

חיכיתי לחדשות הערב בטלוויזיה. הייתה אזעקה כמה שניות קודם לכן, ואז בום. עפתי מהדף. אחרי זה התחלתי לרוץ לשירותים מפחד שתנחת עוד רקטה. החלונות נופצו. הגבר לא מת מייד. אמבולנס לקח אותו. אחרי כמה שעות הבת שלו עלתה בוכה, וסיפרה לי. שני הקורבנות מתו מגולות מתכת. שכן נוסף מלמטה נפצע בעמוד השדרה בהתקפה הזאת, ועכשיו הוא בכסא גלגלים.¹⁴⁴

בערך באותה שעה נחתה רקטה אחרת – ייתכן שמאותו מטח – במרחק כמה גושי בניינים משם. הרקטה החריבה בית פרטי ברחוב קיסריה 6 א'. הדייר מוחמד סלום, אז אתלט בן ארבעים, שהה מחוץ לבית. כשרץ סלום פנימה כדי לחלץ את אחותו ואת אמו, התפוצצו בלוני גז וגרמו לו לכוויות קשות ולפציעות שהטיפול בהן חייב את כריתת רגלו. שנה לאחר מכן, נותר סלום ביחידה לטיפול נמרץ בבית החולים רמב"ם, שם מטפלים בכוויותיו ובזיהומים בריאותיו ובדמו.¹⁴⁵

באותו ערב פרסם חיזבאללה הודעה שבה ציין כי התקיף את חיפה בשעה 20:00 "בעשרות רקטות רעד 2" בתגובה להתקפות ישראל מוקדם יותר באותו יום על פרבריה הדרומיים של בירות.

שתי רקטות אלה היו היחידות שפגעו בשכונת וואדי ניסנאס במהלך העימות. באותו יום מתה קשישה תושבת חיפה מהתקף לב כשרקטות נחתו בסמוך לביתה. תמרה לוקה הייתה בת 84 במותה.

ההתקפה על אזור הנמל

במפת פגיעות הרקטות שהופקה על-ידי המשטרה ניתן לראות שלושה מקבצי נחיתות בחיפה, כולם בעיר התחתית: ממערב, מקבץ הסובב את שכונת בת גלים, שבה בנייני דירות נמוכי קומה, בסיס חיל הים והמתחם הבולט של בית החולים רמב"ם; מקבץ שני באזור הנמל המרכזי (ובתוכו מוסך הרכבת שנפגע ב-16 ביולי) והשכונות שנמצאות מיד מעליו; ומקבץ שלישי בקצה המזרחי של הנמל, שבו נמצאים מיכלי הכימיקלים והדלק, כמו-גם בתי זיקוק. ראיונות עם תושבים יהודים וערבים של העיר מאששים דפוס זה.

¹⁴⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, חיפה, 1 באוקטובר 2006.

¹⁴⁵ פאדי עיאדאת, "מוחמד מחיפה, הפצוע הקשה ביותר במלחמה, ממשיך להילחם על חייו", הארץ, 5 ביולי 2007.

ב-17 ביולי 2006 פגעה רקטה בבית דירות זה, הנמצא בשכונת בת גלים בחיפה; שישה דיירים נפצעו. © 2006 לוסר מאיר / ארגון Human Rights Watch

מפקד משטרת חיפה גורס כי חיזבאללה כיוון את התקפותיו בעיקר אל מטרות באזור הנמל וכי הרקטות המעטות יחסית שנחתו בעיר העילית החטיאו את מטרותן. הבעיה היא שבין אזור הנמל והשכונות העשירות יותר בעיר העילית ישנן שכונות המגורים הנמוכות יותר, אשר חלקן מאוכלסות בצפיפות. לכן, אם אכן ניסה חיזבאללה לפגוע באובייקטים באזור החוף, הרי שלרקטות הבלתי-מדויקות שלו, שעפו מרחק של שלושים קילומטרים, היה סיכוי גבוה לפגוע בשכונות מגורים ובאזורי מסחר סמוכים, ואמנם כך היה.

וכך, כפי שצוין לעיל, פגעה רקטה ב-17 ביולי בבניין מגורים בשכונת בת גלים. ב-21 ביולי פגעה רקטה אחרת בסניף הדואר המרכזי בשכונת הדר ופצעה שלושים בני אדם, שניים מהם באורח קשה. יומיים לאחר מכן נהרגו שמעון גליקליך, בן שישים, וחביב עוואד, בן 48, מפגיעת רקטות בקוטר 220 מ"מ. גליקליך איבד שליטה על המכונית שבה נהג ממזרח לחיפה לאחר שרסיס פגע בה, וחביב, תושב

אעבלין, ספג פגיעות פנימיות בעת שעבד בנגריה בקריית אתא הסמוכה (ראו להלן בחלק העוסק בקריות).¹⁴⁶

מריאש ציין כי מרבית הספינות, אם לא כולן, פונו ממפרץ חיפה במהלך הלחימה. עובדה זו אוששה גם על-ידי תושבים אחרים של העיר חיפה. אך ללא כל קשר לנוכחותן של ספינות, מפרץ חיפה מכיל בתוכו מתקנים צבאיים, כגון בסיס ימי, ומבנים דו-שימושיים אחרים. מבנים דו-שימושיים הם אלה אשר תורמים באופן ישיר למאמץ המלחמתי, ובמקרה זה מהווים מטרה לפגיעה. התקפות על מתקנים דו-שימושיים כפופות לאותן הוראות המונעת התקפות חסרות הבחנה או בלתי-מידתיות על מתקנים צבאיים. כיוון שמתקנים דו-שימושיים, כגון תחנות כוח ונמלים אזרחיים, משמשים גם למטרות אזרחיות, ישנו חשש שהשמדתן תיצור פגיעה אזרחית העולה על היתרון הצבאי הצפוי, ולפיכך תהייה בלתי-מידתית.

קובי בכר, מפקד מרחב זבולון במשטרת ישראל, שותף למסקנה שחיזבאללה שם לו למטרה לפגוע בקו החוף של חיפה. קו החוף של חיפה כולל בתוכו את אזור התעשייה בצפון-מזרח העיר חיפה (ראו פרק נפרד על אזור הקריות).

כרמיאל, מגיד אל-כרום ודיר אל-אסד

העימות בשנת 2006 היה הפעם הראשונה שבה הגיעו רקטות חיזבאללה לכרמיאל, עיר שבה גרים 44,000 בני אדם, ואשר שוכנת בעמק בית הכרם שבמרכז הגליל, 18 קילומטרים מדרום לגבול. מפקד משטרת כרמיאל אפרים פרטוק מסר כי המשטרה זיהתה 193 פגיעות רקטות בעיר ובסביבותיה, אך ייתכן שרקטות נוספות נפלו בשטחים פתוחים ולא זוהו.¹⁴⁷ לדברי פרטוק, מתוך 193 הרקטות שתיעדה המשטרה נחתו 67 בתוך גבולות העיר, ו-11 מהן פגעו באופן ישיר בבתים. מרבית הרקטות היו טעונות בגולות פלדה או בתחמושת-משנה.

בעיר היהודית כרמיאל פצעו הרקטות אדם אחד באורח בינוני. מנגד, בעיירות הערביות הסמוכות מגיד אל-כרום ודיר אל-אסד נהרגו ארבעה תושבים.

בכרמיאל אין שום בסיס צבאי משמעותי או כל מטרה צבאית קבועה אחרת; ולדברי מנהל מחלקת הביטחון בעיריית כרמיאל, צה"ל אף לא ירה פגזי ארטילריה מתוך העיר.¹⁴⁸ מחוץ לעיר, בפארק תעשיות ברלב, ישנו מפעל גדול של חברת ציקלון מוצרי תעופה, המייצרת חלקי מטוסים אזרחיים וצבאיים כאחד. בפארק תעשיות ברלב ישנם מפעלים נוספים, בעלי אופי אזרחי. המפעל נמצא כארבעה קילומטרים ממערב לגבולה המערבי של מגיד אל-כרום ושישה קילומטרים ממערב לשכונות המערביות של כרמיאל.

ב-14 מימי העימות לפחות – 13, 17, 18, 20, 22, 23, 25 ו-28 ביולי וכן 2, 3, 4, 8, 10 ו-12 באוגוסט – פרסם חיזבאללה הודעות שבהן הודיע כי התקיף את כרמיאל מוקדם יותר באותו יום. בהודעות אלה

¹⁴⁶ באותו יום פרסם חיזבאללה הודעה ובה הודיע כי בשעה 11:00 תקף את חיפה בטילי רעם 2 בתגובה ל"תוקפנות" הישראלית נגד לבנון.

¹⁴⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, חיפה, 9 באוקטובר 2006.

¹⁴⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, חיפה, 4 באוקטובר 2006.

לא צוינה אף מטרה בעיר, ולמיטב ידיעתנו לא הוזכר שמו של מפעל ציקלון מוצרי תעופה השוכן ממערב לעיר. חיזבאללה לא ענה לבקשות מידע שנשלחו אליו מארגון Human Rights Watch בנוגע ליעדי ההתקפות על כרמיאל, מגיד אל-כרום ודיר אל-אסד.

כשנשאלו אודות קיומן של מטרות צבאיות באזור, השיבו חלק מתושבי מגיד אל-כרום ודיר אל-אסד כי צה"ל הציב תותח ארטילריה על ראש גבעה הצמודה לעיירותיהם, מכיוון צפון. חלקם אף אמרו שייתכן כי אזור התעשייה של כרמיאל היווה מטרה. הנשאלים לא ידעו להצביע על אף מטרה צבאית אפשרית אחרת בקרבת עיירותיהם.

גם לו ניתן היה לאשר את דבר הימצאן של מטרות צבאיות באזור, לא היה בכך כדי להסביר את דפוס הפיזור הכללי של כמעט מאתיים רקטות בכרמיאל, במגיד אל-כרום, בדיר אל-אסד ובסביבותיהן במהלך 34 ימים. סביר הרבה יותר כי חיזבאללה ירה רקטות אלה במתכוון על האוכלוסייה האזרחית.

סיבה אחת נראית לעין לכך שכרמיאל ספגה מהלומות כבדות כל-כך, היא עובדת היותה אחת מחמש ערים ישראליות שאוכלוסייתן מונה למעלה מ-25,000 תושבים, הנמצאות בטווח הרקטות הרגילות הנורות מלבנון, שקוטרן 122 מ"מ (ארבע הערים האחרות הן נהריה ועכו במערב וצפת וקריית שמונה במזרח).¹⁴⁹

לדברי פרטוק, החלו הרקטות לנחות באזור ב-13 ביולי, וחמש מהן פגעו במגיד אל-כרום. לאחר מכן, פגעו הרקטות בכרמיאל כדבר שבשגרה לאורך כל תקופת העימות. בימים הראשונים פגעו כמה רקטות במגיד אל-כרום שממערב לכרמיאל ובאזור התעשייה במזרח של העיר. מאז והלאה נדמה שהרקטות נחתו בתפוזות בכל רחבי כרמיאל ובסביבותיה.

מקרי הפגיעות בגוף בכרמיאל עצמה היו מועטים, ככל הנראה משום שתושביה מתורגלים היטב בשימוש במקלטים ובחדרי ביטחון, או ברחו מן העיר. לדברי פרטוק, שליש מן האוכלוסייה עזב את העיר למשך חלק מן התקופה או לכולה. התושב היחיד שספג יותר מפגיעה קלה היה בוריס ב., עולה מרוסיה בן 57, שביקש להימנע מפרסום שם משפחתו. בבוקר יום 22 ביולי 2006 חדרה רקטה דרך הגג של בניין המגורים שלו והתפוצצה לתוך סלון דירתו. בוריס נפצע באורח בינוני בזרועותיו וברגליו, ובאורח קל מרסיסים בכל גופו.

לדברי קורן, נפגעו לפחות 600 מבנים בכרמיאל מרסיסים ובמיוחד מגולות הפלדה שמילאו את ראשי הנפץ של רקטות רבות. במרבית המקרים נגרם למבנים נזק קל. קורן טען כי הנזק שנגרם כאשר רקטות נחתו באזורים פתוחים היה גדול יותר מהנזק שנגרם כאשר רקטות נפלו ישירות על בניינים, משום שמטח הרסיסים היה נרחב יותר באזורים הפתוחים. לדבריו, "רקטה שנפלה בשטח פתוח בשכונה אחת יכלה להטיח מסבים כדוריים על בניין בן ארבע קומות בשכונה אחרת".

חיזבאללה פגע בכרמיאל באמצעות שלושה סוגים בסיסיים של רקטות: רובן היו רקטות בקוטר 122 מ"מ, שנטענו בגולות פלדה או בתחמושת-משנה שבתוכה גולות פלדה קטנות יותר. לדברי פרטוק, כשש רקטות בקוטר 220 מ"מ ושש רקטות בקוטר 240 מ"מ פגעו גם הן בכרמיאל ובסביבותיה. לדבריו, רקטות אלה לא נטענו בגולות או בתחמושת-משנה, אך "יש להן עוצמת פיצוץ גדולה הרבה

¹⁴⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, חיפה, 4 באוקטובר 2006.

יותר והן גורמות לנזק מזעזע". קורן ציין כי שתיים או שלוש מהרקטות הגדולות יותר נחתו מחוץ לעיר בימיה האחרונים של המלחמה. הוא העלה חשד כי ייתכן שהיו אלה רקטות מאותו סוג שפגע בחיפה מוקדם יותר, אך כעת לא היה עוד ביכולתו של חיזבאללה לפגוע בחיפה משום שנדחק צפונה מעמדותיו הצמודות לגבול.

לדברי פרטוק, כל הרקטות בקוטר 122 מ"מ שהמשטרה הצליחה להגיע אליהן בכרמיאל ובסביבותיה הכילו גולות פלדה או תחמושת-משנה. זאת, בשונה מערים אחרות כקריית שמונה, שבהן נחתו רקטות בקוטר 122 מ"מ עם רסיסים רגילים.

לדברי קורן, הפעם הראשונה שבה פגע חיזבאללה בכרמיאל באמצעות רקטות המכילות גולות פלדה הייתה בשבת, 15 ביולי, יום לפני שרקטה טעונה במסבים כדוריים פגעה במוסך הרכבת בחיפה.

משטרת ישראל טענה כי תיעדה 22 רקטות שנטענו בתחמושת מצרר שנחתו בכרמיאל, יותר מאשר בכל עיר או עיירה אחרת.¹⁵⁰ לדברי קורן, לקראת סוף השבוע השני של המלחמה נפלה רקטה שנטענה בתחמושת-משנה בכניסה לתחנת הכוח, הממוקמת מאחורי בניין העירייה, בצמוד לו. תחמושת-המשנה, ברובה, לא התפוצצה. בתחילה רצו החבלנים לפנות את התחמושת, אך כאשר הבחינו בפצצות המשנה הרבות שלא התפוצצו, הם החליטו לבצע תחת זאת פיצוץ מבוקר עוד באותו לילה. לאחר מכן יצקו החבלנים בטון כדי למלא את החור שנפער.

לדברי פרטוק, העיר כרמיאל התמודדה עם סכנות מיוחדות בשל האחוז הגבוה של תחמושת טעונה בתחמושת-משנה אשר לא התפוצצה. בשונה מרקטות שנטענו בגולות פלדה, שרק לעיתים רחוקות אינן מתפוצצות, רקטות מצרר משחררות תחמושת-משנה שפעמים רבות אינה מתפוצצת עם הפגיעה. לכל מי שנוגע בתחמושת-משנה זו במועד מאוחר יותר נשקפת סכנת פיצוץ. בשל כך ערכה המשטרה חיפושים נמרצים אחר נפלי תחמושת מצרר כדי לאתרם ולהשמידם, וכמו כן קיימו הרשויות פעולות הסברה כדי ללמד את התושבים לזהות את הנפלים ולעודד אותם לדווח עליהם.

מגיד אל-כרום הסמוכה נפגעה גם היא קשה. שטח השיפוט של עיריית מגיד אל-כרום מתפרס על פני 2.5 קמ"ר ובתוכו שוכנות העיירות הערביות מגיד אל-כרום, דיר אל-אסד ובועינה, שתושביהן מונים 26,000 נפש. פאתי דיר-אל אסד נמצאים כמה מאות מטרים ממערב לגן התעשייה לבון שמצפון לכרמיאל.

לדברי רואה החשבון סלים סליבי, לשעבר חבר עיריית מגיד אל-כרום, צוין בכלי התקשורת הישראליים כי 43 רקטות פגעו באזור מגיד אל-כרום, נתון שהוא העריך כאמין. סליבי טען כי ראה במו עיניו כשלושים אתרי נפילת רקטות.¹⁵¹

ב-4 באוגוסט נהרגו שני גברים, בהא כריים, מורה בבית ספר בן 36, ומוחמד סובחי מנע, פיזיותרפיסט בן 23, מפגיעת רקטה בודדת. ב-10 באוגוסט נהרגו מרים אסדי, בת 26 מדיר אל-אסד, ובנה בן החמש פתחי אסדי, מפגיעת רקטה נוספת.

¹⁵⁰ תמסיר שהועבר לארגון Human Rights Watch על-ידי ניסים לוי, ראש מחלקת חבלה במשטרת ישראל, רמלה, 17 באוקטובר 2006.

¹⁵¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, מגיד אל-כרום, 30 בספטמבר 2006.

כריים ומנע נהרגו מפגיעת קטיושה שנחתה ברחוב שנמצא מול ביתו של כריים במזרח מג'ד אל-כרום. מותם היה מיידי. טלעת חוסיין, בן 32, המנהל חנות קטנה ברחוב, בסמוך למקום נפילת הרקטה, סיפר כי הוא היה מכר ותיק של כריים וכי הוא דיבר אתו מדי יום. חוסיין סיפר כי ב-10 באוגוסט, בסביבות השעה 17:00, שהה בחלק האחורי של חנותו כאשר שמע אזעקה. הוא תפס את אשתו ורץ לתוך החנות. לדבריו, כשבע שניות לאחר מכן הוא שמע חבטה מכיוון הרחוב ואז כמה ילדים צועקים. הוא הביט וראה ילדים נאספים סביב לשתי מכוניות, וכשהתקרב גילה את כריים שוכב על הארץ, כארבעה מטרים מהמכוניות. חוסיין המשיך וסיפר: "הוא זז מעט ויצא לו רוק מהפה, אבל הוא לא ענה לי. ידעתי שהוא גוסס". חוסיין מעריך כי כריים מת מפציעות בגבו שנגרמו מרסיסים, אך הוא לא ראה את הפצעים. מיד לאחר מכן מצא חוסיין את גופתו של מנע במרחק של מטר לערך ממכוניתו. הוא סיפר:

הוא נהג. כשהוא שמע את האזעקה הוא פתח את הדלת כדי לברוח, ואז הרקטה נחתה בערך שני מטרים ממנו. הוא חטף את כל הרסיסים מהרקטה ומת במקום. תאר לעצמך שאתה מכיר בן אדם, ואז אתה רואה אותו ואתה לא יכול לזהות אותו יותר.¹⁵²

ב-30 בספטמבר ביקרו אנשי ארגון Human Rights Watch באתר הנפילה, וראו את מה שנותר מהבור שנפער, לדברי חוסיין, כתוצאה מפגיעת הרקטה, ואשר נסתם מאז. אנשי הארגון ראו גם נזק שנגרם לעמודים ולשלטי רחוב מפגיעת רסיסים.

סובחי, אביו של מוחמד, אמר שבנו סיים את לימודיו בבית הספר התיכון במג'ד אל-כרום, וכי מאז ומתמיד היה לו עניין מיוחד בגרמניה. הוא למד גרמנית ונסע ללמוד בגרמניה פיזיותרפיה. בסופו של דבר, בנובמבר 2005, נכנע מוחמד ללחצי המשפחה, חזר הביתה, והתחיל לעבוד כפיזיותרפיסט בחיפה. ביולי 2006, עם פרוץ המלחמה, הפצירו בו בני משפחתו לעזוב את הארץ, אך הפעם אמר מוחמד שאינו מתכוון לעזוב את משפחתו עד שתסתיים המלחמה. סובחי הראה לאנשי ארגון Human Rights Watch אוסף גדול של מכתבי תנחומים והערכה שקיבלה המשפחה מחברים ועמיתים של מוחמד, מגרמניה ומחיפה כאחד. סובחי, שעבד כל חייו כדורך, אמר כי לאחר מות בנו אינו יכול עוד להתרכז בעבודתו וכי הוא שוקל לפרוש לפנסיה מוקדמת.¹⁵³

ב-10 באוגוסט, בסביבות השעה 10:40 בבוקר נהרגו מרים אסדי, מורה בבית ספר יסודי, ובנה פתחי, מפגיעה ישירה של רקטה בבית רב הקומות שבו גרו בדיר אל-אסד. פארס, אחיו בן השלוש של פתחי, איבד את רגלו בהתקפה, וסבתו, פאטמה פארס, בת 49, איבדה רגל ושמיעתה נפגעה, כך מסר בעלה של פאטמה, אסדי פתחי. כשהרקטה פגעה, שהו כל בני המשפחה בקומה הראשונה של הבניין. גיסה של מרים, מוחמד פתחי, בן 18, הציג בפני אנשי ארגון Human Rights Watch חופן גולות פלדה בקוטר 6 מ"מ, שלדבריו ניתזו מתוך הרקטה כשהתפוצצה. מאז, בנו בני המשפחה מחדש את הקיר שנפגע ותיקנו את הנזק שהסבו הרסיסים, אך הצלקות עדיין נראות לעין על גזע העץ בחצרם האחורית.

¹⁵² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, מג'ד אל-כרום, 30 בספטמבר 2006.

¹⁵³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, מג'ד אל-כרום, 30 בספטמבר 2006.

עמוד במג'ד אל-כרום שחדרו אליו גולות פלדה ורסיסים מרקטה שפגעה ברחוב בקרבת מקום ב-4 באוגוסט 2006; מפגיעת הרקטה נהרגו שני גברים. © 2006 בוני דוקרטי / ארגון Human Rights Watch

כשנשאל על מטרות צבאיות אפשריות ציין אסדי פתחי כי ישראל הציבה תותח ארטילריה על פסגת הר חלוץ, כשני קילומטרים מצפון-מזרח לדיר אל-אסד, וכי מסוללה זו בוצע במהלך המלחמה ירי בלתי פוסק לשטח לבנון. הוא שיער כי ייתכן שהרקטות שנחתו על בית משפחתו החטיאו את תותח הארטילריה, שהיה יעדן המקורי. לדבריו, "אנחנו פשוט אזרחים במדינת ישראל. מה שקורה לאחרים קורה גם לנו".¹⁵⁴

בהודעות שהפיץ חיזבאללה בזמן המלחמה לא הוזכרו התקפות על העיירות הערביות מג'ד אל-כרום ודיר אל-אסד. עם זאת, בהצהרה שפורסמה ב-10 באוגוסט הוזכרה התקפה על כרמיאל הסמוכה בשעה 11:20 בבוקר, מועד קרוב לזמן שבו נהרגו מרים ופאדי אסדי מפגיעת רקטה.

¹⁵⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, מג'ד אל-כרום, 30 בספטמבר 2006.

באזור מגיד אל-כרום אירעו שני מקרים נוספים של פציעות בינוניות עד קשות, בהם מקרה אחד ב-13 ביולי, יומו הראשון של העימות. בראיון שנערך אתו שלושה ימים מאוחר יותר בבית החולים תיאר אסלאן חמוד, בן 18, כיצד פגעו בו רסיסים בכתף וגרמו לנזק עצבי: "זה היה בסביבות שלוש אחר הצהריים, ואני הייתי בבית למטה. זה בית על עמודים, ומתחת לבית יש אזור פתוח, חצר. שמעתי פיצוץ ונפגעתי מרסיסים". אמו של אסלאן סיפרה שהיא ישנה בבית החולים עם בנה בעת שבעלה נשאר בבית על מנת לטפל בארבעת ילדיהם הנוספים. לדבריה, בעלה הוא סוחר דגים ואינו יכול לסגור את חנותו, משום שהם זקוקים לכסף.¹⁵⁵ בביקור בזירת האירוע שהתקיים ב-18 ביולי עלתה האפשרות שמקור הרסיסים היה ברקטה שנחתה במגרש חנייה מעבר לרחוב.

במהלך העימות נחתו יותר מ-12 רקטות בחלקה המזרחי של מגיד אל-כרום, וגרמו פציעות קלות למספר אנשים. לדברי סליבי, פעיל בקהילה ורואה חשבון, נחתו שלוש מהרקטות ב-13 ביולי, יומה המלא הראשון של המלחמה, וארבע ב-13 באוגוסט. רקטה אחת שנחתה בין ביתו של סוהיל אדרס וביתו של שכן הרסה קיר וניקבה את מכוניתו בגולות מתכת. כמו כן פצעה הרקטה באורח קל שניים מילדיו, ששהו בתוך הבית בזמן הנפילה.

מלבד הריגתם של פארס אסדי ופאטמה פארס, אירע מקרה אחד שבו גרמו רקטות שפגעו במגיד אל-כרום או דיר אל-אסד לפציעה קשה. ב-6 באוגוסט נחתה רקטה בכביש הראשי מחוץ למגיד אל-כרום ורסיסה פצעו את תושב הכפר יאסר בשוטי, בן 32, בראשו, בעת שנהג במכונית. בשוטי שעבד בתחום הבנייה, הפך למשותק בעקבות הפגיעה. יתר יושבי המכונית שבה נהג לא נפצעו.

קריית שמונה

העיר קריית שמונה נמצאת במרחק של שלושה קילומטרים מהגבול. מאז שנות השישים פגעו בקריית שמונה יותר רקטות מאשר בכל עיר ישראלית אחרת. משנת 1968 ועד "מבצע ענבי זעם", שהתקיים בחודש אפריל 1996, כולל, פגעו בעיר 3,839 רקטות. על-פי גורם רשמי בעירייה, 18 בני אדם נהרגו מפגיעת הרקטות, 210 נפצעו, ו-175 נזקקו לטיפול בשל טראומה.¹⁵⁶ לחלק מן ההתקפות הללו, בעיקר בראשית התקופה, היו אחראים ארגונים פלשתיניים, ולא חיזבאללה.

העימות של שנת 2006 לא היה שונה מבחינה זו: גם במהלכו נחתו בקריית שמונה יותר רקטות מאשר בכל עיר אחרת. עם זאת, לא היו אבדות מקרב 22,100 תושביה של העיר שהורגלו זה מכבר לחיות תחת אש. על-פי מנכ"ל העירייה דני קדוש, כמחצית מתושבי העיר עזבו במהלך העימות,¹⁵⁷ ואילו היתר השתמשו בחדרי ביטחון בבתייהם וברשת המקלטים הנרחבת.

מה שייחד את חודשי המלחמה בשנת 2006 לעומת תקופות קודמות של התקפות רקטות, ומה שהקשה במיוחד על התושבים, היה משכה הארוך של התקופה והאינטנסיביות של ההתקפות. מעולם קודם לכן לא פגעו בעיר רקטות רבות כל-כך ובמשך תקופה ארוכה כל-כך. על-פי המניין שסיפק צה"ל נחתו בקריית שמונה ובסביבותיה 1,017 רקטות, 248 מהן בתוך העיר. בהודעותיה של חיזבאללה

¹⁵⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נהרייה, 16 ביולי 2006.

¹⁵⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ידידיה פרוידנברג, ראש מחלקת שירותי חירום בעיריית קריית שמונה, יוני 1996 (http://www.hrw.org/reports/1997/isrleb/Isrleb-02.htm#P635_149465).

¹⁵⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, קריית שמונה, 1 באוקטובר 2006.

מתקופת המלחמה, המפרטות התקפות רקטות על ישראל, צוינה קריית שמונה כמטרה להתקפות למעלה מעשרים פעמים, יותר מכל עיר או עיירה אחרת.

רובה הגדול של התחמושת שפגעה בקריית שמונה הייתה רקטות בקוטר 112 מ"מ. כמו כן פגעו בעיר, לדברי קדוש, 15 עד 20 פגזי מרגמה ורקטות בקוטר 240 מ"מ. אך פריט תחמושת מצרר או רקטה עם גולות פלדה לא נחתה בעיר.

לדברי קדוש, 45 תושבים ספגו פגיעות גופניות, ובהם 12 שנפגעו באיבריהם הפנימיים. "היו לנו אנשים שנפגעו מרסיסים, שבהתחלה אובחנו כפצועים קל; אחר-כך התברר שרסיסים חדרו ללב שלהם או לאיברים אחרים, וחיבו אשפוז". קדוש אף ציין כי בנוסף לכך טופלו כ-380 נפגעי טראומה או הלם. כאלפיים מבנים בקריית שמונה ובסביבתה ניזוקו כתוצאה מרסיסים שהתפזרו מן הנקודה שבה פגעו הרקטות, רובם נזק שטחי.

חלקה המזרחי של העיר נפגע, לדברי קדוש, יותר מחלקה המערבי. להערכתו, הדבר נובע מצורתו של ההר המפריד את העיר מן הגבול. סביר יותר שרקטות שנורות מלבנון יחלפו מעל מערב קריית שמונה, הצמודה לצלע ההר, וינחתו מעבר לה, בחלקה המזרחי של העיר.

קדוש אמר כי בתוך העיר ישנם בסיס קטן המסונף למפקדת צה"ל, וכן מתקן רפואי של צה"ל. לדבריו, "הבסיס הקרבי הקרוב ביותר נמצא במטולה".

החוק ההומניטארי הבינלאומי מחייב לכבד יחידות רפואיות צבאיות ואזרחיות המשמשות באורח בלעדי למטרות רפואיות, ולהגן עליהן בכל נסיבות שהן.¹⁵⁸ "יחידות רפואיות" כוללות "בתי חולים ויחידות דומות אחרות, מרכזים למתן עירוי דם, מרכזים ומוסדות לרפואה מונעת, מחסנים רפואיים מאגרי תרופות השייכים ליחידות אלה".¹⁵⁹ עם זאת, מרכזי פיקוד צבאי הם מטרות לגיטימיות.

לדברי סגן ראש העיר שמעון קמרי, במהלך המלחמה העביר הבסיס הקרבי במטולה, יישוב גבול השוכן שבעה קילומטרים מצפון לקריית שמונה, חלק ממבצעיו לפאתי קריית שמונה.¹⁶⁰ ב-23 ביולי ראו נציגי ארגון Human Rights Watch בביקור שערכו בעיר סוללת ארטילריה יורה לתוך לבנון. סוללה זו מוקמה מצפון-מזרח לצומת שבין הכביש הראשי מצפון-לדרום (כביש 90) והכביש המוביל מזרחה לרמת הגולן (כביש 99). אף שהסוללה הוצבה מחוץ לקריית שמונה, היה המקום סמוך לבתי מגורים בשוליה הצפוניים של העיר. סגן ראש העיר קמרי הסביר: "מאז שהאירועים האחרונים התחילו, אפילו לפני שהקטיושות נפלו על קריית שמונה, העבירו לכאן סוללת ארטילריה מהגבול למטה. הם [התותחים] משמיעים יותר רעש מהקטיושות ומפחדים את האנשים פה יותר מהקטיושות, אבל אין שום ברירה: כשהם היו על הגבול הם הותקפו. זו הסיבה שהעבירו אותם למטה לכאן".

¹⁵⁸ ההגנה המובטחת לבתי חולים וליחידות רפואיות אחרות מעוגנת במשפט הבינלאומי המנהגי כמו-גם במשפט ההסכמי, כולל סעיף 27 לתקנות האג משנת 1907, אמנת ג'נבה הראשונה והרביעית (סעיפים 19 ו-18 בהתאמה), והפרוטוקולים הראשון והשני (סעיפים 12 ו-11 בהתאמה).

¹⁵⁹ הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, המשפט ההומניטארי הבינלאומי, עמ' 95.

¹⁶⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, קריית שמונה, 23 ביולי 2006.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי מחייב את ישראל, כצד לוחם, להימנע ככל האפשר ממיקומם של אובייקטים צבאיים בתוך אזורים צפופי אוכלוסין או בסמוך להם, ולהגן על האוכלוסייה האזרחית שבשליטתה מהסכנות הנובעות מפעולות צבאיות.

ייתכן כי חיזבאללה ידע היכן נמצא תותח הארטילריה היורה מאתר הסמוך לקריית שמונה, שמיקומו בצדה המזרחי של העיר, שבו קל יותר לפגוע. אך פיזור הפגיעות הנרחב בתוך עיר גבול זו וסביבה במהלך העימות מצביע במידה רבה על-כך שמטרתו של חיזבאללה הייתה העיר עצמה. אם למעשה, במשך חלק מהזמן או כולו, ניסה חיזבאללה לפגוע בבסיס הפיקוד הקטן של צה"ל בעיר או בסוללת הארטילריה הסמוכה לה, הרי שהירי שלו היה חסר הבחנה.

הקריות

הקריות הן פרברים השוכנים לחוף הים, בין העיר חיפה שמדרום-מזרח להן לבין עכו שבצפון. אוכלוסיית הקריות מונה כ-300,000 נפש, ועולה על אוכלוסיית חיפה. בקריות אזורי תעשייה גדולים כמו-גם אזורי מגורים. עיירות הקריות מהוות את רוב מחוז זבולון של המשטרה, הכולל גם מספר עיירות קטנות בפנים הארץ.

על-פי נתונים ממשלתיים, נחתו 124 רקטות במחוז זבולון, שישים מהן בתוך ערים. מפקד משטרת זבולון קובי בכיר אמר כי רקטות נפלו באזור במשך כל 34 ימי העימות. לדבריו, נוסף לרקטות בקוטר 122 מ"מ ו-220 מ"מ, נחתו באזור גם רקטות בקוטר 240 מ"מ מסוג פאג'ר 3, ורקטות "חייבר" אחת בקוטר 302 מ"מ. רקטת ה"חייבר" נחתה בכפר הערבי ראס עלי שבפנים הארץ, מדרום לשפרעם.

לדברי בכר, אזרח אחד נהרג ושמונים נפצעו כתוצאה מפגיעת הרקטות באזור הקריות, זאת, בנוסף לכ-300 פגועי הלם וחרדה שנזקקו לטיפול. בכר הוסיף כי מספר הנפגעים לא היה גבוה יותר כיוון שהתושבים מתורגלים היטב להשתמש במקלטים ובחדרי ביטחון, ומשום שאחוז ניכר מהם נמלטו מהאזור למשך חלק מהמלחמה או כולה.

בכר אמר כי דפוס נחיתת הרקטות במחוז מלמד שחיזבאללה ניסה לעיתים לפגוע במפעלי תעשייה ולעיתים באזורים מגורים של אזרחים.¹⁶¹ פגיעות ישירות בבתים אירעו בנשר (מדרום מזרח לחיפה) ובקרית ים, ופגיעות באזורים מגורים אירעו בקריית טבעון, קריית ביאליק, קריית מוצקין וקריית חיים.

ב-16 ביולי פגע חיזבאללה במסוף הנפט של חברת "דלק" הסמוך לקריית חיים. באותו יום טען נסראללה בנאום ששודר בתחנת הטלוויזיה אל-מנאר, כי אף שיש בידי חיזבאללה לתקוף את המפעלים הכימיים והפטרוכימיים בחיפה, הוא נמנע מלעשות כן על מנת שלא "לדרדר את העניינים אל תוך הלא נודע".¹⁶²

¹⁶¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, קריית חיים, 5 באוקטובר 2006.

¹⁶² "נסראללה: אנו מוכנים להתמודד עם המתקפה הקרקעית", א-נהאר, 17 ביולי 2006.

לדעתם של בכר ומפקד משטרת חיפה מריאש, חיזבאללה ניסה לפגוע גם במתקני האחסון לאמוניה ואֶתִילֶן בקריית חיים. בכר ציין כי כמה רקטות נחתו במרחק של 500 מטרים ממתקנים אלה, רבות מהן נפלו בים בקרבת המתקנים. לדבריו, המיכלים רוקנו מתכולתם בראשית המלחמה על מנת למזער את הסכנה במקרה שייפגעו מרקטות. אתילן הוא חומר דליק, ואמוניה היא גז מגרה העלול לגרום למצב חירום רפואי בקרב הציבור אם ישתחרר לאטמוספירה. עם זאת, סכנה מסוימת נותרה, שכן לא ניתן היה לרוקן לחלוטין את מכליהם של שני החומרים.

כפי שמצוין להלן בתת-הפרק העוסק בקרית ים, בכר מאמין גם כי חיזבאללה ניסתה לפגוע במתחם הרשות לפיתוח אמצעי לחימה, רפאל, המגיע לפאתיה הצפוניים של עיר זו. תעשייה עשויה להיות אובייקט צבאי או לא להיות אובייקט צבאי, בכפוף לתרומתה הישירה למאמץ המלחמתי: מפעל תחמושת הוא מטרה; מפעל לייצור כלי רכב הוא מטרה רק אם הוא מייצר כלי רכב לשימוש צבאי.

ההרוג היחיד מפגיעת רקטה במחוז זבולון היה חביב עוואד, שנהרג כשרקטה פגעה בחנות השטיחים שבה עבד בקריית אתא. דוד סיבוני, בעל נגרייה בן שישים, תיאר את האירוע שהתרחש ב-21 ביולי:

היום, בסביבות 10:45 בבוקר, הייתי במשרד שלי למעלה, כששמעתי את האזעקה. היו כאן בערך שמונה עובדים אחרים באותו זמן. בדרך כלל יש 15. אמרתי לכולם ללכת לחדר הביטחון ליד החזית של הנגרייה. אני ושלושה עובדים אחרים היינו עדיין למעלה כשרקטה [בקוטר 220 מ"מ] פגעה בנו ישירות. [עוואד] הציץ מהדלת ונפגע מהפיצוץ. הגוף שלו היה שלם; כל הפגיעות שלו היו פנימיות. אדם נוסף נפצע קשה, ואחר נפצע באורח בינוני. האחרים נפצעו קל.¹⁶³

רוב הרקטות שנחתו במחוז זבולון היו טעונות בגולות פלדה. חלקן היו רקטות בקוטר 220 מ"מ, כמו אלה שפגעו בחיפה, וחלקן היו רקטות בקוטר 122 מ"מ שהוטענו בתחמושת-משנה. לדברי בכר, הרקטות בקוטר 122 מ"מ הכילו 29 רימונים, שהכילו בעצמם גולות פלדה. בכר ציין כי המשטרה מצאה באזור 13 רקטות עם תחמושת-משנה. כפי שצוין לעיל, רקטות הטעונות בגולות פלדה יעילות נגד מטרות רכות, כמו בני אדם, אך אינן יעילות נגד מטרות קשות.

קריית ים ספגה פגיעות קשות במיוחד. עיירה זו מונה 37,400 תושבים, רובם בני מעמד הפועלים, וחיים בה עולים חדשים רבים. קריית ים שוכנת במרחק של 27 קילומטרים מן הגבול. לדברי דובר העירייה נתי זילברמן, נחתו בקריית ים כארבעים רקטות.¹⁶⁴ לדבריו, הרקטות פגעו בעיירה לראשונה ב-15 ביולי, ומאז נמשכו הפגיעות עד סוף העימות. זילברמן ציין כי על-פי רוב נחתו הרקטות בין 10:00 בבוקר ל-12:00 בצהריים ובין 15:00 ל-17:00.

מהרקטות, שרובן היו טעונות בגולות פלדה, נפצעו "כמה עשרות" בני אדם, ארבעה או חמישה מהם באורח קשה והיתר ספגו בעיקר פגיעות הלם. לדברי זילברמן היו גולות הפלדה הגורם לכל הפגיעות הגופניות.

¹⁶³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, קריית אתא, 23 ביולי 2006.

¹⁶⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, קריית ים, 5 באוקטובר 2006.

על-פי זילברמן, אין לצה"ל שום בסיס בקריית ים או בקרבתה. עם זאת, בצמוד לעיר מצפון שוכן מתחם גדול השייך לרשות לפיתוח אמצעי לחימה, רפאל, מטרה צבאית לגיטימית. קובי בכר, מפקד משטרת מחוז זבולון, אמר כי הוא סבור שחיזבאללה ניסה לפגוע ברפאל. לדבריו משטרת המחוז טיפלה בשלוש פגיעות של רקטות שנחתו בתוך המתחם. כמו כן ציין בכר כי שכונת הצפונית של קריית ים, סביוני ים, הסמוכה למפעל של רפאל, ספגה מספר רב של פגיעות. הוא הוסיף כי ייתכן שרקטות נוספות נחתו במתחם רפאל וטופלו על-ידי היחידה לסילוק פצצות של צה"ל ולא על-ידי המשטרה.

התקפות חיזבאללה על מתחם רפאל אין בהן כדי להסביר את הפיזור הנרחב וחסרת ההבחנה של נחיתת הרקטות ברחבי קריית ים. למיטב ידיעתנו, בעיר לא נמצאו שום מטרות צבאיות משמעותיות אחרות במהלך המלחמה. תפרוסת התקפות הרקטות ברחבי העיר, ששטחה חמישה קמ"ר, בהנחה שתצלומי האוויר של העיר המוצגים באתר העירייה מייצגים אותה נכונה, אינה מותירה ספק רב באשר לשאלה האם חיזבאללה ירה ללא הבחנה, אפילו אם אכן קיווה לפגוע במתחם רפאל.

קיר בבית הספר היסודי "המפלסים" בקריית ים, שניזוק מפגיעת גולות פלדה שניתזו מרקטה אשר פגעה בכיתה סמוכה
ב-13 באוגוסט 2006, © 2006 בוני דוקרטי / ארגון Human Rights Watch

ראש עיריית קריית ים שמואל סיסו אמר כי הוא בטוח שהפגיעות בעיר היו מכוונות. "אם אתה מכוון ומחטיא [את המטרה שלך], אתה מתקן את הירי שלך", אמר סיסו. "היו מקומות בקריית ים שנפגעו

פעמיים במהלך המלחמה, בהפרש של שבועות. אולי הרקטות האלה שוגרו מאותו מקום". סיסו העריך כי רקטות רבות שנפלו בים, בסמוך לעיירה מכיוון מערב, כוונו לחיפה, אך לא טסו רחוק מספיק. לא כך הדבר לגבי הרקטות שפגעו בתוך קריית ים, הוא אומר, שכן העיירה איננה ממוקמת לאורך הנתיב הרגיל של הרקטות ששוגרו מלבנון לחיפה". לדבריו, "המסקנה היחידה היא שהם ניסו לפגוע בעיירה עצמה".¹⁶⁵

סימן נוסף לכוונותיו של חיזבאללה היה, על-פי סיסו, העובדה שכל הרקטות שנוירו על קריית ים נטענו בגולות פלדה. גולות פלדה הם נשק נגד אדם. "אם הם רצו לפגוע במפעל של רפאל, הם לא היו משתמשים בגולות פלדה. אין שם הרבה עובדים. הם היו משתמשים בחומרי נפץ".

ב-13 באוגוסט אחר הצהריים ביקר ארגון Human Rights Watch בבית הספר היסודי הממלכתי "המפלסים", אשר נפגע מרקטה טעונה בגולות פלדה. הרקטה התנגשה בקיר החיצוני של בית הספר, גרמה נזק לכיתות, והותירה את הסימנים העגולים האופייניים לגולות הפלדה על הקיר החיצוני של בית הספר, על לוח הסל במגרש הכדורסל, על הגדר המקיפה את בית הספר ועל מיכל האשפה הסמוך. בית הספר נמצא בשכונה ד' בעיר ומוקף בבנייני דירות בעלי מספר קומות ובבתים פרטיים. בחודש אוגוסט לא מתקיימים לימודים בבית הספר, אך במהלך העימות בשנת 2006 הגיעו הילדים למקום על מנת להשתתף בקייטנה שהתקיימה בשעות הבוקר בקומת המרתף. עם זאת, בעת פגיעת הרקטה כבר הלכו הילדים לבתיהם ואיש לא נפגע.

חיזבאללה לא סיפק מידע ספציפי כלשהו בנוגע להתקפותיו על קריית ים או למטרות שבהן הן נועדו לפגוע; כמו כן, חיזבאללה לא השיב לבקשות ארגון Human Rights Watch לקבל מידע בנוגע להתקפות אלה.

מעלות-תרשיחא ומעיליא

העיירה מעלות-תרשיחא (שאוכלוסייתה מונה 21,000 שנפש) מתפרסת על-פני שבעה קילומטרים רבועים, על גבעות הממוקמות כעשרה קילומטרים מזרחית לגבול עם לבנון. העיירה עצמה היא תוצר של מיזוג בין מעלות, עיירת פיתוח ישראלית, לבין תרשיחא, העיירה הערבית הוותיקה והקטנה יותר שלצידה היא הוקמה. כשלושה רבעים מאוכלוסיית העיירה המחוברת היא יהודית.

רקטות של חיזבאללה פגעו במעלות-תרשיחא גם לפני מלחמת 2006. על-פי נתונים רשמיים, ספגה העיירה במהלך עימות זה יותר רקטות מכל עיר או עיירה אחרת מלבד קריית שמונה ונהרייה.¹⁶⁶ אחת הפגיעות הייתה קטלנית, וגרמה למותם של שלושה צעירים. הרקטות שנחתו בעיר גרמו גם לכמה פגיעות גופניות קלות ולפגיעות הלם רבות.

על-פי נתונים שסופקו על-ידי העירייה, נחתה הרקטה הראשונה במעלות-תרשיחא ב-16 ביולי, ומאז ועד ה-13 באוגוסט נחתו בה רקטה אחת או יותר ב-21 מתוך 34 ימי המלחמה.¹⁶⁷ הרקטות נחתו

¹⁶⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, קריית ים, 5 באוקטובר 2006.

¹⁶⁶ בתרשים מופיע האזור כ"מעונה", אזור שמרכזו במעלות-תרשיחא.

¹⁶⁷ העתק מתויק במשרדי Human Rights Watch.

בעיקר בעיירה היהודית מעלות, הגדולה בהרבה, ופגעו בבתים, מסעדות, חנויות, שטחים פתוחים, רחובות ומרכז קהילתי. בעיירה תרשיחא לא נפצע איש וכמעט שלא נגרם נזק לרכוש.

ה-13 באוגוסט, היום שבו פגע במעלות-תרשיחא מספר הרקטות הגדול ביותר – 11 – היה גם היום היחיד שבו נהרגו בעיירה אזרחים. הקורבנות היו שלושה חברים מתרשיחא: שנאתי שנאתי, בן 17, אמיר נעים, בן 19, ומוחמד פאעור, בן 17. פאעור היה תלמיד תיכון; שנאתי סייע לאביו בעבודתו החקלאית ונעים עבד כפועל במשרה חלקית. בסביבות השעה 16:00 פגעה רקטה במכונית שבה נסעו השלושה, בדרך המוקפת בשדות, בצמוד לתרשיחא מכיוון מזרח, ובמרחק של כעשרה קילומטרים מדרום לגבול. השלושה נמלטו ברגל לסלע גדול בשדה שלצד הדרך, ואז רקטה שנייה התפוצצה ביניהם, וגרמה לכל השלושה פציעות רסיסים קטלניות. לדברי אביו של שנאתי, אסעד שנאתי, שהיה בשדה סמוך בעת ההתקפה, הרקטה הקטלנית הייתה אחת משבע רקטות שנחתו באזור קטן זה שמחוץ לעיירה במהלך פרק זמן של 15 דקות.

שנאתי שנאתי, שנהרג זמן קצר לפני יום הולדתו ה-18, היה בנו השלישי של אסעד שנאתי. "אבל הוא היה הכול בשבילי," אמר האב לארגון Human Rights Watch. "בן יכול לקבור אב, אבל בשביל אב לקבור את בן זה הדבר הכי קשה לעשות", הוא אמר.¹⁶⁸

אסעד שנאתי וכמה תושבים מתרשיחא ציינו כי במהלך המלחמה הציב צה"ל סוללת ארטילריה על ראש גבעה במרחק של כ-500 מטרים מצפון לאתר ההתקפה הקטלנית. לדבריהם, הייתה זו המטרה הצבאית היחידה שהם מכירים בסביבתה המיידית של העיירה. אחמד פאעור, אביו של מוחמד, אמר כי הרקטות החלו לנחות בתוך תרשיחא וסביבה רק לאחר שישאל החלה לירות ירי ארטילרי מראש הגבעה הסמוכה. מרישומי העירייה עולה כי אף רקטה לא נחתה בתוך תרשיחא או בצמוד אליה עד ל-29 ביולי.

לאחר שישאל החלה לירות ירי ארטילרי מאתר סמוך לתרשיחא, "היה המון רעש, והבתים רעדו ביום ובלילה", נזכר אחמד, בן 42 ונהג במקצועו. "היו הוראות לכולם להישאר במקלטים. אבל מוחמד היה בן 17 ואי אפשר היה להחזיק אותו בפנים. זה בית, לא בית סוהר. אז הוא יצא באותו יום ובסביבות 16:00 אחר הצהריים זה קרה".

"מוחמד היה הבכור, מופת לאחיו ולאחיותיו. חלק ממני נלקח", אמר אחמד. "יש לי חמישה ילדים אחרים, אבל אני מרגיש שהבית ריק. מוחמד היה גם מופת לחבריו. החברים שלו לא רוצים לעזוב את המשפחה".¹⁶⁹ ביום שבו ביקרו נציגי Human Rights Watch את בית משפחת פאעור, שהו בחצר כמה מחבריו של מוחמד, שבנו מדרכה מעוטרת לזכרו.¹⁷⁰

ייתכן כי חיזבאללה כיוון את כל מטח הרקטות באותו אחר צהריים אל סוללת הארטילריה שעל ראש הגבעה, והחטיא אותה. ממש לפני התקפות אלה, פגעה רקטה לראשונה בכפר הערבי מעיליא (שאוכלוסייתו מונה 2,700 בני אדם; ראו להלן), שני קילומטרים מצפון למקום שבו הרגה הרקטה את

¹⁶⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, מעלות-תרשיחא, 1 באוקטובר 2006.

¹⁶⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, מעלות-תרשיחא, 1 באוקטובר 2006.

¹⁷⁰ כמו כן, בנו חבריו אתר אינטרנט אודותיו, www.rip-mohammed.tk.

שלושת הצעירים. אף שיש אולי בנוכחותה של סוללת הארטילריה על הגבעה שמחוץ למעלות-תרשיחא כדי להסביר מטח מסוים זה, אין בה כדי להסביר את שיגור הרקטות לתוך שכונות מגורים במעלות במשך כל תקופת המלחמה.

מהא מוראני ממעיליא תיארה את ההתקפה על הכפר :

זה היה אתמול, בערך בשלוש וחצי אחר הצהריים... אנחנו גרים בקומה השלישית בבניין דירות בן שלוש קומות. השארנו ילדים בבית ויצאנו החוצה רק לכמה דקות לקנות קצת אוכל. הבת שלי ישנה בחדר שלה בעריסה, והבן שלנו היה בחדר המגורים. פתאום התחילה אזעקה, והבעל שלי – אני לא יודעת איך הוא הרגיש את זה – פרץ בריצה מהירה לעבר הבית ופשוט טס במדרגות אל החדר שבו נורא ישנה. הוא חטף אותה מהעריסה ומיהר למטה, ובדיוק דקה אחרי שהם יצאו מהבית, הרקטה פגעה בדיוק בחדר שבו נורא ישנה. היא נפצעה בעין מחתיכות בטון שעפו לכל עבר. תודה לאל, הבן שלנו היה בחדר אחר, וכך הוא לא נפצע גופנית, אבל הוא היה בהלם. מאז ההתקפה הוא לא דיבר, לא השמיע אף מילה.¹⁷¹

למיטב ידיעתנו, חיזבאללה מעולם לא חשף אף מטרה שאליה הוא כיוון את ההתקפות הללו. כמו כן, חיזבאללה לא הגיב לבקשתנו לקבל מידע זה.

מזרע: פגיעה במרכז לבריאות הנפש

ביום שבת, 29 ביולי, בשעה 15:00, פגע טיל במחלקת אשפוז של המרכז לבריאות הנפש מזרע, בית החולים היחיד לחולי נפש בצפון ישראל. המרכז הרפואי מזרע שוכן בקיבוץ מזרע (שאוכלוסייתו מונה 3,400 נפש), שנמצא כ-13 קילומטרים מן הגבול, בצמוד לנהרייה מכיוון דרום. בבית החולים ישנה מחלקה פסיכו-גריאטרית שבה מאושפזים גם ניצולי שואה. זוהי המחלקה היחידה מסוג זה בצפון ישראל.

מנהלת בית החולים, ד"ר אילנה טל, אמרה כי לא ידוע לה על שום בסיס צבאי או מטרה צבאית קבועה בסמוך לבית החולים.¹⁷² היא הוסיפה שצה"ל לא ירה לתוך לבנון מסביבתו של בית החולים בשום שלב במלחמה.

הרקטה, שנטענה בגולות פלדה, גרמה לטראומה בקרב המטופלים ואנשי הצוות, אך לא נגרמו פגיעות גופניות. לדברי ד"ר טל, העביר הצוות את המטופלים לחלקו האחורי של המבנה לאחר שנשמעו צופרי האזעקה. המקלטים במתחם בית החולים יכולים להכיל רק חלק קטן מאוכלוסיית המאושפזים. ד"ר טל אמרה כי בשל המלחמה הצטמצמה אוכלוסיית המאושפזים עד ליום הפגיעה מן התפוסה המרבית של 300 מטופלים ל-216. מיד לאחר ההתקפה החל הצוות להעביר את כל 216 המטופלים לבתי החולים אברבנאל ושער מנשה במרכז ישראל, תהליך שהושלם רק ב-30 ביולי.

¹⁷¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נהרייה, 4 באוגוסט 2006.

¹⁷² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, מזרע, 8 באוקטובר 2007.

לדברי טל, בבוקר ה-30 ביולי, תוך כדי הפינוי, נחתו לפחות שש קטיושות נוספות במתחם בית החולים, ששטחו 1.5 קמ"ר, או בסמוך לו. רק אחת הרקטות גרמה נזק פיזי מסוים; האחרות נחתו בשטחים פתוחים. מן העובדה שאותו בית חולים הותקף פעמיים, יום לאחר יום, עולה כי ההתקפה הראשונה לא הייתה בגדר תאונה.

מר'אר

הכפר מר'אר הוא יישוב מעורב דרוזי-מוסלמי-נוצרי, שאוכלוסייתו מונה 19,000 נפש, השוכן על ראש גבעה בגליל המזרחי, כעשרים קילומטרים מדרום לגבול. יישוב זה נפגע במהלך המלחמה יותר מכפרים אחרים באזור. לדברי עפ"י חינו, מורה בבית ספר ותושב העיירה שאחותו הייתה אחת משני תושבי הכפר שנהרגו מפגיעת רקטות, כארבעים רקטות פגעו בכפר.

אף שלמיטב ידיעתנו אין מטרות צבאיות במר'אר עצמו, הוא שוכן באזור שהפך לצבאי. בסמוך לכניסה לכפר קיים בסיס צבאי גדול למדי, "מחווה אלון", ובין מר'אר לעילבון, במרחק של שישה קילומטרים מן הכפר, ממוקם בסיס נוסף שבו, לדברי חינו, מאוחסן מלאי תחמושת. אין זה ידוע האם חיזבאללה ניסה לפגוע במי משני האובייקטים הצבאיים הללו, ובאיזו תדירות; עם זאת, בהודעה שפרסם ב-5 באוגוסט אמר ארגון חיזבאללה כי אותו יום, בשעה 18:40 אחר הצהריים, תקף את הבסיסים הצבאיים חמול [כך במקור] ועילבון "בעשרות רקטות... בתגובה על תוקפנות ציונית מתמשכת".

החוק ההומניטארי הבינלאומי מחייב את ישראל, כצד לוחם, להימנע, ככל שהדבר ניתן, ממיקומם של אובייקטים צבאיים בתוך אזורים צפופי אוכלוסין או לידם, ולהגן על האוכלוסייה האזרחית הנתונה לשליטתה מפני הסכנות הנובעות מהתקפה.

חינו מתאר את אשר אירע ב-4 באוגוסט, היום שבו נהרגה אחותו הצעירה, מנאל עזאם בת ה-27, מפגיעת רקטה:

היינו מחוץ לבית. שמענו את האזעקה. שמענו פיצוץ קרוב וידעו שזה היה באזור שלנו. רצתי לאוטו. הבנתי שמישהו זקוק לעזרה. אחי, שהוא גם שכן שלי, ואני הלכו לבית גבוה יותר, והסתכלנו וראינו עמוד של עשן ואבק, וראינו שהוא עולה מהבית של ההורים שלנו למטה. רצנו לשם. השעה הייתה בערך שתיים אחר הצהריים. הפצצה פגעה בבית השכן. אף אחד לא היה בפנים, אבל מנאל גרה באחת הדירות הסמוכות ששייכות למשפחה שלנו. כשהגעתי לשם ראיתי שאבא שלי נכנס לדירה ויצא ממנה. הוא אמר לי: "מנאל איננה". היא נפצעה קשה בראש שלה.

עשרות אנשים התחילו להגיע. נכנסתי לדירה ומצאתי אותה על הרצפה, מתה. לא ראיתי את הילדים, קינר, בן השש, ואדם, בן השנתיים. אחד השכנים כבר נכנס ולקח אותם. אחרי חמש דקות, הם הביאו את הילדים לאמבולנס. הם נפצעו קל מרסיסים שפגעו בגוף שלהם. הביאו אותם לבית החולים פורייה [בטבריה], וטיפלו בהם ושיחררו אותם באותו יום.

אמבולנס לקח את מנאל לאבו כביר [המכון לרפואה משפטית ביפו]. היא נקברה למחרת, ב-5 באוגוסט.

מנאל הייתה בת 27. היא נהרגה כשעמדה לצאת לחתונה. בעלה היה אמור לחזור מהעבודה ולאסוף אותה.

בשביל ההורים שלי, זאת הייתה הטרגדיה השנייה: היה לנו אח שהיה סגן בצבא ונהרג בתאונת דרכים בשנת 1997.¹⁷³

התושבת הנוספת של מר'אר שנהרגה מרקטה של חיזבאללה הייתה דועא עבאס בת ה-15, ששהתה בתוך ביתה כשרקטה פגעה בו ב-25 ביולי.

הרקטות שפגעו במר'אר כללו גם תחמושת מצרר עם יכולות נגד אדם. משטרת ישראל הצהירה כי הישראלי היחיד שנהרג מרקטה שנטענה בתחמושת מצרר במהלך העימות היה תושב מר'אר. עם זאת, לא התאפשר לארגון Human Rights Watch לוודא האם רקטת מצרר הרגה מישהי מן השתיים, עבאס או עזאם; יחד עם זאת, אספנו ראיות המצביעות על כך שתחמושת מצרר פגעה בעיר וגרמה לפציעות.

ג'יהאד ר'אנס, בן 43, מנהל מפעל, הראה לנו גולות פלדה בקוטר 3 מ"מ ופיסות מתכת שאסף לדבריו מקדמת ביתו לאחר שרקטה פגעה בבית בין השעות 14:15 ו-14:30 אחר הצהריים ב-25 ביולי, היום שבו נהרגה דועא עבאס מפגיעת רקטה. פיסות המתכת תאמו את החלק העליון של תחמושת-משנה מסוג MZD-2 או מסוג 90. ר'אנס אמר גם כי מצא בחצר ביתו מכל ובו פריטי תחמושת קטנים שנערמו אחד על גבי השני.

ביתו של ג'אנס נמצא בחלקו המערבי של הכפר מ'ראר, ומולו ניצבים שני בתים נוספים שבהם גרים קרובי משפחה. הרקטה שנחתה במקום ב-25 ביולי פצעה קלות את בנו ראמי, בן השמונה, את אחיו זיאד, בן ה-35 ואת אחותו סוהא, בת ה-33. על זרועותיו של ראמי נותרו צלקות לא-אחידות שנגרמו על-ידי פיסות רסיסים, וגם סימנים עגולים קטנים יותר שנגרמו, לדברי ג'יהאד, על-ידי גולות פלדה.

הפציעות הקלות והמכל שמצא ג'אנס מצביעים על האפשרות שתחמושת-המשנה לא התפזרה כראוי.

לדברי תושבים אחרים בכפר, הרקטה שפגעה בבתי משפחת ג'אנס הייתה חלק ממטח של כעשר עד 12 רקטות שנחתו באותו אחר צהריים, אחת אחרי השנייה, בתוך מר'אר או לידו. לא היה באפשרותו של Human Rights Watch לקבוע כמה מן הרקטות במטח זה הכילו תחמושת-משנה, אך עדי ראיה אמרו כי לפחות אחת מהרקטות האחרות הייתה תחמושת מצרר. ב-8 באוקטובר 2006 הראה אמל חינו, בן 42, אחיהם של עפיף חינו ושל מנאל עזאם, לארגון Watch Human Rights חתיכות מרקטה זו. אמל חינו המייצר זוגיות לבניין, אמר כי אסף את החתיכות בשדה פתוח באזור חריק ממש מחוץ לעיירה. החתיכות כללו מספר פיסות של תחמושת-משנה הניתנות לזיהוי בקלות ואת עטיפותיהן.

¹⁷³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, מר'אר, 8 באוקטובר 2007.

תחמושת המשנה מסוג MZD-2 קלה לזיהוי. פריטיה דומים בצורתם לפעמונים גליליים עם סרט באחד הקצוות. רצועת פלסטיק המלאה בגולות מתכת בקוטר 3 מ"מ כרוכה במאוזן סביב מרכז הגליל. בפנים ישנו "מטען חלול" חודר-שריון. גולות המתכת שהרקטות הרגילות של חיזבאללה בקוטר 122 מ"מ ובקוטר 220 מ"מ נושאות, כלומר הרקטות שאינן מכילות תחמושת-משנה, הן בקוטר של 6 מ"מ.

גבר אוזחז בפיסות תחמושת מצרר מסוג MZD-2 שלדבריו נחתו בחצרו שבכפר מר'אר ב-25 ביולי 2006. בצד שמאל ניתן לראות גולות פלדה בקוטר 3 מ"מ מסוגן של הגולות שפצעו שלושה מבני משפחתו. בצד ימין ניתן לראות חתיכות מחלקה העליון של תחמושת-משנה כזאת. © 2006 בוני דוקרטי / ארגון Human Rights Watch

חיזבאללה לא הגיב לשאלות שהוצגו בפניו על-ידי ארגון Human Rights Watch בנוגע לשימוש שלו בתחמושת מצרר, למטרות אליהם כיוון, או לאמצעי הזהירות שבהם נקט על מנת להימנע מפגיעה באזרחים.

אין זה ידוע האם רקטות של חיזבאללה פגעו באחד מבסיסי צה"ל הסמוכים למר'אר. בהתחשב בחוסר הדיוק של הרקטות שחיזבאללה השתמש בהן, קיים סיכון ניכר שאפילו אם כוונו אל בסיסים אלה, היו הרקטות נוחתות בעיירות סמוכות. החלטתו של חיזבאללה לשגר רקטות אלה כשהן טעונות בתחמושת משנה שתחום ההשפעה שלה הופך אותן למסוכנות במיוחד באזורים מיושבים, מחמירה את אופיין חסר ההבחנה של התקפות אלה.

נהרייה

בחינה של דפוס נפילת הרקטות על העיר נהרייה ושל הצהרות פומביות של חיזבאללה אינה מותירה ספק רב באשר לעובדה שחיזבאללה כיוון התקפות על העיר עצמה ולא על אובייקט צבאי כלשהו. ב-12 ימים לפחות במהלך העימות, חיזבאללה פרסם הודעות בהן הצהיר כי תקף את נהרייה מוקדם יותר באותו יום, אך לא סיפק כל מידע בנוגע למטרת ההתקפות בתוך העיר.

נהרייה היא עיר חוף המונה 50,500 תושבים, החיים בסביבה מעורבת של בתים פרטיים ובתי דירות רבי קומות. זוהי עיר החוף הצפונית ביותר בישראל, והיא שוכנת רק עשרה קילומטרים מדרום לגבול. שטחה של העיר הוא 10.5 קמ"ר ואוכלוסייתה יהודית כמעט ב-100%. למיטב ידיעתנו, לא הייתה נוכחות צבאית משמעותית בתוך העיר במהלך העימות.

על-פי נתונים רשמיים, לפחות 880 רקטות פגעו באזור נהרייה במהלך העימות של שנת 2006, וכתוצאה נהרגו לפחות שני בני אדם ונפצעו 94 או 95 אחרים. רוב הפגיעות בגוף אירעו ב-13 ביולי, אז נפצעו 28 אזרחים. כמה מן הפגיעות היו בינוניות או קשות, כולל פציעה אחת שחייבה קטיעה של רגל. את מספרם הנמוך יחסית של ההרוגים והפצועים קשה ניתן לזקוף לטובת אמצעים להגנה אזרחית: תושבי העיר, המורגלים בהתקפות רקטות מן העבר, היו מנוסים מאוד במנוסה למקלטים ציבוריים, מקלטים שכונתיים וחדרי ביטחון פרטיים. חלקם עברו להתגורר במהלך העימות באזורים אחרים במדינה, בעוד אחרים הוסעו מן המקום על-ידי הרשויות להפוגות קצרות.

חיזבאללה פגע בעבר בנהרייה באמצעות רקטות, אך לדברי גליה מור, מנהלת יחסי הציבור של העירייה, לא היה "שום דבר כמו זה".¹⁷⁴ מאור אמרה כי קרבתה של העיר לגבול והעובדה שהייתה בטווח הרקטות פגעה במשך השנים בתעשיית התיירות וצמצמה השקעות, וכי על בעלי נכסים נכפה להסב מלונות לבתי מגורים.

ב-13 ביולי, למחרת היום שבו החלו מעשי האיבה, החלו רקטות לפגוע בנהרייה. באותו בוקר פגעה רקטה בגג בניין דירות, וחדרה לתוך דירה. כתוצאה מכך נהרגה עולה חדשה מארגינטינה, מוניקה סיימן לרר, בת 40. הבניין שוכן בשכונת המגורים נווה יצחק רבין, ממזרח למרכז העיר. באותו יום נהרג בעיר צפת אזרח ישראלי נוסף מפגיעת רקטה של חיזבאללה, ניצו רובין, בן 33.

לאחר ה-13 ביולי נחתו רקטות בנהרייה כמעט מדי יום, ומספרן עלה על אלה שנחתו בכל עיר אחרת מלבד קריית שמונה. 195 מן הרקטות פגעו לדברי מור ישירות במכוניות, בתים או מבנים אחרים. מור הוסיפה כי תושבים ובעלי נכסים דיווחו על נזקים שנגרמו על-ידי רקטות ל-1,500 בתים ועסקים קטנים ול-155 מכוניות.

לדברי קובי בכר, מפקד משטרת מחוז זבולון, רוב הרקטות שפגעו בנהרייה היו בקוטר 122 מ"מ. חלק מן הרקטות נטענו בגולות פלדה. לדברי מיכאל קרדש, סגן ראש יחידת החבלה של משטרת ישראל, פגעו בעיר במהלך המלחמה כמה רקטות בקוטר 240 מ"מ.¹⁷⁵

¹⁷⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נהרייה, 3 באוקטובר 2006.

¹⁷⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, ירושלים, 4 באוקטובר 2006.

מטרה צבאית אפשרית אחת הייתה המפעל של חברת "בליידס טכנולוגיה בע"מ" בצפון העיר (המוכר באזור עדיין בשמו הקודם, "ישכר"). החברה היא יצרנית בינלאומית גדולה של להבים עבור טורבינות של מנועים. לדברי מאור, כמה רקטות פגעו במתחם בליידס טכנולוגיה במהלך העימות. אף שלדבריה פגעו רקטות בצפון העיר יותר מאשר בדרומה, הרי ששכונות מגורים ברחבי העיר נפגעו שוב ושוב.

מפה סכמאטית של אתרי נחיתת הרקטות, כפי ששורטטה בידי מאור, מראה כי הפגיעות היו מפוזרות די הצורך על מנת להצביע על-כך שחיזבאללה שיגר רקטות לעבר 10.5 הקילומטרים הרבועים של העיר עצמה, בין אם ניסתה לכוון אל מפעל בליידס טכנולוגיה ובין אם לאו.

נהרייה הייתה אולי מוכנה היטב, אך התקפות הרקטות החוזרות ונשנות גבו מחיר פסיכולוגי וגופני מתושביה. כאשר ביקר ארגון Human Rights Watch במקלטים בנהרייה בחודש יולי, היו רובם חמים, מחניקים וצפופים יתר על המידה. תושבים מקומיים רבים בילו ימים ולילות במקלטים מאז החלה העימות.

רוזה גוטמן, תושבת נהרייה בת 52, תיארה את הקשיים העומדים בפני קשישים המשתמשים במקלטים: "הגישה לקשישים קשה בגלל המגדרות", היא אמרה. "קשה להם לרדת למטה למקלט בזריזות ומאוחר יותר לטפס בחזרה החוצה. המקלטים דחוסים ואין מספיק מקום לכולם."¹⁷⁶

אישה נוספת ששהתה באותו מקלט ביחד עם גוטמן אמרה:

כולנו במקלט כל הזמן, מאז היום שהכול התחיל. אנחנו יוצאים רק כששירותי החירום מודיעים ברמקול שמותר לנו לצאת. לפעמים אנחנו נשארים במקלט במשך היום והולכים הביתה לישון בלילה. אתמול הלכנו הביתה בסביבות חצות לישון אבל בסביבות שתיים בלילה התחילו ליפול רקטות ובחמש בבוקר כבר הספיק לנו וחזרנו למקלט. אנחנו צריכים עוד מזרונים לכולם כדי לישון פה. זה קשה במיוחד לילדים. הם משועממים ומפחדים.

ההרוג השני של נהרייה, נוסף למוניקה סיידמן לרר, היה אנדרי זלנסקי, בן 37, שנהרג ב-18 ביולי בערב ממש בפתח המקלט בשכונת רגום. חוקרי Human Rights Watch הגיעו לאתר האירוע מיד לאחר ההתקפה ודיברו עם עד הראיה אליאס סיאן, בן 34:

הבחור הכניס את אשתו והבת שלו למקלט ואז יצא; אני לא בטוח למה. לא הייתה אזעקה באותו זמן, רק אתרעה כללית להיכנס למקלטים ולהישאר בהם. אני עמדתי ליד הכניסה למקלט, והבחור היה רק כמה מטרים ממני. פתאום שמעתי שריקה, ומיד רצתי בחזרה פנימה. הבחור לא הספיק להגיע, ונהרג מיד מפגיעת הרקטה.

¹⁷⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נהרייה, 18 ביולי 2006.

מאוחר יודע נודע לארגון Human Rights Watch כי זלנסקי יצא מן המקלט כדי להביא שמיכה לבתו. יואב זלגן, רווק בן 35 שנותר במקלט, אמר: "לפני כן היו בערך שבעים אנשים במקלט, אבל אחרי שהוא נהרג, הרבה אנשים עזבו את העיר, בעיקר אלה שיש להם ילדים". זלגן הוסיף, "עכשיו רק שלושים אנשים נמצאים פה בדרך כלל".

באותו יום, היה משה זמיר, תושב נהרייה בן 56, עד לפגיעת רקטה בבית שכנו. "בסביבות השעה שש אחר הצהריים יצאתי החוצה כדי לשבת במרפסת הקדמית שלי", סיפר. "פתאום שמעתי בום גדול, והתכופפתי מהר על הרצפה. ראיתי שברים עפים לכל הכיוונים ורצתי מהר לתוך הבית". לדבריו, הרקטה פגעה בביתה של משפחת אקוקה, שכנו של זמיר, שכבר עזבה את העיר.¹⁷⁷

בערב שבו זלנסקי נהרג מפגיעת רקטה, חיזבאללה הכריז בהודעה שפרסם כי תקף, בין מקומות אחרים, את "ההתנחלות" נהרייה, "בתגובה להתקפות האויב הציוני על אזורים בלבנון".

בית החולים נהרייה

בית החולים גליל מערבי, המוכר יותר בשם בית החולים נהרייה, שוכן מחוץ לעיר ובצמוד אליה, כשלושה קילומטרים ממזרח למרכז העיר. בית החולים מוקף בשדות פתוחים; למיטב ידיעתנו אין מתקני צבא בקרבתו. בית החולים הוא מתקן רב קומות גדול ומודרני, שניתן לראותו מגבול לבנון. בית החולים משרת את חצי מיליון תושביו של הגליל המערבי, מכרמיאל ועד לחוף הים. לדברי זיו פרבר, דובר בית החולים, במהלך מלחמת 2006 טופלו במקום 1,872 בני אדם, ובהם 343 חיילים.¹⁷⁸ שנים קודם לכן הסב בית החולים את המרתף שלו למחלקות רפואיות, על מנת שיוכל לפעול מתחת לפני הקרקע בעת הצורך, כשהוא מוגן מהתקפות רקטות.

ב-28 ביולי, בסביבות השעה 17:30, פגעה רקטה במחלקת העיניים של בית החולים, הפונה צפונה ואשר נמצאת בקומה הרביעית. איש לא נפגע מהתקפה זו, שכן המטופלים והשירותים הועברו כבר למרתף בית החולים. הרקטה, שנטענה בגולות פלדה, הותירה חור בקיר החיצוני של בית החולים, והחריבה שמונה חדרים, כולל מיטות, ציוד ומערכות שונות שהותקנו בתקרה ובקירות.

הפגיעה בבית החולים נראית מכוונת כאשר בוחנים אותה בהקשר של הרקטות הרבות שהחטיאו במהלך המלחמה את המבנה רק במעט. ד"ר ג'ק סטולרו, מנהל המחלקה לרפואה דחופה בבית החולים, עבד במקום ברציפות מה-12 ביולי ועד ה-4 באוגוסט. "אני בטוח שהם ניסו לפגוע בבית החולים", אמר סטולרו. "לפחות עשר רקטות נפלו מסביב לבית החולים במהלך המלחמה, החל בימים הראשונים ועד לאחרונים. באותו בוקר שבו בית החולים נפגע, הייתה רקטה אחת שנחתה ממש ליד מגרש החניה".

¹⁷⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נהרייה, 18 ביולי 2006.

¹⁷⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נהרייה, 30 באוקטובר 2006. על-פי המשפט הבינלאומי, נוכחותם של חיילים פצועים בבית חולים אינה הופכת את המתקן למטרה צבאית. ראו למשל אמנת ג'נבה הראשונה, סעיף 19; הפרוטוקול הראשון, סעיף 12.

מן החלונות המנופצים במחלקת העיניים ניתן לראות בבירור את הגבעות שבצדו הלבנוני של הגבול, ואשר מהן שוגרו הרקטות. "אין כאן בסביבה שום בסיסים צבאיים, שום דבר צבאי בכלל", אמר פרבר. "אני מאמין שהם יודעים היטב שהם יורים על בית חולים".

נצרת

ב-19 ביולי פגעו שתי רקטות מלאות בגולות פלדה בעיר הערבית נצרת. מהרקטה הראשונה נהרגו שני ילדים קטנים בפאתי העיר, והרקטה השנייה גרמה נזק ניכר לסוכנות לממכר מכוניות בעיר התחתית והחטיאה בני אדם רק במעט. שתי רקטות אלה היו היחידות שגרמו נזק כלשהו במהלך המלחמה בנצרת. נצרת היא בעיקרה עיר ערבית, שאוכלוסייתה מונה 65,000 תושבים, והיא שוכנת במרחק של כארבעים קילומטרים מן הגבול עם לבנון. על-פי נתונים ישראלים רשמיים, ארבע רקטות נוספות נפלו בסביבתה של נצרת, אך לא בתוך גבולות העיר, ואחת נפלה בעיר היהודית השכנה נצרת עילית.

אביהם של שני הילדים, עבד א-רחים טלוזי, צָבָע מובטל, תיאר את שהתרחש ב-19 ביולי אחר הצהריים. טלוזי נמנם בביתו בשכונת ספאפרה שעל צלע גבעה, עד שבסביבות השעה 16:45 התעורר לשמע פיצוץ. הוא ואשתו נוהאד החלו מיד לחפש את שמונת ילדיהם. הוא גילה ששניים מהבנים הגדולים יותר, מועתז בן ה-14 ועלאא בן ה-13, לקחו שניים מהקטנים, מחמוד בן ה-4 ורביע בן ה-8, לשחק בחוץ. כאשר ארבעת הילדים הלכו במורד סמטה תלולה הסמוכה, לבית הרקטה התרסקה על הדרך. הבנים הגדולים יותר התקדמו יותר במורד הרחוב וניצלו מפגיעה, אך רביע ומחמוד, שהיו במרחק של חמישה ושמונה מטרים, בהתאמה, ממקום הפגיעה, נהרגו במקום. גופותיהם הושחרו כתוצאה מהתפוצצות הרקטה. חזהו של רביע נוקב בחורי גולות פלדה, ומחמוד ספג פצעים מרסיסי הרקטה.¹⁷⁹

לדברי תושבים בנצרת, פחות מדקה לאחר נחיתת הרקטה הראשונה, נחתה השנייה בעיר התחתית בנצרת, כשהיא פוגעת בסוכנות לממכר מכוניות ובמוסך, שניהם מזה שלושה וחמש שנה בבעלותו של אסד אבו נאגיה אסד. הפגיעה הישירה גרמה להרס של המוסך, של המשרד עם המחשבים, של מכשירי האבחון, של כמה מכוניות שטופלו במוסך ושל שלוש מכוניות חדשות שהגיעו באותו יום ועמדו למכירה. לדברי אבו נאגיה, ההתקפה אירעה למרבה המזל ביום רביעי, שהוא היום היחיד בשבוע שבו המוסך נסגר בשעה מוקדמת, אחרת היו נוכחים בו לפחות עשרים עובדים.¹⁸⁰

זוהר מוסלאי ממשטרת ישראל אמר, "שני האתרים שנפגעו מהטילים הם במרחק אווירי של קילומטר וחצי או שניים זה מזה. מפקד המשטרה המקומית ואני היינו במקרה בסיור במרחק של חמישים מטרים מהמקום שבו נהרגו שני האחרים בשכונת ספאפרה. במקום היה נזק עצום ורסיסים, שנגרמו על-ידי רקטה בקוטר 220 מ"מ."¹⁸¹

¹⁷⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נצרת, 7 באוקטובר 2006.

¹⁸⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נצרת, 20 ביולי 2006.

¹⁸¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, נצרת, 20 ביולי 2006.

מסגרת של מראת רחוב בנצרת, אשר נוקבה על-ידי גולות פלדה בקוטר 6 מ"מ שניתזו מרקטה שפגעה בקרבת מקום ב-19 ביולי 2006; כתוצאה מפגיעתה של הרקטה נהרגו מחמוד טלוזי, בן 4, ואחיו רביע טלוזי, בן 8. © 2006 בוני דוקרטי / ארגון Human Rights Watch

כשנשאל לגבי מטרות צבאיות אפשריות בנצרת, שאליהן עשוי היה חיזבאללה לכוון את ההתקפה, אמר עבד א-רחים טלוזי שהוא סבור שהרקטה שממנה נהרגו שני בניו נועדה לפגוע בתחנת המשטרה "הקישלה", בניין גדול וישן השוכן בראש גבעה, כמאה מטרים מעל לסמטה התלולה שנפגעה מן הרקטה. טלוזי אמר שהוא מאמין שתחנת המשטרה היא מטרה צבאית, כיוון שיש בה ציוד תקשורת מתוחכם. לא היה ביכולתו של ארגון Human Rights Watch לאשר מידע זה או להפריכו.

בסיס צבאי שוכן במרחק של כמה מאות מטרים מהחנות לממכר המכוניות, בשכונת ביר אל-אמיר בעיר, באזור ג'יבל א-דוולה. באזור שסביב נצרת והכפרים הערביים הסמוכים קיימים כמה מפעלי תעשייה צבאית של צה"ל ובסיסים צבאיים, כולל מחנה כפר החורש, השוכן במרחק של קילומטר וחצי מדרום לעיר, ובסיס חיל האוויר רמת דוד (נהלל), השוכן במרחק של 12 קילומטרים ממערב לעיר.

מנהיג חיזבאללה נסראללה התנצל פומבית על שיגור הרקטות שנטלו את חייהם של רביע ומחמוד טלוזי. בראיון לרשת הטלוויזיה אל-ג'זירה למחרת היום אמר נסראללה: "למשפחה שנפגעה בנצרת, בשמי ובשם אחיי, אני מתנצל בפני המשפחה הזו... דברים כאלה קורים. מכל מקום, אלה שנהרגו בנצרת, אנו רואים בהם שהידים של פלסטין ושל האומה. תנחומי למשפחה". עם זאת, למיטב ידיעתנו, חיזבאללה לא הסביר מעולם מה הייתה המטרה שאלה כוונה להתקפה הקטלנית.¹⁸²

קיבוץ סער

קיבוץ סער נמצא שבעה קילומטרים מן הגבול, מעט מצפון לנהרייה. רובם הגדול של 450 תושבי הקיבוץ, כולל ילדים, עזבו אותו במהלך השבוע הראשון לעימות, ואלה שנותרו בילו את רוב זמנם במקלטים.

ב-2 באוגוסט נהרג חבר הקיבוץ דוד ללצ'וק, בן 52, מפגיעת רקטה. ללצ'וק נותר בקיבוץ כדי לעבוד בפרדס. בסביבות השעה 13:00 יצא ללצ'וק מביתו כשהוא רכוב על אופניים כדי לבדוק את הגינות, אך שב על עקבותיו כששמעה אזעקה. ללצ'וק כמעט הצליח כמעט הגיע בחזרה לביתו כשרקטה פגעה בחצר ורסיס גדול שניתז ממנה ניקב את גופו. ללצ'וק נהרג במקום. הוא עלה לישראל מספר שנים קודם לכן מארצות הברית; אשתו וילדיו עזבו את הקיבוץ במהלך העימות.

מזכיר הקיבוץ, יאיר בוימל, אמר למחרת הריגתו של ללצ'וק, כי במהלך שלושת השבועות שקדמו לכך נפלו שבע רקטות בקיבוץ עצמו ורבות נוספות בשטחים החקלאיים ובשדות השייכים לקיבוץ. הוא הוסיף:

במשך שלושה שבועות לא יכולנו לטפל בפרדסים ובמטעי האבוקדו שלנו, וגם לא בשדות. מפעל מערכות ההשקיה כאן כמעט הושבת. אנחנו מפסידים כסף, אנחנו מפסידים לקוחות, אבל במשך רוב הזמן אנחנו לא יכולים לעזוב את המקלטים, ובטח שלא להמשיך בעבודה.¹⁸³

למיטב ידיעתנו, חיזבאללה לא חשף את המטרה שאלה כוונה התקפה זו. כמו כן, חיזבאללה לא הגיב לבקשת Human Rights Watch לקבל מידע זה. ארגון Human Rights Watch לא הצליח לוודא בבירור האם היו אובייקטים צבאיים בסמוך לאתר שנפגע מהתקפת רקטות זו.

צפת

העיר צפת שוכנת על גבעות הנמצאות בגליל המזרחי, במרחק של 13 קילומטרים מדרום לגבול, והיא מונה 28,100 תושבים. על-פי נתונים ישראלים, פגעו בעיר 74 רקטות, ו-297 רקטות נוספות נחתו בקרבת מקום. צפת ספגה אבדה אחת בנפש, ניצו רובין, בן 33, שנהרג כשרקטה פגעה בסמוך אליו ברחוב ב-13 ביולי.

¹⁸² הציטוט הובא בכתבה "מנהיג חיזבאללה מתנצל על קורבנות ילדים של התקפותיו", סי-אן-אן, 21 ביולי 2007, <http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/07/20/nasrallah.interview> (כניסה לאתר ביום 6 ביוני 2007).

¹⁸³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, קיבוץ סער, 3 באוגוסט 2006.

הרקטות נחתו בכל רחבי העיר, אך על-פי מיכאל קרדש ממשטרת ישראל היו שני מקבצים: אחד בסמוך למפקדת פיקוד צפון של צה"ל, בפאתיה הצפוניים של העיר, והשני בסמוך לבית החולים זיו, בחלקה הדרום-מערבי של העיר, מרחק של כשלושה קילומטרים מהמקבץ הראשון.¹⁸⁴ בבית החולים מטופלים בעיקר אזרחים, אך גם חיילים שנפצעו בלבנון, המוטסים לעיתים מזומנות אל מנחת המסוקים של בית החולים. פיקוד הצפון של צה"ל הוא מטרה לגיטימית; בית החולים אינו כזה, גם אם טופלו בו חיילים לצד האזרחים.

ב-17 ביולי, בשעה 23:00, פגעה רקטה בסמוך לפינה הצפון-מערבית של בית החולים, כחמישה מטרים מקיר בית החולים. כתוצאה מהפיצוץ נפצו חלונות, וחלונות אחרים הועפו ממקומם, מן הקומה הראשונה ועד לרביעית, וגרמו נזק למחלקה הכירורגית, למחלקת רפואה פנימית ולמחלקת הילדים. כמו כן, נפגעה מישורת בטון מזוין שעליה ניצבות כמה ממערכות המים ועיבוד הגז של בית החולים.

רון פרי, בן 37, שטופל בבית החולים, תיאר את שהתרחש:

בערב צפינו בטלוויזיה בחדר שלנו. אבל בדיוק כמה שניות לפני שהרקטה פגעה יצאנו למרפסת בקומה שלנו. פתאום, משהו פגע בקיר למטה, והיה הבזק עצום של אור צהוב וזכוכית מתנפצת. היה אתנו במרפסת ילד בכיסא גלגלים, וזכוכית פגעה בראש שלו. יצאנו למרפסת לעשן סיגריה. מסוק טס מעלינו, ואז שמענו אזעקה וניסינו לחזור פנימה, אבל הרקטה הגיעה מהר מדי, ולא הספקנו עדיין להיכנס. היינו שלושה בחוץ על המרפסת – אני, עוד בחור והילד בכיסא הגלגלים. הפיצוץ ממש מרים אותך פיזית, ונחתנו בקצה השני של המרפסת. יש לי חתכים בשתי הידיים ובשתי הרגליים מהזכוכיות, וחתיכת מתכת פגעה במרפסת. זה היה הרסיס שניפץ את החלונות, ולא ההדף מהפיצוץ.¹⁸⁵

נתן סנוף, קצין הביטחון של בית החולים, אמר לאחר הפיצוץ כי ההנהלה העבירה מטופלים אל מתחת לפני הקרקע ולמחלקות הפונות דרומה, או שחררה אותם כאשר הדבר ניתן. סנוף הוסיף כי כתוצאה מנפילת הרקטה נשברו חלונות בחמישים עד שישים חדרים. ד"ר עמר חוסיין, ראש מחלקת הרפואה הדחופה בבית החולים, אמר כי בשל התקפות הרקטות שלחו רבים מצוות בית החולים את משפחותיהם למרכז הארץ, בעוד הם עצמם ישנים בבית החולים.¹⁸⁶

בהודעה שפרסם ביום הפגיעה, בשעת ערב מאוחרת, הכריז חיזבאללה כי בשעה 22:15 התקיף את צפת, כמו-גם כמה עיירות וערים אחרות. חיזבאללה הכריז בנפרד על התקפה ששיגר בשעה 22:22 על מפקדת פיקוד צפון בעיר.

¹⁸⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, ירושלים, 4 באוקטובר 2006.

¹⁸⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, צפת, 18 ביולי 2006.

¹⁸⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, צפת, 18 ביולי 2006.

הצדקות חיזבאללה להתקפות על אזורים אזרחיים

רבות מההצהרות שהשמייע חיזבאללה במהלך המלחמה הצביעו באופן ברור על כך שמנהיגי הארגון האמינו כי התקפות מכוונות על אזרחים ישראלים הנן לגיטימיות בנסיבות מסוימות. ההצדקות שסיפק חיזבאללה להתקפות ממין זה – דוגמת הצורך לאלץ את ישראל להפסיק את התקפותיה חסרות ההבחנה ולכפות עליה לעבור למערכה קרקעית – אין בהן כדי להפוך התקפות אלה לחוקיות לפי המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

חיזבאללה טען, הן לפני העימות והן במהלכו, כי הוא מעדיף לכוון את התקפותיו על מטרות צבאיות, וכי עומדים לרשותו האמצעים הדרושים לעשות כן. כשפרצה המלחמה ב-12 ביולי 2006 בחר חיזבאללה להכריז בראש ובראשונה על מה שהגדיר כתקיפות צבאיות מוצלחות. ב-13 ביולי טען הארגון בתחנת הטלוויזיה אל-מנאר כי פגע בבסיס צה"ל בהר מירון, "אשר נפגע באורח חמור ועלה באש". מנהיג חיזבאללה חסן נסראללה יטען מאוחר יותר כי חיזבאללה הרס את הבסיס כליל.¹⁸⁷

עם זאת, ב-13 ביולי איים חיזבאללה לכוון התקפות גם נגד אזרחים ישראלים אם תמשיך ישראל לכוון התקפות נגד אזרחים לבנונים. באותו יום התחיל חיזבאללה לירות על ערים ישראליות דוגמת צפת ונהרייה, התקפות שבהן נהרגו שני האזרחים הראשונים בעימות.

אף על פי כן המשיך חיזבאללה לטעון כי הוא מכוון חלק גדול מהתקפותיו למטרות צבאיות, ופוגע בהן. לאחר שוך הקרבות טען נסראללה כי "המספר שישראל הצהירה עליו הוא 4,000 רקטות, אך המספר האמיתי גדול מזה... ברצוני להבהיר כי רובן לא נפלו על התנחלויות אלא על מתקני צבא, מחנות ומוקדי התכנסות צבאיים".¹⁸⁸ חיזבאללה טען ששיגר כ-8,000 רקטות לתוך ישראל,¹⁸⁹ והסביר את הפער של 4,000 רקטות בהאפלה תקשורתית של ישראל על דיווחים הנוגעים לפגיעות במטרות צבאיות. ב-9 באוגוסט הכריז נסראללה בתחנת הטלוויזיה אל-מנאר: "היו בטוחים כי רקטות אלה הונחו על-ידי אללה, וכי הן מונחות מבחינה טכנית ואינן משוגרות באופן חסר הבחנה".¹⁹⁰ לאחר המלחמה הרחיב נסראללה את היריעה אודות טענה זו:

¹⁸⁷ "לוחמי ההתנגדות הרסו את בסיס [הר] מירון לחלוטין, וזהו אחד מהבסיסים האסטרטגיים החשובים ביותר בישראל". ראיון שפורסם בעיתון א-ספיר הלבנוני (ערבית), 5 בספטמבר 2006.

¹⁸⁸ ראיון לרשת החדשות הלבנונית New TV, 27 באוגוסט 2006. תמליל הראיון מובא ביומון המלחמה הישראלית בלבנון 2006 (יומית אל-חרב אל-אסראילייה עלא לובנאן), בירות: א-ספיר ומרכז המידע הערבי, 2006, בערבית, עמ' 267.

¹⁸⁹ "בכיר בחיזבאללה אמר לאמנסטי אינטרנשיונל כי מספר הרקטות שנורו היה כ-8,000". אמנסטי אינטרנשיונל, "תחת אש: התקפות חיזבאללה על צפון ישראל", Al Index: MDE 02/025/2006, 14 בספטמבר 2006, הערת שוליים 4.

¹⁹⁰ תמליל הנאום בשפה האנגלית נמצא בכתובת

<http://www.aimislam.com/forums/index.php?showtopic=457&st=40> (כניסה לאתר ביום 15 במארס 2007).

הם הטילו הגבלה [או איסור] על כיוון התקפות למטרות צבאיות. זו משמעותה של ההאפלה התקשורתית שהוטלה על [נפילתן של] 4,000 רקטות... מרבית הרקטות שנפלו בחיפה ומעבר לחיפה פגעו במטרות צבאיות, ויש לנו מידע מודיעיני על אבדות בבסיסים, במחנות צבא, בשדות תעופה ובמתקני תשתית רגישים.¹⁹¹

לא עלה בידו של ארגון Human Rights Watch לאמת טענות אלה. הרשויות הישראליות לא אישרו את דבר התרחשותה של אף מתקפת רקטות שהסבה נזק למתקני צבא בתוך ישראל במהלך העימות, אם כי מיכאל קרדש מיחידת החבלה של משטרת ישראל הודה כי "עשרות" רקטות פגעו במדרונותיו של הר מירון.¹⁹² נוסף לכך, ב-6 באוגוסט פגעה רקטה בקוטר 122 מ"מ לטווח משופר, טעונה בגולות פלדה, ישירות בקבוצת חיילים שהתכנסו מחוץ לכניסה לקיבוץ כפר גלעדי, והרגה 12 מהם.

אולם, לצד ההתקפות על מטרות צבאיות, הבהיר חיזבאללה היטב כי הוא מכון רקטות לכפרים, עיירות, ערים, מושבים וקיבוצים בצפונה של ישראל. זאת באמצעות הצהרות שהושמעו בתחנת הטלוויזיה אל-מנאר, המופעלת על-ידי הארגון, ובהודעות שנשלחו לתקשורת.

חיזבאללה הצדיק התקפות אלה בטענה שישראל, בהפציה את דרום לבנון, התעלמה מההבנות אפריל 1996, שבהן קיבלו על עצמם שני הצדדים להימנע מהתקפות על אזרחים.¹⁹³ חיזבאללה טען כי הוא מבקש להשיב הבנות אלה על כנן. בעת שהמלחמה התקרבה לסיומה המשיך חיזבאללה להיתלות בהבנות משנת 1996 כמסגרת ההתייחסות להתנהלותו. ב-12 באוגוסט הכריז נסראללה בתחנת הטלוויזיה אל-מנאר: "באופן טבעי אנו דבקים ב'הבנות אפריל' [נגד כיוון התקפות על אזרחים], ואנו קוראים לאויב לדבוק בהבנות אלה".¹⁹⁴

במהלך הקרבות איים חיזבאללה שוב ושוב כי יגביר את הירי על אזרחים ישראלים או יפסיק אותו בהתאם לפעולותיה של ישראל בכל הנוגע לאזרחים לבנוניים. נוסף לכך, טען הארגון שבמקרים שבהם הוא תקף אזרחים ישראלים בתגובה למעשי פרובוקציה מצד ישראל, הוא עשה כן בצורה מדודה ובאופן הדרגתי.

ארגון Human Rights Watch בחן 89 הודעות שהפיץ חיזבאללה במהלך המלחמה, ואשר בהן פורטו המקומות בישראל שבהן פגעו, לטענת חיזבאללה, הרקטות שלו באותו יום. רק מיעוט קטן מאתרי הפגיעה שהוזכרו הוגדרו בהודעות כאובייקטים צבאיים. כך למשל, בהודעה שהופצה ב-17 ביולי דווח על תקיפות של מפקדת פיקוד הצפון של צה"ל בצפת ושל בסיס הבקרה האזורית של חיל האוויר בהר מירון. ברובן הגדול של הודעות אלה הוזכרו רק שמות אזרחים שחיזבאללה טען כי תקף.

¹⁹¹ ראיון שערך העיתונאי חוסיין איוב עם חסן נסראללה, א-ספיר (ערבית), 5 בספטמבר 2006. תמליל הראיון מובא ביומון המלחמה הישראלית בלבנון 2006 (יומיית אל-חרב אל-אסראילייה עלא לובנאן), בירות: א-ספיר ומרכז המידע הערבי, 2006, בערבית, עמ' 267.

¹⁹² ראיון שערך Human Rights Watch בירושלים, 4 באוקטובר 2006.

¹⁹³ הבנות אלה, שתוזכרנה שוב להלן בפרק "רקע היסטורי לעימות של שנת 2006", כללו בין השאר הסכמה כי אזרחים לא יהיו מטרה להתקפות.

¹⁹⁴ כפי שתורגם לאנגלית על-ידי המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון,

<http://www.memritv.org/Transcript.asp?P1=1234>, (כניסה לאתר ביום 4 ביוני 2007).

לדוגמה, בהודעה שהופצה ב-23 ביולי דווח כי בשעה 15:17 ירה חיזבאללה מאות רקטות על "הערים" עכו וצפת ועל "ההתנחלויות" [בערבית: מוסתעמראת] טבריה, כרמיאל, קריית שמונה, [כפר] חנניה, מעלות, שלומי, רמות נפתלי, יפתח, שדה אליעזר, זואילון וגונן. אם כיוון חיזבאללה את התקפותיו על יישובים אלה על מטרות צבאיות ולא על אזרחים, הרי שהארגון לא עשה כל ניסיון להעביר את המסר הזה. זאת, בניגוד למספר הקטן של הצהרות שפרסם חיזבאללה, ובהן פורטו האובייקטים הצבאיים שתקף לטענתו.

ההצדקה הנפוצה ביותר של חיזבאללה לירי על אזרחים הייתה שזו הדרך היחידה ללחוץ על ישראל לחדול מהתקפותיה על אזרחים לבנוניים. כך למשל התבטא המזכ"ל נסראללה בנאום ששודר בתחנת הטלוויזיה אל-מנאר ב-29 ביולי, שבועיים לאחר שהחל העימות:

מתי [עוד] בהיסטוריה של הסכסוך הערבי-ישראלי נאלצו שני מיליון ישראלים לעזוב את אזוריהם או לשהות במקלטים במשך 18 ימים או יותר? המספר הזה יגדל כאשר נרחיב את השלב של "אחרי חיפה". הפגזת העיר עפולה ובסיסה הצבאיים סימנה את תחילתו של שלב זה. ערים רבות במרכז יהפכו למטרה בשלב שאחרי חיפה אם תימשך התוקפנות הברברית נגד מולדתנו, עמנו, וכפרינו.¹⁹⁵

חיזבאללה גם הסביר שבהמשיכו לירות רקטות לשטח ישראל הוא ממחיש את העובדה שההפצצות הישראליות לא הצליחו למנוע את הירי, ובכך הוא מאלץ את ישראל לנהל מערכה קרקעית שבה חיזבאללה נהנה מיתרונות טקטיים.¹⁹⁶

גם אם תרם ירי הרקטות של חיזבאללה על אזרחים ישראלים למטרותו הצבאית של הארגון, לאלץ את ישראל לעבור ממתקפת אוויר למתקפה קרקעית, היוו התקפות אלה הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. התקפות הן חוקיות רק כאשר הן מכוונות נגד אובייקטים צבאיים, כמו אדם, חפץ או מקום שטבעם, מיקומם, תכליתם או השימוש בהם תורמים תרומה אפקטיבית לפעילות צבאית, ואשר הריסתם באותה נקודת זמן מקנה יתרון צבאי מובהק. קיומו של רציונאל צבאי להתקפה על אזרחים אינו הופך אובייקטים מוגנים למטרות צבאיות; לפי דיני המלחמה, אזרחים נותרים חסינים

¹⁹⁵ "מנהיג חיזבאללה מבטיח לתקוף 'ערבים' ישראליות בנאום ב-29 ביולי", בי-בי-סי המזרח התיכון, 30 ביולי 2006.

¹⁹⁶ כך למשל, ב-26 באוגוסט 2006 הצהיר נסראללה בתחנת הטלוויזיה אל-מנאר: "איננו צבא מסורתי, ואיננו משתמשים בקו הגנה מסורתי. אנו עורכים מלחמת גרילה, שיטה ידועה לכול. מה שחשוב במערכה הקרקעית הוא מספר האבדות שאנו גורמים לאויב הישראלי. אני אומר לכם: היקף הפלישה הקרקעית שהאויב הישראלי עשוי להגיע אליו אינו משנה דבר – ולאויב זה ישנן יכולות גדולות בתחום זה – והוא לא ישיג את מטרת הפלישה הזאת, שהיא למנוע את הפגזת ההתנחלויות בצפונה של פלסטין הכבושה... הגעתו של צבא הציונים למדינתנו תאפשר לנו לגרום נזק רב יותר, לו, לחייליו, לקציניו, ולטנקים שלו; היא תזמן לנו אפשרות נרחבת וגדולה יותר ליזום התנגשויות ישירות ולנהל מלחמת התשה נגד אויב זה, במקום שהוא ימשיך להתבצר לאורך הגבול הבינלאומי כאשר הוא סומך על חיל האוויר שלו שיתקוף כפרים ועיירות, ושיהרוג ילדים, נשים ואזרחים. בהתנגשויות, תהייה ידנו על העליונה. בהתנגשויות הקרקעיות הקריטריון הוא ההתשה שלנו את האויב, ולא איזה שטח נשאר או לא נשאר בידינו, משום שאיננו נלחמים בשיטות של צבא רגיל. אנו נשחרר, ללא כל ספק, כל אדמה שהאויב יכבוש, לאחר שנגרום לו לאבדות גדולות." (מבוסס על תרגום של ארגון Human Rights Watch מערבית לאנגלית. תרגום נוסף לאנגלית נמצא בכתובת <http://memri.org/bin/articles.cgi?Page=countries&Area=syria&ID=SP121406> (כניסה לאתר ביום 30 במאי 2007)).

מהתקפה כל עוד אינם משתתפים ישירות בפעולות האיבה. הצהרות ממין זה אינן אלא ראיות חותכות לקיומה של כוונה פלילית, שהיא תנאי לביסוסה של אחריות פלילית אישית לפשעי מלחמה.

קו ההגנה שבו השתמש חיזבאללה יותר מכל כדי להגן על הטקטיקה שלו, היה הטענה שכיוון התקפות על אזרחים היה הדרך היעילה ביותר להגן על אזרחים לבנוניים. ב-14 ביולי, בנאומו הראשון מאז תחילת פעולות האיבה יומיים קודם לכן, איים נסראללה שחיזבאללה לא יחוס על חיי אזרחים ישראלים, משום שישראל פגעה באזרחים לבנוניים:

אל הציונים, אל אנשי הישות הציונית בשעה זו, אני אומר להם: ...המשוואה השתנתה. לא אומר היום שאם תפגעו בבירות אנחנו נפגע בחיפה. לא אספר לכם שאם תכו בפרבריה הדרומיים של בירות אנחנו נכה בחיפה. רציתם להיפטר מהמשוואה הזאת, אז עכשיו אני ואתם נפטרנו ממנה באמת. רציתם לוחמה פתוחה, ואנחנו נכנסים ללוחמה פתוחה. אנחנו מוכנים לכך, מלחמה בכל רמה. לחיפה, ותאמינו לי, אחרי חיפה ואחרי אחרי-חיפה. לא רק אנחנו נשלם מחיר. לא רק בתינו ייהרסו. לא רק ילדינו יהרגו. לא רק אנשינו יאלצו לעזוב את בתיהם. הימים האלה חלפו עברו. כך היה לפני 1982, ולפני שנת 2000.¹⁹⁷

בבוקר ה-16 ביולי שיגר חיזבאללה רקטה בקוטר 220 מ"מ, עמוסה בגולות פלדה, והרג שמונה עובדי מסילת רכבת בחיפה. מאוחר יותר באותו יום הודיע נסראללה בשידור טלוויזיה כי ישראל הכריחה את חיזבאללה לזנוח את מאמציו, מימי העימות הראשונים לחוס על חיי אזרחים:

ראשית, בנוגע למבצעי שטח, ניסינו למן ההתחלה לפעול בנחת ובזהירות ומבלי להיחפז. פרסמנו עמדות ברורות ואזהרות ברורות. ביום הראשון כיוונו את הרקטות שלנו למטרות צבאיות בלבד, ולא תקפנו אף קולוניה או התנחלות ישראליות בצפונה של פלסטין הכבושה. אך צבאו של האויב, חסר ישע אל מול המוג'אהדין, החל מהיום הראשון לכוון התקפות על עיירות, כפרים ומתקנים ותשתיות אזרחיים. אף על פי כן, נאזרנו בסבלנות וכיוונו את המאבק שלנו נגד חיילים ואתרי צבא בצפונה של פלסטין הכבושה [כלומר ישראל דהיום]...

נראה שהאויב פירש לא נכון את הסבלנות שלנו מהימים הראשונים, היות שאנחנו היינו למעשה סבלניים כלפי ההתקפה והגבנו רק מול הצבא כדי שלא להותיר מקום לספק שהקרב שלנו היה איתו; והיינו סבורים שכולם שותפים [כך במקור], אך כל אימת שאיננו מוכרחים להפציץ מטרות אזרחיות, איזו סיבה יש לנו להפציץ מטרות אזרחיות?...

היום לא הייתה לנו ברירה אלא לחזור בנו מההתחייבות שקיבלנו על עצמנו. התקדמנו, והפצצנו את העיר חיפה, בהכירנו את חשיבותה ואת טבעה המסוכן של העיר...

¹⁹⁷ לתמליל הנאום באנגלית ראו www.aimislam.com/forums/index.php?showtopic=457 (כניסה לאתר ביום 29 במאי 2007).

נשתמש בכל אמצעי שיאפשר לנו להגן [על עצמנו ועל אנשינו]; כל עוד האויב פועל בתוקפנות חסרת גבולות או קווים אדומים, אנו נגיב ללא גבולות וללא קווים אדומים...

בשלב הבא נמשיך כל זמן שהם בחרו במלחמה הפתוחה הזו. אנו נהייה זהירים, ככל האפשר, להימנע מפגיעה באזרחים, אלא אם יכריחו אותנו [לפגוע באזרחים]. בתקופה שעברה, אפילו כשהכריחו אותנו לכוון התקפות על אזרחים, התמקדנו בהתנחלויות העיקריות ובערים העיקריות, אף על פי שאנו מסוגלים להגיע לכל התנחלויות, לכל כפר ולכל עיר בצפונה של פלסטין הכבושה, לכל הפחות, אך העדפנו להגביל עצמנו להפעלת לחץ על ממשלת האויב הזה.¹⁹⁸

חיזבאללה יכול היה לטעון כי בחר להגיב באורח מדורג על המבצע הישראלי בלבנון. האמצעים לפגוע בחיפה, העיר הגדולה ביותר בצפון ישראל, עמדו לרשותו מראשית המלחמה, כפי שהוכיח כשפגע באזור סטלה מאריס בעיר ב-13 ביולי,¹⁹⁹ הפגיעה היחידה בחיפה בארבעת הימים הראשונים למלחמה. רק ב-16 ביולי התחיל חיזבאללה לפגוע באופן שגרתי בחיפה, כאשר ההתקפה הראשונה הייתה זו שבה נהרגו שמונה עובדי רכבת.

עם זאת, טענותיו של חיזבאללה כאילו הוא חס על אזרחים במהלך הימים הראשונים למלחמה אינן מהימנות. מיום 13 ביולי והלאה לא היה שלב בעימות, למעט הפוגה של יומיים בלחימה ב-31 באוגוסט וב-1 בספטמבר, שבו רקטות חיזבאללה לא פגעו באזרחים אזרחיים בתוך ישראל.

לכל אורך העימות הפיקה חיזבאללה רשימות של כפרים, עיירות וערים ישראלים, שאותם תקפה לטענתה באותו יום; לרשימות צורף בדרך כלל הסבר על כך שההתקפות היו תגובה על פעולות האויב בלבנון. הודעות רבות של חיזבאללה טענו להצלחה לא רק בפגיעה במטרות צבאיות אלא גם ביישובים אזרחיים. כך למשל, ב-18 ביולי פרסם חיזבאללה לפחות שלוש הצהרות כאלה ובהן רשימה של "התנחלויות"²⁰⁰ ישראליות שאליהן כוונו התקפות מוקדם יותר באותו יום, כולל שעת ההתקפה וסוג הנשק שבו נעשה שימוש. לכל שלוש ההודעות צורף הסבר שלפיו ההתקפות היו פעולות תגמול על מעשי הצבא הישראלי. הנה מבחר מייצג למדי של הודעות קצרות שפרסם חיזבאללה במהלך שעה אחת ב-2 באוגוסט:

11:45 בבוקר:

¹⁹⁸ "נסראללה: אנו מוכנים להתמודד עם המתקפה הקרקעית ולוחמינו ששים אלי קרב; אנו לוחמים את מלחמתה של האומה ואיננו מוטרדים מהצורך לבנות את שנהרס" (נסראללה: מוסתעידון ללמוואג'הא אל-ביריא ומוג'הידונא יעשקונהא; נאח'וד מערקאת אל-אומה ולא קלאק לדיינא עלא יעדאת יעמאר מא תוהדם), א-נהאר, 17 ביולי 2006.

¹⁹⁹ מפקד משטרת חיפה ניר מריאש אמר כי הרקטה שנחתה ב-13 ביולי הייתה רקטה בקוטר 122 מ"מ לטווח משופר. ראיון של ארגון Human Rights Watch, חיפה, 4 באוקטובר 2006.

²⁰⁰ חיזבאללה הגדיר כ"התנחלויות" יישובים הממוקמים בשטח מדינת ישראל ולא בשטחים הפלשתינים הכבושים.

בתגובה להתקפות ציוניות נגד אזורים לבנוניים אזרחיים, הפציעה ההתנגדות האסלאמית, בשעה 11:30 בבוקר, את שני יישובי האויב בצוריאל ובצפת בעשרות רקטות. כמו כן כוונו רקטות אל מפקדת עוצבת הגליל בבסיס בירנית ואל הבסיס הצבאי עין חמור, שבמזרח טבריה, שהופצץ לראשונה.

11:58 בבוקר:

בתגובה לתוקפנות המתמשכת של האויב הציוני נגד אזרחים לבנוניים, הפציעה ההתנגדות האסלאמית, בשעה 11:40 בבוקר, את היישובים גורן, אילון, מעלות, כפר ורדים ואלקוש, בעשרות רקטות.

12:16 בצהריים:

ההתנגדות האסלאמית כיוונה ב-12:00 בצהריים מטחי רקטות לעבר ההתנחלויות כברי וטבריה.

בהמשך להודעה הקודמת אודות ההתקפה על בסיס הצבא עין חמור, אשר נחשב לאחד מבסיסי הצבא החשובים ביותר של הציונים, דווח על נפגעים באותו בסיס.²⁰¹

בהודעות אלה, המפרטות את הפעולות הצבאיות שביצע בכל יום, ציין חיזבאללה את הערים היהודיות העיקריות שבהן פגע לטענתו באמצעות רקטות, אך השמיט דרך קבע את שמם של אותם יישובים בעלי רוב ערבי שבהם פגע. יחד עם זאת, במקרים מסוימים התנצל נסראללה כשנפגעו יישובים ערביים והביע תנחומים למשפחות קורבנות ערבים של ירי רקטות.

ב-9 באוגוסט, שלושה ימים לאחר שרקטות חיזבאללה הרגו בפעם הראשונה תושבים ערבים של חיפה, ושלושה שבועות לאחר שהן החלו להרוג ולפצוע תושבים יהודים, קרא נסראללה באופן פומבי לתושבי העיר הערבים לברוח למען ביטחונם. בכך, הראה נסראללה אפילו יותר כי חיזבאללה ראה באזרחים יהודים ישראלים מטרות לגיטימיות:

לערביי חיפה, יש לי מסר מיוחד. אנו התאבלנו ועודנו מתאבלים על השהידים ועל הפצועים שלכם. אני מתחנן אליכם ופונה אליכם בבקשה לעזוב את העיר הזו. אני מקווה שתעשו זאת. במהלך התקופה האחרונה, נוכחותכם שם וחוסר המזל שלכם גרמו לנו להסס בהתקפותינו על העיר, אף על פי שהפרברים הדרומיים [של בירות] ושאר לבה של לבנון

²⁰¹ לתרגום לאנגלית של ההודעות ראו <http://www.groupsrv.com/religion/about19618o.html> (כניסה לאתר ביום 29 במאי 2007).

הופגזו, בין אם חיפה הופגזה ובין אם לאו. אנא חסכו מאיתנו את ההיסוס הזה. חסכו את הדם שלכם, שהוא גם דמנו. אנא עזבו את העיר הזו.²⁰²

הצהרה זו מלמדת כי התקפות הרקטות של חיזבאללה כווננו על תושביה היהודים של חיפה, או שהארגון סיכן ביודעין את האזרחים בעיר מבלי לראות בכך בעיה כל עוד היו הקורבנות יהודים. הדבר מצביע על כוונה פלילית לכוון התקפה נגד אזרחים או לחשוף אותם באופן חסר אחריות להתקפות חסרות הבחנה.

חלק מהפרשנים ציינו כי ניתן לפרש הצהרות דוגמת זו, על התקפות רקטות שעומדות להתרחש, כדברי אזהרה המופנים לכל האזרחים, ולא רק לערבים ישראלים, וקוראים להם לברוח או למצוא מחסה.²⁰³ המשפט ההומניטארי מעודד צדדים לסכסוך לתת התראה מוקדמת ויעילה בדבר התקפות העוללות להשפיע לרעה על האוכלוסייה האזרחית.²⁰⁴ עם זאת, אין בהתראות אלה כדי להפוך לחוקית התקפה חסרת-הבחנה או ישירה על אזרחים או על אובייקטים אזרחיים, שאינה חוקית מכל בחינה אחרת. יתר על כן, כאשר מטרתן העיקרית של "התראות מוקדמות" כאלה היא לזרוע פחד בקרב האוכלוסייה האזרחית ולא לתת התראות אפקטיביות, כפי שייתכן שהיה במקרה זה, הרי שהן בבחינת הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, גם אם ההתקפה אינה יוצאת לעולם אל הפועל.²⁰⁵

ב-3 באוגוסט, עם חידוש מעשי האיבה לאחר הפוגה בת יומיים, אמר נסראללה בתחנת הטלוויזיה אל-מנאר:

בנוגע לרקטות ולהתנחלויות, ברצוני לאשר כי הפגזותינו את ההתנחלויות, בצפון או מעבר לחיפה או תל אביב, ומאחר שכעת העניינים ברורים יותר, הן תגובה ולא פעולה. אם אתם תוקפים את ערינו, את כפרינו ואת הבירה, אנו נגיב. ובכל רגע שתחליטו להפסיק את התקפותיכם על ערינו, על כפרינו ועל התשתית שלנו, לא נירה רקטות על אף התנחלות או

²⁰² לתמליל הנאום באנגלית ראו

<http://www.aimislam.com/forums/index.php?showtopic=457&st=40> (כניסה לאתר ביום 1 במאי 2007).

²⁰³ ראו למשל ג'ונתן קוק, "צביעות והזעקה נגד חיזבאללה", קאונטרפאנץ', 9 באוגוסט 2006, <http://www.counterpunch.org/cooko8092006.html> (כניסה לאתר ביום 29 במאי 2007). חיזבאללה לא היה יכול לפזר על ערים ישראליות כרוזים מן האוויר הקוראים לאזרחים לברוח לפני מבצע צבאי, כפי שעשה צה"ל בלבנון. אך משדרי הרדיו והטלוויזיה שבהן הועברו הצהרותיו של חיזבאללה הגיעו לצופים ולמאזינים בישראל, ישירות או דרך אמצעי התקשורת הישראליים שהעבירו את תכני ההצהרות בעברית ובשפות אחרות.

²⁰⁴ ראו הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה, סעיף 57(2)(ג).

²⁰⁵ ראו הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה, סעיף 51(2). איום ממין זה מתועד בנאום של נסראללה מיום 3 באוגוסט: "אם תפציצו את בירתנו בירות, אנו נפציץ את בירת ישות הגזל שלכם... נפציץ את העיר תל אביב." לתמליל הנאום באנגלית ראו <http://www.informationclearinghouse.info/article14470.htm> (כניסה לאתר ביום 1 במאי 2007).

עיר ישראלית. במקרה של לחימה נעדיף, מן הסתם, להילחם חייל מול חייל בשטח ובשדה הקרב.²⁰⁶

המשפט ההומניטארי הבינלאומי קובע כי פעולות תגמול תחשבנה חוקיות רק כאשר הן משמשות אמצעי אכיפה בתגובה לפעולות בלתי-חוקיות מצד יריב; בכל מקרה אחר הן אינן חוקיות.²⁰⁷ כיום, אין המשפט ההומניטארי מתיר פעולות תגמול נגד אזרחים, תהיינה הנסיבות אשר תהיינה, בין השאר משום שלעיתים מזומנות התקפות אשר נראות כפעולות תגמול מדרבנות התקפות שכנגד מן הצד השני על אזרחים, או אז אין סוף למעגל ההרג והפציעה של האזרחים.²⁰⁸

בתחילת המלחמה הכריז חיזבאללה כי יימנע מכיוון התקפות על אזרחים; בהמשך, איים הארגון לנקום באזרחים ישראלים בתגובה להתקפות ישראליות נגד אזרחים; ולבסוף, הסביר חיזבאללה שהתקפות כאלה הן מוצא אחרון שנועד לדחוף את ישראל לחדול מהתקפותיה. התפתחות זו של טיעוני חיזבאללה במשך המלחמה היא תמונת ראי להסברים שנתנה למעשיה במהלך עימותים קודמים עם ישראל.

כך למשך, בשנת 1993, אמר חסן חובאללה, ראש יחידת יחסים בינלאומיים בזרוע הפוליטית של חיזבאללה, לארגון Human Rights Watch, כי בתחילתו של מבצע "דין וחשבון", מוקדם יותר באותה שנה, "ישראל כיוונה התקפות נגד אזרחים ואנחנו הגבנו. ירינו על התנחלויות ישראליות כדי ללחוץ עליהם להפסיק את ההפגזות".²⁰⁹

זמן קצר לפני פרוץ העימות בשנת 2006 הציג נוואף אל-מוסאווי, האחראי על הקשרים הבינלאומיים בחיזבאללה, את מה שהוא הגדיר כהתפתחות הפילוסופיה של המפלגה בנוגע לכיוון התקפות על אזרחים מאז שנות התשעים המוקדמות. כאן, אנו מציגים את הערותיו מבלי לנסות להשוותן עם התנהלותה בפועל של חיזבאללה, אלא במטרה להראות שחיזבאללה גורס כי פעולותיו לאורך השנים היו עקביות.²¹⁰

"אנחנו מאמינים שהגנה על אזרחים בזמן מלחמה היא דבר חשוב מאוד", אמר אל-מוסאווי. "חיזבאללה מכוון התקפות נגד הצבא הישראלי בלבד. אנו שומרים על טוהר הנשק. לעולם איננו מכוונים התקפות על אזרחים". לעומת זאת, הוסיף, ישראל "מענישה" אזרחים כדבר שבשגרה.

²⁰⁶ לתמליל הנאום באנגלית ראו <http://www.informationclearinghouse.info/article14470.htm> (כניסה לאתר ביום 1 במאי 2007).

²⁰⁷ ראו הוועד הבינלאומי של הצלב האדום (ICRC), המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי (קיימברידג': דפוס אוניברסיטת קיימברידג', 2005), עמ' 513.

²⁰⁸ ראו הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה, סעיף 51(6), "התקפות נגד האוכלוסייה האזרחית או אזרחים על דרך של מעשי תגמול אסורות".

²⁰⁹ ראיון, בירות, 20 באוקטובר 1993. מצוטט בתוך Human Rights Watch, "פיונים אזרחיים: הפרות של דיני המלחמה ושימוש בנשק בגבול הישראלי-לבנוני", מאי 1996, http://hrw.org/reports/1996/Israel.htm#P902_269733.

²¹⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, בירות, 1 ביולי 2006.

אל-מוסאווי אמר שבשנות התשעים המוקדמות החליט חיזבאללה, בהתחשב בנסיבות, כי הארגון "היה צריך לפגוע באזרחי אויב כדי להשיג מאזן טוב יותר". אך גם לאחר שחיזבאללה קיבל את ההחלטה הזאת "הנזק [שגרמנו לאזרחים] לא היה מקיף; [השתמשנו ב]פגזי אזהרה. זאת לא המטרה שלנו להרוג אזרחים ישראלים, זה לא חלק מהאינטרס שלנו ככוח התנגדות. [מטרתנו היא] לתקוף את כובשי האדמה שלנו. ירינו פגזי אזהרה כדי למנוע נפגעים מקרב האזרחים."

אל-מוסאווי טען שישראל הסכימה להבנות הבלתי-כתובות עם חיזבאללה משנת 1993 רק "כשישראלים הרגישו שאנחנו יכולים לפגוע באזרחים שלהם". לאחר 1993, הפרות של ההבנות מצד ישראל, הבנות אשר לפיהן יש לחוס על אזרחים, הכריחו את חיזבאללה פעם נוספת "לנקום", דבר שהוביל להסכם ה"מצוין" מאפריל 1996. אל-מוסאווי הוסיף שהנתונים מאפריל 1996 ועד מאי 1999 מראים שהיו כ-300 הפרות ישראליות של ההבנות, ורק שלוש הפרות מצד חיזבאללה.²¹¹

בהתייחסו לתקופה זאת, בשנות התשעים המאוחרות, טען אל-מוסאווי כי לחיזבאללה הייתה היכולת לכוון את הרקטות שלו במידה מסוימת של דיוק. על אף ההפרות המתמשכות של ההבנות על-ידי ישראל, הוא אמר, הירי של חיזבאללה היה "מוגבל למקומות שאינם אזרחיים. הרקטות שלנו נחתו באזורים חקלאיים. זה לא קרה בשל חוסר יכולת לכוון, אלא משום שרצינו לשלוח אזהרה". אל-מוסאווי טען שחיזבאללה צמצם בהדרגה את טווח הסטייה של הרקטות שלו עד ל"פחות מחמישים מטרים".

סגן מזכ"ל חיזבאללה, נעים קאסם, הגן גם הוא על כיוון התקפות על אזרחים על-ידי חיזבאללה לפני 1993, למרות הצהרות חיזבאללה על דבקות בעקרון חסינות האזרחים. לשיטתו של קאסם, חיזבאללה כיוון התקפות על אזרחים ישראלים כתגובה הגנתית וכפעולת גומלין להתקפות ישראל על אזרחים לבנונים:

במהלך קרב, כאשר האויב התעקש לחרוג מגבולותיו באמצעות הפצצה מתמשכת של מטרות אזרחיות, לא נותר להתנגדות אלא לכוון רקטות קטטניות על ההתנחלויות בצפון ישראל. הנוסחה של פגיעה באויב באמצעות כיוון ישיר של התקפות על חיילים ישראלים הוכיחה את עצמה כבלתי-מספיקה להרתעת ישראל מפני כיוון התקפות על יעדים אזרחיים לבנוניים. מכאן שהפצצה ישירה של אזורים אזרחיים ישראלים הייתה תגובה ופעולת גומלין לפעולות שהצבא הישראלי יזם. אמצעים אלה עזרו להשיג את הסכם יולי 1993, ולאחר מכן את הסכם אפריל 1996, אשר בשניהם הוסכם כי אזורים אזרחיים יישארו בתחום ניטראלי, עובדה הולמת והרמונית רק בהתייחס למטרותיה וגישתה של ההתנגדות.²¹²

²¹¹ שם. כפי שצוין לעיל, אנו מציגים ההערות אלה על מנת להדגים את השיח של חיזבאללה לאורך השנים, ולא במטרה לאשר את אמיתותן.

²¹² נעים קאסם, חיזבאללה: הסיפור מבפנים (לונדון, ספרי סאקי, 2005), עמ' 74.

בניגוד להצהרות אלה, המשפט ההומניטארי הבינלאומי אוסר באופן קטגורי על כל הצדדים לעימות לכוון התקפות על אזרחים. איסור זה חל בכל זמן, אפילו כאשר הצד האחר מכוון גם הוא התקפות על אזרחים, וגם אם מצדיקים את הפגיעה באזרחים בטענה כי מדובר בפעולת תגמול.

חובתה של ישראל לנקוט באמצעי זהירות נגד הסכנות הנובעות מהתקפות

החוק ההומניטארי הבינלאומי מחייב את כל הצדדים לסכסוך מזוין לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים על מנת להגן על אוכלוסייה אזרחית הנתונה לשליטתם מפני הסכנות הנובעות מהתקפות.²¹³ אמצעי זהירות אפשריים הוגדרו כ"אותם אמצעי זהירות שהם ברי יישום או אפשריים מבחינה מעשית כאשר מביאים בחשבון את כל הנסיבות השוררות באותה עת, כולל שיקולים הומניטאריים וצבאיים".²¹⁴ אמצעי זהירות אלה כוללים הימנעות ממיקומן של מטרות צבאיות בתוך אזורים צפופי אוכלוסין או בסמוך להם²¹⁵ ופינוי אזרחים מסביבתם של אובייקטים צבאיים.²¹⁶ ישראל שילבה נורמות אלה בחוברות ההדרכה של צבאה.²¹⁷

המונח "מגנים אנושיים" מתייחס לשימוש **מכוון** בנוכחותם של אזרחים, שנועד להפוך נקודות מסוימות, אזורים מסוימים או כוחות צבא מסוימים לחסינים מפני התקפה.²¹⁸ השתלטות על ביתה של משפחה והטלת איסור על עזיבתם של בני הבית למקום מבטחים, שנועד להרתיע את האויב מפני תקיפה, היא דוגמה פשוטה לשימוש ב"מגנים אנושיים". לא מצאנו כל ראיות לכך שהיה בכוונתם של רשויות ישראליות או של צה"ל להשתמש באזרחים בצפון ישראל באורח זה במהלך העימות עם חיזבאללה בשנת 2006.

עם זאת, האיסור על "מגנים אנושיים" מובחן מן הדרישה כי כל הצדדים ללוחמה ינקטו "זהירות מתמדת" על מנת להגן על אזרחים במהלך ניהולן של פעולות צבא, בין היתר באמצעות נקיטה בכל אמצעי הזהירות האפשריים על מנת להימנע ממיקומן של מטרות צבאיות בתוך אזורים צפופי אוכלוסין.²¹⁹ כשחיזבאללה ירה רקטות לשטח ישראל, הוא הפר את חובתו לכוון באורח בלעדי אל אובייקטים צבאיים ולעשות כך רק כאשר יש ביכולתו להבחין בין אובייקטים צבאיים לאובייקטים אזרחיים. חיזבאללה שיגר רקטות אל כל הערים היהודיות ללא קשר לשאלה האם היו אובייקטים צבאיים בתוך ערים אלה או בצמוד אליהן. כאשר מביאים בחשבון ירי חסר הבחנה זה, אין סיבה להאמין כי העובדה שישראל מיקמה מתקנים צבאיים מסוימים בתוך ערים אלה הגדילה באורח משמעותי את הסיכון לתושביהן. מכל מקום, ראוי כי ישראל תעביר במידת האפשר מתקני צבא

²¹³ ראו הפרוטוקול הראשון, 58(ג).

²¹⁴ הפרוטוקול בדבר האיסור או ההגבלות על השימוש בנשק מתלקח (פרוטוקול 3), U.N.T.S. 1342, 171, 19 I.L.M. 1534, נכנס לתוקף ב-2 בדצמבר 1983, סעיף 1(5).

²¹⁵ ראו הפרוטוקול הראשון, סעיף 58(ב).

²¹⁶ ראו הפרוטוקול הראשון, סעיף 58(א).

²¹⁷ בעמוד 38 של חוברת צה"ל בשם "דיני המלחמה בשדה הקרב" מצוין כי אסור "לשלב מטרות צבאיות בין אובייקטים אזרחיים, כמו למשל כוח צבא הממוקם בתוך כפר או יחידה שבורחת לתוך מבנה אזרחי". וגם, "יש לנסות להרחיק את האוכלוסייה האזרחית ממטרות צבאיות". שם, עמ' 39.

²¹⁸ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(7).

²¹⁹ הפרוטוקול הראשון, סעיפים 58, 58.

הרחק מאזורים מאוכלסים, ותגביר כמתחייב את ההגנה שהיא מספקת לכל האזרחים שגרים בסמוך לנכסים צבאיים.

מתקנים צבאיים קבועים, כגון בסיסי צה"ל, ממוקמים ברחבי צפון המדינה, בסמוך ליישובים אזרחיים או בתוכם. מפקדת פיקוד הצפון של צה"ל ממוקמת בתוך העיר צפת. לחיל הים הישראלי בסיס אימונים גדול לחופה של חיפה, מול בית החולים רמב"ם ובצמוד לבתי הדירות של שכונת בת גלים. מתחם גדול של הרשות לפיתוח אמצעי לחימה – רפאל, תאגיד השייך למגזר הציבורי ואשר מייצר כלי נשק וטכנולוגיה עבור צה"ל ולצורך ייצוא, שוכן לחוף הים, בין הערים קריית ים ועכו; תעשיות ביטחון רבות נוספות בצפונה של ישראל ממוקמות בקרבת יישובים יהודיים וערביים.

במהלך העימות, הוגברה מאוד נוכחות צה"ל בצפון, בעת שהצבא ריכוז את כוחותיו בסמוך לגבול ומעבר לו. במקרים מסוימים ירה צה"ל ירי ארטילרי לתוך לבנון מאתרים סמוכים מאוד לאזורי מגורים, כמו למשל ממש ליד גבולות הכפר ערב אל-עראמשה ובקרבת העיירה מעלות-תרשיחא (ראו לעיל פרקים העוסקים בשני אתרים אלה). שני בסיסי צבא חשופים ממוקמים בסמוך לכפר מר'אר (שאוכלוסייתו מונה 19,000 נפש) בגליל המזרחי. בכפר זה פגעו כארבעים רקטות שחיזבאללה שיגר. במהלך השנים, מחו ערבים תושבי ערים וכפרים שונים בגליל, ובהם סכנין,²²⁰ נגד הקמתם או הרחבתם של מתקני צה"ל ותעשיות ביטחון בסביבתם המיידית.

אנשי Human Rights Watch, שביקרו ב-23 ביולי ביישוב היהודי זרעית, השוכן כ-750 מטרים מן הגבול, היו עדים לירי פגזים בקוטר 155 שביצע צה"ל מתותחי הוביצר 109, שהוצבו ברחוב מגורים. באותו יום עצמו ראו אנשי הארגון כיצד יחידת ארטילריה יורה לתוך לבנון מראש גבעה, ממש מאחורי אזור מגורים בצפון קריית שמונה (שאוכלוסייתה מונה 22,100 נפש).

אלוף משנה קופרשטיין, ראש מחלקת המיגון של פיקוד העורף, הכחיש כי צה"ל הציב סוללות ארטילריה בסמוך לשכונות אזרחיות או בתוכן, וטען כי כל הסוללות הוצבו בשטחים פתוחים. אך כאשר נשאל לגבי יחידת הארטילריה שאנשי Human Rights Watch ראו ברחוב בזרעית, השיב אל"מ קופרשטיין: "אני חושב שאפשר לקרוא לזה שטח פתוח. זה מושב על גבול הצפון".²²¹

סגן אלוף דיויד בנימין, ראש ענף דין אזרחי ובינלאומי בפרקליטות הצבאית הראשית של צה"ל, אמר: "אנחנו מדינה קטנה. אם תגיד שאתה לא יכול להציב תותח ארטילריה בטווח של שלושים קילומטר מכפר, לא נוכל לפעול. לצה"ל אין שום מדיניות של ירי שמסכן את האוכלוסייה שלו עצמו, לא ירי מכוון ולא מתוך הזנחה".²²²

ישראל יכולה גם להצביע על המאמצים הניכרים שהיא משקיעה בעת מלחמה על מנת לספק מחסה לאזרחיה בצפון המדינה או לפנותם, כדי להגן עליהם מפני התקפות לוחמניות, שעה שהיא מנהלת את מבצעה הצבאיים שלה באזור. תוכנית ההגנה האזרחית המפורטת של ישראל כוללת מקלטים מבטון מזוין המתוחזקים באופן ציבורי ופרטי, מחלקות ממוגנות בבתי חולים, צופרי אזעקה, תוכניות

²²⁰ "פלשתינאים מוחים ביום האדמה", סאלט לייק טריביון, 31 במארס 2000.

²²¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, רמלה, 4 באוקטובר 2006.

²²² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, תל אביב, 2 ביולי 2007.

לחינוך הציבור ותוכניות פינוי. תוכניות אלה סייעו, כמעט בוודאות, לצמצום מספרם של הנפגעים מקרב האזרחים כתוצאה מהרקטות ששיגרה חיזבאללה במהלך עימות זה ובמהלך עימותים קודמים.

אף על פי כן, המקרים שתוארו לעיל מעלים ספקות בנוגע לשאלה, האם צייתה ישראל תמיד לכלל במשפט הבינלאומי המחייב אותה להימנע ככל שניתן ממיקומם של אובייקטים צבאיים בתוך אזורים צפופי אוכלוסין או בקרבתם ולהגן על האוכלוסייה האזרחית הנתונה לשליטתה מפני הסכנות הנובעות מהתקפה.

לדוגמה, צה"ל ירה במהלך המלחמה בתותחי ארטילריה מפאתי כפר הגבול הבדואי ערב אל-עראמשה. רקטות של חיזבאללה פגעו בערב אל-עראמשה מספר פעמים במהלך המלחמה. ב-5 באוגוסט פגעה אחת מהן בבית והרגשה שלוש נשים. למיטב ידיעתנו, חיזבאללה לא פרסם הודעה כלשהי המצביעה על המטרה שאלה כוונה התקפה קטלנית זו; אין זה ידוע האם חיזבאללה כיוון את ההתקפה על תותח הארטילריה של צה"ל או פשוט על הכפר עצמו. כך או כך, השאלות האם יכול היה צה"ל למקם את תותחי הארטילריה שלו במקום מרוחק יותר מן הכפר, והאם יכלו הרשויות הישראליות לעשות יותר על מנת לספק מחסה לתושבי הכפר ערב אל-עראמשה או לפנותם בעוד הכוחות יורים משדות סמוכים, נותרו ללא מענה.

באותו אופן, על-ידי מיקומם של מתקני צבא חשובים, כגון מפקדת פיקוד הצפון של צה"ל בעיר צפת ובסיס האימונים של חיל הים בסמוך לבית החולים רמב"ם ולשכונת בת גלים בחיפה, חשפה ישראל את שכניהם האזרחים של בסיסים אלה לסכנה של התקפות אויב על אותם מתקנים. החובה המעוגנת במשפט ההומניטארי הבינלאומי לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים על מנת להגן על האוכלוסייה הסמוכה, משמעותה כי יש להבטיח את הימצאותה של תוכנית נאותה להגנה על אזרחים עבור האוכלוסיות הגרות בקרבת מקום, או לחילופין, להעברתם של נכסים אלה הרחק מאזורים צפופי-אוכלוסין.

אולם, על-פי דיני המלחמה, אפילו כאשר ישראל מיקמה מתקני צבא בתוך אזורים צפופי-אוכלוסין או בסמוך להם, לא היה זה מוצדק מצד חיזבאללה להגיב בהתקפות חסרות הבחנה. המשפט ההומניטארי הבינלאומי מחייב צדדים ללוחמה להבחין בכל עת, אפילו בנסיבות כאלה, בין מי שאינם לוחמים לבין מטרות צבאיות לגיטימיות, ולירות רק על אלה האחרונות, ורק כאשר האבדות הצפויות בקרב האזרחים אינן בלתי מידתיות ביחס לתועלת הצבאית הצפויה. אי-ציותו של חיזבאללה להוראות אלה היה הגורם העיקרי לאבדות מקרב האזרחים בישראל במהלך המלחמה.

הגנה על אזרחים בעת מלחמה ועקרון אי-האפליה

אף שישראל השקיעה רבות בהגנה על אזרחים, תושבים ערבים בצפון ישראל מעלים תהיות לגיטימיות בנוגע לשאלה האם הפלתה אותם ישראל לרעה ברמת ההגנה שסיפקה להם מפני התקפות לוחמניות. במהלך העימות של שנת 2006 הושמעו תלונות אלה בעוצמה גדולה יותר מאי פעם בעבר, כיוון שהייתה זו הפעם הראשונה שבה נחשפו יישובים ערביים, ולא רק יישובים יהודיים, לירי נרחב של רקטות מצד חיזבאללה.²²³

²²³ ראו לדוגמה שרון רופא אופיר, "נצרת: 'אותנו, הערבים, לא הנחו להיכנס למקלט'", *ynet*, 19 ביולי 2006, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3278492,00.html> (כניסה לאתר ביום 23 ביולי 2007);

האזרחים הערבים והארגונים הלא-ממשלתיים הערביים שטענו לאפליה קבעו כי המדינה סיפקה מידע בלתי-חולם בשפה הערבית, מערכות אזעקה בלתי-מספיקות לכפרים הערביים ופחות מקלטים ציבוריים.²²⁴ גורמים רשמיים בממשלה הכחישו את הטענה כי קהילות ערביות לא זכו לגישה שווה למידע ציבורי, וטענו כי ההחלטות בנוגע לבניית מקלטים ציבוריים וחדרי ביטחון בבתיים פרטיים תלויות במידה מסוימת ברשויות המקומיות ובבעלי נכסים פרטיים, בהתאמה. גורמים רשמיים טענו, כי אם היו מרחבים מוגנים אלה נפוצים פחות ביישובים ערביים מאשר ביהודיים, הדבר נובע מכך שעד שנת 2006 ערבים רבים הניחו שיישוביהם לא יותקפו ובחרו שלא להקצות את המשאבים הניכרים הנדרשים לבנייתם ולתחזוקתם של מרחבים מוגנים אלה.²²⁵

עם זאת, דו"ח שחיבר מבקר המדינה הישראלי, מיכה לינדנשטראוס, מתח ביקורת על חוסר התאמתם של המקלטים ואמצעי ההגנה האחרים עבור האוכלוסייה הלא-יהודית בצפון ישראל. בדו"ח בן 582 העמודים בנושא תפקודו של פיקוד העורף במהלך מלחמת לבנון, שפורסם ב-18 ביולי 2007, צוין, ביחס ל"מגזר הלא-יהודי":

ב-13 הרשויות המקומיות שלגביהן אסף משרד מבקר המדינה מידע, למעלה מ-150,000 תושבים (שהם יותר מ-70% מהתושבים שבאותן רשויות) אין מענה בתחום המקלוט והמיגון.

המצב המתואר לעיל מצביע על הזנחה חמורה, מצד השלטון המרכזי והשלטון המקומי, בטיפול בכל הנוגע למקלטים לתושבים במגזר הלא-יהודי: משרד האוצר ומשרד הפנים, פיקוד העורף והרשויות המקומיות לא הקצו תקציבים לשם כך; במוסדות ציבור יש מעט מאוד מקלטים, ובאלו הקיימים חסר ציוד בסיסי; חסרים גם מקלטים פרטיים ומקלטים במוסדות חינוך. כתוצאה מכך לעשרות אלפי תושבים במגזר הלא-יהודי בצפון אין מקלטים לשעת חירום.²²⁶

משרדו של ראש הממשלה אהוד אולמרט דחה את ממצאי מבקר המדינה.²²⁷

מרכז מוסאוא, "ערבים אזרחי ישראל ומלחמת 2006 בלבנון: מחשבות ומציאות", אוגוסט 2006. [http://www.mossawacenter.org/files/files/File/Reports/2006/The%20Arab%20Citizens%20of%20Israel%20and%20the%202006%20War%20in%20Lebanon\(2\).pdf](http://www.mossawacenter.org/files/files/File/Reports/2006/The%20Arab%20Citizens%20of%20Israel%20and%20the%202006%20War%20in%20Lebanon(2).pdf) 1 במאי 2007).

²²⁴ שם.

²²⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם אל"מ יחיאל קופרשטיין, ראש מחלקת המיגון של פיקוד העורף, רמלה, 5 באוקטובר 2006.

²²⁶ מבקר המדינה של ישראל, "היערכות העורף ותפקודו במלחמת לבנון השנייה", <http://www.mevaker.gov.il/serve/contentTree.asp?bookid=493&id=188&contentid=&pare> ntcid=undefined&sw=1280&hw=954, 18 ביולי 2007 (כניסה לאתר ביום 21 ביולי 2007).

²²⁷ אהרון הלר, "מבקר המדינה מטיח בפניהם של אולמרט והצבא ביקורת על ניהול העורף בזמן מלחמת לבנון", איי-פי, 18 ביולי 2007.

ארגון Human Rights Watch לא חקר האם הפלגה ישראל בין תושבים יהודים לערבים בצפון
בהגנה שסיפקה להם מפני התקפותיו של חיזבאללה. עם זאת, אנו מציינים כי המשפט הבינלאומי
לזכויות האדם אוסר על אפליה כזו, המבוססת על דת או זהות אתנית.²²⁸

²²⁸ האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, החלטת העצרת הכללית של האו"ם, 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 52, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171, נכנסה לתוקף ב-23 במארס 1976, סעיף 26.

רקע היסטורי לעימות של שנת 2006

צבאות ישראל ולבנון לא ניהלו ביניהם מלחמה קונבנציונאלית מאז שנת 1948. עם זאת, ממשלת לבנון אפשרה לארגונים חמושים לתקוף את ישראל מתוך שטח לבנון, או לא הצליחה למנוע מהם לעשות כן.

בשנת 1982 נכנסה ישראל ללבנון בפלישה נרחבת שהיא כינתה "מבצע שלום הגליל". מטרתה המוצהרת של הפלישה הייתה להרוס את המנגנונים הצבאיים והפוליטיים של אש"ף בלבנון. מהפצצות ישראל מן האוויר נהרגו אלפי אזרחים שעה שהכוחות הישראליים צרו על בירות. מועצת הביטחון של האו"ם קיבלה החלטות שקראו לנסיגה מוחלטת, מיידית ובלתי-מותנית של הכוחות מלבנון. ישראל המשיכה להחזיק תחת כיבוש חלקים נרחבים מן המדינה, והצדיקה זאת ביעדים צבאיים ומדיניים שגוברים על החלטות אלה.

הכיבוש הישראלי הוביל ליצירתה של המחתרת השיעית, שבסיסה בעיקר בפרברים הדרומיים של בירות, בבקעת הלבנון ובכפרים של דרום לבנון. בשנת 1985 קם רשמית ארגון לבנוני שכינתה עצמו חיזבאללה, והכריז על מאבק מזוין להפסקת הכיבוש הישראלי בלבנון. כאשר הסתיימה מלחמת האזרחים בלבנון בשנת 1990, וקבוצות לוחמות אחרות הסכימו להתפרק מנשקן, סירבו חיזבאללה וצבא דרום לבנון (צד"ל), מיליציה פרו-ישראלית, לעשות כן גם הם. חיזבאללה הצדיק את סירובו ככיבוש הישראלי המתמשך של שטח לבנוני, ובכך שישראל החזיקה באסירים לבנונים.

ממשלת לבנון התירה לחיזבאללה להחזיק בכלי הנשק שלו. בשנת 1992, השתתף חיזבאללה בבחירות הכלליות בלבנון, ורשימת המועמדים שלו זכתה בשנים-עשר מושבים בפרלמנט. בשנת 2005 נכנס חיזבאללה לראשונה כשותף לממשלה, וקיבל לידיו תיקי שרים.

מאז שנות השמונים התעמתו חיזבאללה וישראל באורח לא סדיר לאורך הגבול בין ישראל ולבנון, ובתוך לבנון. חיזבאללה נלחם נגד הצבא הכובש, ירה רקטות ופגזי מרגמה לתוך ישראל, וערך פשיטות קומנדו מעבר לגבול. צה"ל ערך מבצעי קרקע בלבנון, ירה פגזי מרגמה וביצע תקיפות מן האוויר שמטרתן המוצהרת הייתה לחסל את הסכנה הנשקפת לישראל מחיזבאללה ומהמליציות החמושות האחרות שבסיסן בלבנון.

במהלך שנות התשעים ערכה ישראל שני מבצעים גדולים באוויר ועל הקרקע, שמטרתם המוצהרת הייתה להפסיק את ירי הרקטות של חיזבאללה לתוך ישראל ולהקשות על חיזבאללה להמשיך ולהשתמש בדרום לבנון כבסיס לתקיפת הכוחות הישראליים.

המבצע הראשון מסוג זה, בסוף חודש יולי 1993, כונה על-ידי ישראל "מבצע דין וחשבון", ונמשך שבעה ימים. הפעולות הישראליות הסתיימו במותם של כ-120 אזרחים לבנוניים, בפציעתם של קרוב ל-500 ובסילוקם הזמני של תושבי כפרים ופליטים פלסטינים מבתיהם, שמספרם מוערך ב-300,000.

באותו שבוע ירה חיזבאללה, לדברי הרשויות הישראליות, 151 רקטות מעבר לגבול, הרג שני אזרחים ישראלים ופצע 24.²²⁹

הלחימה בשנת 1993 הסתיימה בכינונה של מערכת כללים בלתי-רשמיים ובלתי-כתובים בין ישראל לחיזבאללה, האוסרת על התקפות על אזרחים. אך עד שנת 1996 כבר לא נותר דבר מכללים אלה, ושני הצדדים האשימו זה את זה במעשי הפרה חוזרים ונשנים.

ב-11 באפריל 1996 יזמה ישראל מבצע צבאי נרחב בלבנון, שכונה על-ידי "מבצע ענבי זעם". עד לסיומו, ב-27 באפריל, הביאו הפעולות הישראליות למותם של 154 אזרחים לבנוניים ולפציעתם של 351 אזרחים נוספים. חיזבאללה ירה, על-פי מקורות ישראלים, 639 רקטות לתוך ישראל.²³⁰ לפי נתוני צה"ל, לא היו הרוגים מקרב האזרחים הישראלים, אף כי 62 אזרחים נפצעו, ובהם שלושה שנפצעו קשה, ו-65 אזרחים נוספים טופלו בשל פגיעת הלם.²³¹

העימות הסתיים עם עריכתו של הסכם בכתב בין סוריה, לבנון וישראל, כשארצות הברית וצרפת התמנו כמפקחות על מילוי. ההסכם, כפי שהובן על-ידי ארצות הברית, קובע כי:

1. קבוצות חמושות בלבנון לא תבצענה התקפות של ירי טילי קטיושה או נשק מכל סוג אחר אל ישראל.
2. ישראל ואלה המשתפים עמה פעולה לא יירו מכל נשק שהוא אל אזרחים או מטרות אזרחיות בלבנון.
3. מעבר לזה, שני הצדדים מחויבים להבטיח כי בשום נסיבות לא יהיו אזרחים יעד להתקפה, וכי ריכוזי אוכלוסיה אזרחית ומתקנים תעשייתיים וחשמליים לא יישמשו כנקודות מוצא להתקפות.
4. בלי להפר הבנה זו, אין בה דבר אשר ימנע מכל אחד מהצדדים לממש את זכותו להגנה עצמית.²³²

תקיפותן של התקריות האלימות ירדה בעקבות ההסכם.

עד חודש מאי 2000 הסיגה ישראל את כוחותיה מדרום לבנון, והכריזה כי הכיבוש הישראלי בן 18 השנים הסתיים. הרשויות הלבנוניות גרסו כי נסיגתה של ישראל לא הייתה שלמה, בהתייחסן למחלוקת בנוגע לאזור חוות שבעא, ולכך שישראל המשיכה להחזיק באסירים לבנוניים, טענות שחיזבאללה השתמש בהן להצדקת המשך מעשי ההתנגדות.

²²⁹ ראו Human Rights Watch, פיונים אזרחיים: הפרות של דיני המלחמה ושימוש בנשק בגבול הישראלי-לבנוני, מאי 1996, http://hrw.org/reports/1996/Israel.htm#P902_269733.

²³⁰ צוטט ב-Human Rights Watch, מבצע ענבי זעם: הקורבנות האזרחיים, ספטמבר 1997, כרך 9, מס' 8(E), http://hrw.org/reports/1997/isrleb/Isrleb-02.htm#P642_151307.

²³¹ שם.

²³² מסמך הבנות לסיום מבצע "ענבי זעם", 26 באפריל, 1996, <http://www.knesset.gov.il/process/docs/grapes.htm> (כניסה לאתר ביום 31 ביולי 2007).

ראשיתו של עימות יולי-אוגוסט 2006

ב-12 ביולי 2006, בסביבות השעה 9:00 בבוקר, חצו לוחמי חיזבאללה את הגבול לתוך שטח ישראל, תקפו שיירה של צה"ל שסיירה לאורך הגבול, הרגו שלושה חיילי צה"ל, ולקחו עמם בחזרה לבנון שני חיילי צה"ל שהם תפסו. זמן קצר קודם לחדירה שיגר חיזבאללה רקטות ופגזי מרגמה על עמדות צבאיות ויישובים אזרחיים הסמוכים להם לאורך הגבול, ובהם העיירה שלומי והמושב זרעית. בדיעבד נראה כי התקפות אלה שימשו כתמרונים הסחה לחדירת לוחמי חיזבאללה ולתקיפת שיירת צה"ל. שני אזרחים נפצעו באורח קל מן הרקטות שחיזבאללה שיגר באותו יום – על-פי פיקוד העורף של צה"ל, 24 במספר.²³³

כמעט מיד לאחר ההתקפה עלה טנק מרכבה של צה"ל, שנשלח לתוך שטח לבנון על מנת לחלץ את החיילים שנתפסו, על מוקש נגד טנקים רב-עוצמה. כתוצאה מן הפיצוץ נהרגו שלושה חיילי צה"ל וחייל רביעי נפצע. חייל צה"ל נוסף נהרג במהלך הלוחמה במסגרת המאמצים לחלץ את הפצועים וההרוגים מן הטנק.²³⁴

הפשיטה, שכונתה על-ידי חיזבאללה "מבצע ההבטחה שקוימה", הגשימה את כוונתו של מזכ"ל חיזבאללה חסן נסראללה מזה זמן רב, לקחת חיילי צה"ל כבני ערובה על מנת להפעיל לחץ על ישראל לשחרור אסירים המוחזקים עדיין בבתי כלא בישראל, ולהשיב את אזור חוות שבעא הנתון למחלוקת לשליטה לבנונית.²³⁵ מיד לאחר הפשיטה, הצהיר חיזבאללה כי ישיב את החיילים החטופים לישראל באמצעות "משא ומתן עקיף" שתוצאותיו "חילופים" עם אסירים לבנוניים המוחזקים בבתי כלא ישראלים.²³⁶

בעוד המשפט ההומניטארי הבינלאומי מתיר חילופי אסירים בין הצדדים הלוחמים, הרי שתפיסת בני הלאום של צד כלשהו ללוחמה והשימוש בהם על מנת לכפות על צד זה שחרור אסירים נחשבת ללקיחת בני ערובה והיא מהווה הפרה של המשפט ההומניטארי.²³⁷

²³³ פיקוד העורף של צה"ל, מצגת PowerPoint, ללא תאריך (ככל הנראה סוף 2006), שמורה בתיקי ארגון Human Rights Watch.

²³⁴ שם; ניקולס בלנפורד, "חיזבאללה וצה"ל: מקבלים מציאות חדשה לאורך הקו הכחול", המגזין האלקטרוני MIT ללימודי המזרח התיכון, כרך 6, קיץ 2006.

²³⁵ לסקירה של המחלוקת בנוגע לחוות שבעא, ראו אשר קאופמן, "הגודל אינו משנה: חוות שבעא בהיסטוריה ובפוליטיקה המודרנית", המגזין האלקטרוני MIT ללימודי המזרח התיכון, כרך 6, קיץ 2006.

²³⁶ כריס מקגרייל, "תפיסת החיילים הישראליים הייתה 'פעולה מלחמתית' על-פי ישראל", גרדיאן (לונדון), 13 ביוני 2006.

²³⁷ בסעיף 1 של האמנה הבינלאומית נגד לקיחת בני ערובה (1979) מוגדרת לקיחת בן ערובה כתפיסתו או מעצרו של אדם (בן הערובה), המשולבת עם איום להרוג או לפצוע, או להמשיך להחזיק במעצר את בן הערובה, על מנת לכפות על צד שלישי לעשות דבר מה או להימנע מעשיית דבר מה כתנאי לשחרור בן הערובה. ההוראות השונות בחוק ההומניטארי הבינלאומי האוסרות על לקיחת בני ערובה אינן מגבילות את העבירה ללקיחתם של אזרחים, אלא מחילות אותה על לקיחתו של כל אדם שהוא. ראו הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי, עמ' 336 וגם Human Rights Watch, "עזה/ישראל/לבנון: שחררו את בני הערובה", 5 ביולי 2007, <http://hrw.org/english/docs/2007/07/05/isrlpa16354.htm>.

לאחר חטיפת שני החיילים ציפה אולי חיזבאללה כי תגובת ישראל תוגבל לתקיפות אוויריות שיימשכו כמה ימים של מטרות של חיזבאללה, כשבעקבותיהן יתקיים משא ומתן על חילופי שבויים, כפי שקרה במהלך תקריות קודמות של לקיחת בני ערובה.²³⁸ תחת זאת פתחה ישראל במתקפה צבאית בקנה מידה מלא, שנועדה לא רק להשיב את החיילים שנתפסו, אלא גם להרחיק את חיזבאללה מגבולה הצפוני.

כך החלה המערכה שחיזבאללה כינתה "מבצע ההבטחה שקוימה". ישראל כינתה את המערכה שניהלה "מבצע שכר הולם", אך מאוחר יותר שינתה את שמה ל"מבצע שינוי כיוון". פרשנים ישראלים ואחרים טענו כי המתקפה הישראלית בלבנון, שהחלה בתגובה לתפיסת שני חייליה ב-12 ביולי, הוכנה זמן רב קודם לכן,²³⁹ וכי חיזבאללה גם הוא עסק בהכנות למלחמה זמן רב קודם לתאריך זה.²⁴⁰

מיד לאחר פעולות חיזבאללה ב-12 ביולי החל צה"ל לירות לתוך דרום לבנון, כשהוא פוגע במטרות שנחשדו כעמדות ומתקני תשתית של חיזבאללה, וגורם לאבדות בקרב האזרחים. לאחר שאיבד חמישה מחייליו באחר הצהריים של אותו יום, בפשיטה בלתי-מוצלחת לתוך דרום לבנון בניסיון לחלץ את שני החיילים הישראלים שנתפסו, הרחיב צה"ל במהירות את הפצצותיו מן האוויר על מטרות בלבנון. עד ל-13 ביולי נהרגו בהתקפות אלה, על-פי דיווחים בתקשורת באותה עת, לפחות 55 אזרחים, ולמעלה ממאה נפצעו.

מנהיג חיזבאללה חסן נסראללה טען כי המבצע שערך לתפיסת חיילים היה מוצדק, שכן ישראל הפרה את ההסכם לשחרר אסירים לבנונים.²⁴¹ ראש ממשלת ישראל אהוד אולמרט כינה את ההתקפה של חיזבאללה ב-12 ביולי "פעולה מלחמתית", וקבע כי ממשלת לבנון אחראית לביצועה.²⁴²

²³⁸ בשנת 2004, ניהלו ישראל וחיזבאללה משא ומתן על חילופי אסירים לאחר שחיזבאללה חטפה את אלחנן טננבוים, איש עסקים ישראלי ואלוף משנה במיל. בצה"ל, ושלושה חיילי צה"ל. איאן פישר וגרג מייר, "ישראל וחיזבאללה מחליפים אסירים והרוגים במלחמה בטיסות לגרמניה וממנה", הניו-יורק טיימס, 30 בינואר 2004.

²³⁹ ראו למשל, מתיו קלמן, "ישראל הכינה תוכנית מלחמה לפני למעלה משנה: האסטרטגיה הוצאה אל הפועל כשחיזבאללה החל להגביר את כוחו הצבאי", *San Francisco Chronicle*, 21 ביולי 2006; סימור מ. הרש, "האינטרס של וושינגטון במלחמתה של ישראל", ניו יורקר, 21 באוגוסט 2006. עם זאת, ועדת וינוגרד, שמונתה על-ידי ממשלת ישראל לחקור את האופן שבו היא עצמה ניהלה את המלחמה, מתחה ביקורת על מנהיגיה של ישראל, בדו"ח ביניים שפרסמה ב-30 באפריל 2007, על כך שיצאו למלחמה מבלי להיות מוכנים לה. דו"ח הביניים של ועדת וינוגרד נמצא בכתובת: <http://www.vaadatwino.org.il/reports.html#null> (כניסה לאתר ביום 18 ביולי 2007).

²⁴⁰ ב-17 באוגוסט 2006, בסופו של העימות, אמר שיח' נעים קאסם, סגן מזכ"ל חיזבאללה, לתחנת הטלוויזיה אל-מנאר כי "לאורך שש השנים האחרונות עבדנו לילות כימים כדי להתכונן, להצטייד ולהתאמן, משום שמעולם לא בטחנו באויב הזה [ישראל]". צוטט בתוך בלפורד, "חיזבאללה וצה"ל: מקבלים מציאות חדשה לאורך הקו הכחול".

²⁴¹ נסראללה אמר: "האסירים לא יוחזרו אלא בדרך אחת – משא ומתן עקיף וחילופים". גרג מייר וסטיבן ארלנגר, "ההתנגשויות מתפשטות ללבנון עם פשיטת חיזבאללה לישראל", הניו-יורק טיימס, 13 ביולי 2006.

²⁴² גרג מייר וסטיבן ארלנגר, "ההתנגשויות מתפשטות ללבנון עם פשיטת חיזבאללה לישראל", הניו-יורק טיימס, 13 ביולי 2006. "אני רוצה להבהיר: אירועי הבוקר אינם בגדר של התקפת טרור, אלא פעולה של מדינה ריבונית שתקפה את ישראל ללא סיבה", אמר אולמרט. "ממשלת לבנון, שחיזבאללה הוא חלק ממנה, מנסה לערער את היציבות האזורית. לבנון היא האחראית, ולבנון תשא בתוצאות פעולותיה. מקור עברי: אתר משרד ראש הממשלה, <http://www.pmo.gov.il/PMO/Archive/Speeches/2006/07/speechjap120706.htm> (כניסה לאתר ביום 18 ביולי 2007).

ב-13 ביולי ירה חיזבאללה, לפי הערכות ישראליות, 120 רקטות לשטח ישראל, ופגע בכעשרים עיירות וערים ובהן, בפעם הראשונה אי-פעם, בעיר חיפה, השוכנת שלושים קילומטרים מן הגבול. באותו יום נהרגו בפעם הראשונה בעימות זה שני אזרחים מרקטות של חיזבאללה.

תודות

דו"ח זה מבוסס על תחקיר שנערך בישראל בחודשים יולי עד אוקטובר 2006. החוקרים הראשיים היו אריק גולדשטיין, מנהל המחקר בחטיבה למזרח התיכון וצפון אפריקה (MENA) בארגון Human Rights Watch, ובוני דוקרטי, חוקרת במחלקת אמצעי הלחימה של הארגון. אריק גולדשטיין היה כותבו הראשי של הדו"ח; בוני דוקרטי כתבה חלקים ממנו.

לוסי מאיר, חוקרת Human Rights Watch בישראל ובשטחים הכבושים, ואנה נייסטט, חוקרת בכירה למצבי חירום, ביצעו תחקיר נרחב עבור הדו"ח. אריקה גסטון, סטודנטית בקליניקה הבינלאומית לזכויות האדם בתוכנית לזכויות האדם בבית הספר למשפטים של אוניברסיטת הארווארד, ערכה מחקר משפטי וביצעה תחקיר, ויונתן פוקס, יועץ של ארגון Human Rights Watch, ביצע תחקיר וסייע בתרגום.

הדו"ח נערך בידי שרה לאה וויטסון, מנהלת חטיבת המזרח התיכון וצפון אפריקה; ג'יימס רוס, יועץ משפטי בכיר; ג'וזף סונדרס, סגן מנהל מחלקת תוכניות; וקנת רות', מנכ"ל ארגון Human Rights Watch, ובוני דוקרטי.

מרק חיזאני, חוקר בכיר בחטיבת אמצעי הלחימה, ביצע מחקר ושיתף ידע בנושאים הקשורים לאמצעי לחימה.

המתמחה שיר אלון והיועץ נעם הופשטטר סייעו במחקר; אסף אשרף וטארק ראדוואן, עזרו במחקר ובתמיכה אדמיניסטרטיבית. מיכאל ז'גופסקי, יועץ של ארגון Human Rights Watch, שימש כמתורגמן.

אסף אשרף, טארק ראדוואן, אנדריאה הולי, רכזת הפרסומים, גרייס צ'וי, מומחית לפרסומים, ופיצרוי הפקינס, מנהל תפוצה, הכינו דו"ח זה לפרסום.

HUMAN RIGHTS WATCH

350 Fifth Avenue, 34th Floor
New York, NY 10118-3299
Tel: 212-290-4700
Fax: 212-736-1300
Email: hrwnyc@hrw.org

הפסג

HUMAN
RIGHTS
WATCH

www.hrw.org

April 30, 2007

Sayyid Hassan Nasrallah
c/o Ali Fayyad, Director
Consultative Center for Studies and Development
Beirut, Lebanon

Dear Sayyid Nasrallah,

Human Rights Watch is writing to you today with respect to the conflict that occurred between Hezbollah and Israel in July-August 2006. As an independent and impartial organization dedicated to monitoring and promoting compliance with international human rights and humanitarian law, Human Rights Watch published extensively on Israel's violations of its obligations under humanitarian law in its bombardment of Lebanon, as well as on Hezbollah's violations in its rocketing of Israel.

Those publications include *Fatal Strikes: Israel's Indiscriminate Attacks against Civilians in Lebanon* (attached to this letter, and online in Arabic at <http://www.hrw.org/arabic/reports/2006/lebanono806/>), published August 3, 2006, and *Hezbollah Must End Attacks on Civilians* (attached, and online in Arabic at <http://hrw.org/arabic/docs/2006/08/05/leban013922.htm>), published August 5, 2006. All of our publications on the 2006 conflict can be viewed online at http://www.hrw.org/campaigns/israel_lebanon/. We also published a report on the 1993 conflict, *Civilian Pawns: Laws of War Violations and the Use of Weapons on the Israel-Lebanon Border* (online at <http://hrw.org/reports/1996/Israel.htm>), published May 1, 1996; and on the 1996 conflict, *Operation Grapes of Wrath: The Civilian Victims* (online at <http://www.hrw.org/reports/1997/isrleb/>), published September 1, 1997.

Human Rights Watch's specialized personnel—including humanitarian law, weapons, and battle damage assessment experts—have long-standing expertise in evaluating

the conduct of military operations. Human Rights Watch researchers carried out extensive studies of the wars in Yugoslavia (published as *Civilian Deaths in the NATO Air Campaign*) and Iraq (published as *Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq*), among others.

To supplement the reports we have already issued, Human Rights Watch is now preparing more comprehensive reports on the Israel-Hezbollah conflict of last summer.

The information we seek from Hezbollah will be an important element in our assessment of Hezbollah's conduct. Human Rights Watch is able to investigate, on the ground in Israel, civilian casualties, the destruction of civilian infrastructure, and the presence of military targets nearby. Only Hezbollah officials, however, can explain exactly what military objective they were targeting during a particular strike and any precautions they took to prevent civilian casualties during that strike. Such information will help us in our task of measuring compliance with the legal requirement that warring parties, in directing their operations, distinguish at all times between the civilian population and combatants, and between civilian objects and military objectives.

We have already sent a letter similar to this one to Israeli authorities, requesting information on Israel's targeting strategies during the conflict.

What follows are questions that we wish to ask Hezbollah that are derived from our field research and our monitoring of Hezbollah's public positions.

We hope very much that Hezbollah will reply to these questions, so that our final report can reflect Hezbollah's positions and information that it considers relevant to the subject matter. All pertinent information that we receive by May 11 will be reflected in our final report.

We have first several general questions, and then a series of questions connected to specific incidents that we have researched.

I. General Questions

1. Does Hezbollah consider itself bound, in its armed conflict with Israel, by the laws of war (international humanitarian law), as defined by the Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols?
2. In a number of statements made during and after the conflict, Hezbollah claimed to have hit military targets inside Israel far more frequently than has been reported. Hezbollah attributed this discrepancy to Israeli censorship. Please provide details about the dates, locations, and targets of Hezbollah's strikes on military objects inside Israel.
3. On October 19, Human Rights Watch issued a report that Hezbollah fired cluster munition rockets into Israel that landed in civilian areas. As we wrote in our October 31 letter to Hezbollah (copy attached), we met with villagers who on July 25 had been injured by a rocket that contained submunitions in Mghar, in the eastern Galilee. Based on our examination of the ordnance we concluded that Hezbollah fired into Mghar Chinese-made Type-81 rockets containing 39 MZD-2 or Type-90 submunitions. Our letter sought Hezbollah's response to our evidence that Hezbollah had fired these submunitions during the conflict. On December 26, Human Rights Watch's Beirut director, Nadim Houry, raised the subject of our letter and our hope for a reply with Ali Fayad, head of the Hezbollah-affiliated Consultative Center for Studies and Development. We have still received no oral or written reply to this letter. Can you provide one?
4. Hezbollah rockets hit three hospitals, Safed Hospital (July 17), the Western Galilee (Nahariya) Hospital (July 28), and Mazra Mental Hospital (July 29). Did Hezbollah intentionally target these facilities? If so, why? If not, what were the intended targets? More than 45 rockets landed within 500 meters of Rambam Hospital in Haifa during the course of the conflict, according to the police department of that city. Although none hit the hospital itself, was Hezbollah targeting Rambam Hospital? If so, why? If not, what was the intended target?

5. Rockets hit the city of Kiryat Shmona more than any other city in Israel, according to official Israeli statistics. 1,017 rockets landed in or near the city, 248 of them inside built-up areas, according to those statistics. Was Hezbollah targeting the city of Kiryat Shmona itself? If so, why? If not, what were the intended targets? What precautions, if any, were taken to minimize the risks to Israeli civilians when directing fire at these targets?
6. Our field research indicates an effort by Hezbollah to strike refineries and storage tanks in the port of Haifa, such as the Delek oil refineries, which were hit by rockets on July 16. Is it correct that Hezbollah targeted refineries and storage industrial sites in the Haifa and HaKrayot industrial zones? If so, do you consider these objects to be legitimate military targets for attack under international humanitarian law and, if so, why?
7. After two rockets landed in Haifa on August 6, killing two elderly Arabs and seriously wounding two others, you said on al-Manar television, “To the Arabs of Haifa, I have a special message. We have grieved and we are grieving for your martyrs and wounded people. I beg you and turn to you asking you to leave this city. I hope you will do so. Over the past period, your presence and your misfortune made us hesitant in targeting this city, despite the fact that the southern suburbs [of Beirut] and the rest of the heart of Lebanon were being shelled, whether Haifa was being shelled or not. Please relieve us of this hesitation and spare your blood, which is also our blood. Please leave this city.” Is this statement urging Arabs to evacuate Haifa an indication that Hezbollah wished to minimize Palestinian-Israeli civilian casualties but not Jewish-Israeli civilian casualties? If not, how should this statement be interpreted?

II. Specific Incidents

What follows is a list of incidents involving civilian casualties and civilian infrastructure that we have investigated in Israel. The information, based on our field investigation of the sites and witness accounts, includes the date and location of the rocket attack and the civilian toll it caused. Please note that the letter we sent to the

IDF includes a request for information on 97 separate strikes that accounted for over 500 deaths in Lebanon.

For each of the incidents listed below, we would welcome the following information from Hezbollah:

- a) The specific objective of the attack and the target selection and review process.
- b) Any specific precautions taken to ensure that the object of the attack was a military objective, if it was, and to avoid indiscriminate and/or disproportionate civilian casualties.
- c) Efforts taken, if any, to select a method of attack and weapon to limit indiscriminate and/or disproportionate civilian casualties.
- d) Any post-strike battle damage assessment undertaken to review the results of the particular strike and the results of that assessment.

Incidents

- 1. July 12 (morning)—Rockets landed in or near the border communities of Zarit and Shlomi, injuring two civilians.
- 2. July 13 (morning)—A rocket landed on the roof of an apartment building in downtown Nahariya, killing Monica Seidman.
- 3. July 13 (about 3 p.m.)—A rocket landed in Majd al-Krum, across from the home of Aslan Hammoud, 18, who was injured.
- 4. July 16 (about 9:30 a.m.)—A 220 mm rocket containing steel spheres hit the roof of a railyard in the Haifa port area, killing eight workers.
- 5. July 17 (about 2:30 p.m.)—A 220 mm rocket containing steel spheres hit a building in Haifa's Bat Galim neighborhood, situated in the western port area,

near Rambam hospital. The rocket damaged the two top floors at 16 Nahalal Street and wounded six civilians.

6. July 17 (about 11p.m.)—A rocket landed on the grounds of Safed Hospital, injuring several patients, breaking windows and causing minor damage to the hospital.
7. July 18—A rocket landed near a civilian shelter in Nahariya, killing Andrei Zlanski, 37.
8. July 19—Two rockets containing steel spheres hit the city of Nazareth. The first landed at about 4:45 p.m. in an alley in the Safafra neighborhood, killing two brothers, Rabi' and Mahmoud Taluzi, aged eight and four respectively. The second landed less than one minute later, hitting a downtown auto dealership and causing extensive damage but no injuries.
9. July 21—A 220 mm rocket hit a road east of Haifa. The rocket killed Shimon Glicklich, 60, who was driving his car.
10. July 21 (about 10:45 a.m.)—In Kiryat Ata, just east of Haifa, a 220 mm rocket killed Habib Awad, 48, of Iblin, when it hit the carpentry workshop where he was working.
11. July 25 (afternoon)—A rocket struck the home of Doua Abbas, 15, in the town of Mghar, killing her.
12. July 25 (about 2:30 p.m.)—A rocket containing cluster munitions landed in the yard between houses belonging to the extended family of Jihad Ghanem in western Mghar, injuring his son Rami, 8, his brother Ziad, 35, and his sister Suha, 33.
13. July 28 (about 5:30 p.m.)—A rocket hit Nahariya (Western Galilee) Hospital, extensively damaging the ophthalmology wing on the fourth floor but causing

no injuries. Several rockets landed close to the hospital, including one in the parking lot.

14. July 29 (about 3 p.m.)—A rocket loaded with steel spheres hit a ward of the Mazra Mental Hospital in the village of Mazra, causing damage but no injuries. The following morning, five or six more rockets landed on or near the hospital grounds.
15. August 2 (about 1 p.m.)—A rocket landed in Kibbutz Saar near Nahariya, inflicting fatal shrapnel injuries on David Lalchuk, 52.
16. August 3—A rocket landed in a residential neighborhood of Akko, killing Shimon Zaribi, 44; his 15-year-old daughter Mazal; Albert Ben-Abu, 41; Ariyeh Tamam, 50; and Ariyeh's brother Tiran, 39.
17. August 3 (about 4 p.m.)—A rocket landed slightly west of Tarshiha, killing civilians Shanati Shanati, 17, Amir Na'eem, 18, and Muhammad Fa'ur, 17.
18. August 3 (about 3:30 p.m.)—A rocket hit the third-floor bedroom of the Morani family in the village of Me'ilia, injuring a child, Nura Morani.
19. August 4 (about 5 p.m.)—A rocket hit a street of Majd al-Krum, killing Baha' Karim, 32, and Muhammad Subhi Mana', 23.
20. August 4 (about 2 p.m.)—A rocket hit a home in the town of Mghar, killing Manal Azzam, 27, in a neighboring home.
21. August 5—A rocket hit the home of the Jum'a family in the border village of Arab al-Arramshe, killing Fadia Jum'a, 60, and her two daughters, Sultana, 31 and Samira, 33.
22. August 6 (evening)—A 220 mm rocket containing steel spheres hit the building housing the archives of the Arabic language Communist party

newspaper *al-Ittihad* in Haifa, killing Hana Hammam, 62, and Labiba Mazawi, 67.

23. August 10 (about 10:40 a.m.)—A rocket containing steel spheres hit the home in Deir al-Assad of Mariam Assad, 26, and her son Fathi Assadi, 5, killing both of them, and severing the leg of Fathi's three-year-old brother Faris, and of Fathi's grandmother Fatemeh, 49.

24. August 13 (afternoon)—a rocket containing steel spheres hit HaMiflasim public elementary school in the "Dalet" district of Kiryat Yam, causing damage but no injuries.

Human Rights Watch realizes that it will require a significant commitment to provide the information we have requested, but we feel that the effort will be a crucial contribution to a realistic understanding of the Israel-Hezbollah conflict.

Thank you for your consideration. We hope that you will provide responses to the preceding questions by May 11, so we can take them into account our final report.

We would welcome a meeting to discuss these questions, as well as any other issues you wish to raise.

Sincerely yours,
Kenneth Roth
Executive Director